SPOLOČNOSŤ SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV

FÓRUM ARCHIVÁROV

ROČ. XXX. Č. 1 JANUÁR–APRÍL 2021 NEPREDAJNÉ

FÓRUM ARCHIVÁROV

FÓRUM ARCHIVÁROV

fóruM archivárov

fórum archivárov

FÓRUM ARCHIVÁROV

FÓRUM ARCHIVÁROV

FÓRUM ARCHIVÁROV

fórum archivárov

FÓRUM ARCHIVÁROV

Obsah

EDITORIÁL

Zuzana Kollárová Fórum archivárov – platforma poznania /04

Katarína Kučerová Bodnárová Fórum archivárov. 30 rokov od bulletinu po časopis /05

OZNAMY

Výzva na zaplatenie členského príspevku /10

Jozef Meliš Z činnosti odborov /10

– Mária Feješová

Archívy v dobe pandemickej /12

VÝBOR(N)OVINY

Zápisnica zo zasadnutia výboru Spoločnosti slovenských archivárov z 29. decembra 2020 /13

Zápisnica zo zasadnutia výboru Spoločnosti slovenských archivárov zo 16. marca 2021 /14

Zápisnica zo zasadnutia výboru Spoločnosti slovenských archivárov z 1. apríla 2021 /14

PUBLIKAČNÁ ČINNOSŤ ZAMESTNANCOV ŠTÁTNYCH ARCHÍVOV ZA ROK 2019 (1. ČASŤ) /15

NOVINKY Z ICA

Katarína Kučerová Bodnárová ICA – Medzinárodný týždeň archívov 2021 /21

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – ODBORNÉ ČLÁNKY A ROZHOVORY

Daniela Tvrdoňová Ako funguje facebook Slovenského národného archívu? /21

Michal Bartal Sčítania ľudu v Slovenskom národnom archíve /25

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – SPRÁVY

Peter Konečný Obnovenie vydávania Spravodaja Slovenského banského archívu /33

Zlatica Výrostová Za oponou času. Bratislavské divadlá v archívnych dokumentoch /34

Eva Greschová Prehľad edičnej činnosti Archívu ochrany prírody a jaskyniarstva

– Miroslava Košťan Nekorancová pri Slovenskom múzeu ochrany prírody a jaskyniarstva /38

Z MINULOSTI NAŠICH ARCHÍVOV

Martin Bošanský Diecézny archív v Nitre /40

DO VAŠEJ KNIŽNICE – ANOTÁCIE

Ivana Červenková DUDEKOVÁ KOVÁČOVÁ, Gabriela. Človek vo vojne. Stratégie prežitia a sociálne dôsledky prvej svetovej vojny na Slovensku /43

Petra Hagoňová NAGY, Sándor. „Nezmieriteľná nenávisť.“ Rozvod v Budapešti (1850 – 1914). *„Engesztelhetetlen gyűlölet.” Válás Budapesten (1850 – 1914)* /44

Petra Hagoňová GYIMESI, Emese. V rodine Júlie Szendrey očami detí. Listy, básne a hry Júlie Szendrey, Zoltána Petőfiho, Attilu, Arpáda a Heleny Horvát 1840 – 1870. *(Gyermekszemmel Szendey Júlia családjában. Szendrey Júlia, Petőfi Zoltán, Horvát Attila, Árpád és Ilona gyermekkori levelei, versei és játékai 1840 – 1870)* /46

Adriána Klincová MACHAJDÍKOVÁ, Elena – MARETTA, Robert Gregor – POHANIČOVÁ, Jana. Staviteľ múzeí Michal Milan Harminc /48

JUBILANTI

Helena Hollá Oslávenec Miroslav Šmalo /49

SPOMÍNAME

Mária Feješová Spomienka na profesora Jozefa Šimončiča /50
Pavol Parenička Zomrel matičný literárny archivár Viliam Sokolík /52
Ivan Galamboš Jozef Chreňo (* 15. 4. 1927 – † 3. 4. 2021) /53
Vladimír Rábik Za Richardom Marsinom /54

FÓRUM ARCHIVÁROV

2021, roč. XXX, č. 1
ISSN 1339-8423 (online)
ISSN 1335-6658 (tlačené vydanie)

Vydáva:
Spoločnosť slovenských archivárov
Adresa: Drotárska cesta 42
P. O. BOX 115
840 05 Bratislava 45
Slovenská republika
www.archivari.sk

E-mail redakcie:
forum.archivarov@gmail.com

Šéfredaktorka:
Katarína Kučerová Bodnárová

Redakčná rada:
Marta Bednárová, Ivana Červenková, Mária Feješová, Štefan Hrivňák

Jazyková korektúra: Ivana Červenková, Mária Feješová

Grafická úprava: Bronislava Porubská

Grafická úprava obálky: Bronislava Porubská

Texty: © Michal Bartal, Martin Bošanský, Ivana Červenková, Mária Feješová, Ivan Galamboš, Eva Greschová, Petra Hagoňová, Helena Hollá, Štefan Hrivňák, Adriána Klincová, Zuzana Kollárová, Peter Konečný, Miroslava Košťan Nekorancová, Katarína Kučerová Bodnárová, Jozef Meliš, Pavol Parenička, Vladimír Rábik, Daniela Tvrdoňová, Zlatica Výrostová

Vychádza trikrát ročne v elektronickej podobe, nepredajné. Povolilo: MK SR 1 472/96.

Autorské práva vyhradené.
Akékoľvek rozmnožovanie textu a fotografií len s predchádzajúcim písomným súhlasom vydavateľa.

Staršie čísla na www.archivari.sk.

EDITORIÁL

Fórum archivárov – platforma poznávania

Zaskočilo ma neuveriteľných 30 rokov od vydávania stavovského časopisu Fórum archivárov. Čas pokročil a chvalabohu pokrok sme zaznamenali aj v našej profesii. K okrúhlemu výročiu patrí aj pár nostalgických spomienok na prácu, ktorú sme vykonávali s veľkou láskou a nasadením.

V roku 1990 som sa stala členkou Spoločnosti slovenských archivárov a v roku 1994 členkou jej výboru. Bola to pre mňa veľká česť, keďže som mohla sedieť za jedným stolom s výraznými osobnosťami slovenského archívnictva na čele s predsedom Elemírom Rákošom. V krátkej dobe mi však bolo vysvetlené, že sme všetci „na jednej lodi" a okrem pána predsedu sme si všetci potykali. Mala som 30 a veľké profesijné plány, ktoré sa spájali aj s hľadaním profesijných vzorov. Ten kolektív, ktorý sa pravidelne schádzal na zasadnutiach výboru, ma úplne očaril. Tak som ponúkla to, čo som predsa len trochu vedela – prácu redaktorky Fóra archivárov. Moje „novinárske začiatky" sa spájali s mnohoročnou prácou v školských a zväzáckych časopisoch. Fórum archivárov bolo pre mňa výzvou.

Fórum archivárov malo v tom čase skôr formu bulletinu. Vydávalo sa spočiatku sporadicky, potom pravidelnejšie. Prinášalo informácie, ktoré kopírovali turbulentné politické obdobie konca 80. a začiatku 90. rokov. Ak k tomu pripočítame, že to bolo obdobie, kedy sa len začínalo s výpočtovou technikou, veď napr. v Archíve mesta Bratislavy bol prvý „terminál sálového počítača SMEP SM 4/20" spustený v roku 1986, tak si každý utvorí sám predstavu o „jednoduchosti" prípravy každučkého čísla. Mali sme však v tom čase niekoľko oporných barličiek – korektné vzťahy s odborom archívov a jeho riaditeľom Petrom Kartousom a veľkú chuť niečo zmeniť, posunúť archívnictvo na úroveň európskych archívov.

Ja som mala a chvalabohu ešte mám i veľké pochopenie na mojom pracovisku nielen zo strany riaditeľky Boženy Malovcovej, ale aj medzi kolegyňami – Martou Bednárovou, Martinou Madáčovou-Šlampovou, Darinou Javorskou a Evou Sedláčkovou. Práca v archíve nás veľmi bavila (a baví😊), ale brali sme ju najmä ako poslanie. Výsledkom bolo „naše" prvé Fórum archivárov z októbra a novembra 1994 (roč. 5, č. 8 – 9), v ktorom bol predstavený Štátny okresný archív v Poprade a nám „srdcu blízky" Štátny okresný archív v Spišskej Novej Vsi. Spomenuté číslo sme „vyzdobili" myškami a dámou s hromadou spisov, čo sme považovali za príznačné práve pre archivársku prácu. Kde sme mohli, tak sme dali aspoň pár nekonvenčných viet – úplne na záver: „Radšej strašný koniec, ako hrôza bez konca..." Kvôli technickým problémom bol mojim veľkým pomocníkom aj môj manžel Miroslav Kollár, ktorý Fórum archivárov dva roky technicky upravoval. Z dnešného pohľadu Fórum archivárov má možno málo profesionálny charakter, ale v tom čase „fungovala" Slovenská archivistika a Fórum sme chceli profilovať skôr ako profesijno-spoločenský časopis.

Fórum archivárov bola pre nás platforma pre lepšie vzájomné poznávanie. Keďže technika v tom čase bola skutočne iba na začiatku, každý príspevok, ktorý bol uverejnený, sme najskôr museli prekonzultovať s autorom, potom nasledovala redakčná práca... Keďže nie vždy boli archivári ochotní písať, často sme ich museli k takejto práci nabádať, prosiť, využívať vzájomné kontakty. Aby sa nám to lepšie darilo, a aby Fórum archivárov bolo skutočným časopisom pre archivárov, vymysleli sme pravidelné rubriky. Mojou najobľúbenejšou bola rubrika o osobnostiach archívnictva, ktorú som často napĺňala. Tieto texty boli využité aj pri tvorbe biografického slovníka slovenských archivárov. V rokoch 1996 – 1998 som Fórum archivárov redigovala. Pri jeho listovaní sa mi vrátili nielen spomienky na mnohých vzácnych ľudí, s ktorými som sa vďaka časopisu stretla, ale uvedomila som si, že na týchto stránkach je aj množstvo informácií, ktoré sa nám podarilo zachovať pre ďalšie generácie.

Redakčnú činnosť vo Fóre archivárov som aktívne vykonávala až do roku 2006, keď som sa stala predsedníčkou Spoločnosti slovenských archivárov. Obdobie rokov 2006 – 2010 bolo veľmi turbulentným, čo sa prejavovalo aj na stránkach Fóra archivárov – prepúšťanie archivárov, komunikácia s ministrom vnútra, množstvo existenčných problémov, ktoré v tom čase museli archivári riešiť, ale aj úspechy jednotlivcov, novorekonštruované archívy... Úspechy i pády archívnictva a archivárov – to všetko sa dá vyčítať v našom stavovskom časopise.

O kvalite či nekvalite Fóra archivárov v tom ktorom období musia rozhodnúť zrejme ďalšie generácie. Pravdou je to, že keby nie tohto časopisu, tak by zrejme mnohé udalosti upadli do zabudnutia, čo sa pri archivároch prinajmenšom nepatrí.

Želám súčasnej redakčnej rade a aj tým ďalším, aby mali tvorivého ducha, veľké odhodlanie, aby na našu profesiu a archivárov prizerali s láskou a nadhľadom. Aby Fórum archivárov bola platforma spájajúca a nie rozdeľujúca.

Zuzana Kollárová
Štátny archív v Prešove, pracovisko Archív Poprad

Fórum archivárov. 30 rokov od bulletinu po časopis

október 1990, vychádza prvé číslo bulletinu s názvom Fórum archivárov (FA 1/1990)

Prvé číslo redakčne pripravili Elo Rákoš, Jozef Hanus, František Bokes a Peter Magura, autorom úvodníku bol Elo Rákoš. Na tvorbe ďalších čísel sa podieľali aj Ružena Hanusková, Oľga Čukanová a Martin Urbančok.
Prvé číslo vyšlo na 8 stranách, ďalšie mali od 10 do 24 strán.
Fórum archivárov vychádzalo v tomto období v rôznom náklade, prvé číslo vyšlo v počte 80 kusov, ďalšie v počte 300, 120 a 130 kusov.

Fórum archivárov nebolo v tomto období členené na samostatné rubriky. Informovalo o činnosti SSA, Vedeckej archívnej rady, Metodickej komisie, prinášalo informácie z porád riaditeľov, informácie o kolektívnej zmluve, o zlepšovaní sociálneho postavenia pracovníkov štátnych archívov, o koncepcii slovenského archívnictva, o skúškach riaditeľov štátnych okresných archívov, úvahy o sústave štátnych archívov, o vedeckých úlohách štátnych archívov, návrhy na zlepšenie stavu archívnictva a správy zo zahraničných ciest. Ako prvý sa zo štátnych archívov predstavil na jeho stránkach Štátny oblastný archív v Nitre.

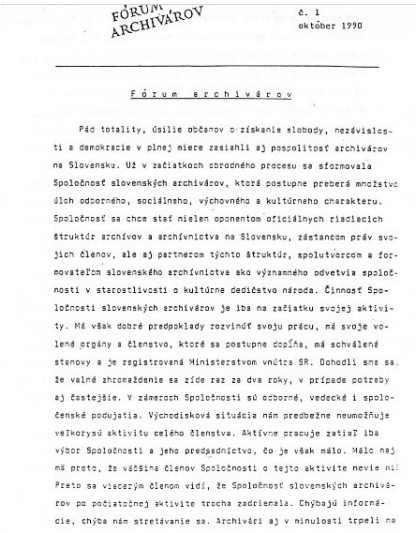
FÓRUM ARCHIVÁROV č. 1 október 1990

Fórum archivárov

Pád totality, úsilie občanov o získanie slobody, nezávislosti a demokracie v plnej miere zasiahli aj pospolitosť archivárov na Slovensku. Už v začiatkoch obrodného procesu sa sformovala Spoločnosť slovenských archivárov, ktorá postupne preberá množstvo úloh odborného, sociálneho, výchovného a kultúrneho charakteru. Spoločnosť sa chce stať nielen oponentom oficiálnych riadiacich štruktúr archívov a archívnictva na Slovensku, zástancom práv svojich členov, ale aj partnerom týchto štruktúr, spolutvorcom a formovateľom slovenského archívnictva ako významného odvetvia spoločnosti v starostlivosti o kultúrne dedičstvo národa. Činnosť Spoločnosti slovenských archivárov je iba na začiatku svojej aktivity. Má však dobré predpoklady rozvinúť svoju prácu, má svoje volené orgány a členstvo, ktoré sa postupne dopĺňa, má schválené stanovy a je registrovaná Ministerstvom vnútra SR. Dohodli sme sa, že valné zhromaždenie sa zíde raz za dva roky, v prípade potreby aj častejšie. V zámeroch Spoločnosti sú odborné, vedecké i spoločenské podujatia. Východisková situácia nám predbežne neumožňuje veľkorysú aktivitu celého členstva. Aktívne pracuje zatiaľ iba výbor Spoločnosti a jeho predsedníctvo, čo je však málo. Málo nás mi preto, že väčšina členov Spoločnosti o tejto aktivite nevie nič. Preto sa viacerým členom vidí, že Spoločnosť slovenských archivárov po počiatočnej aktivite trocha zadriemala. Chýbajú informácie, chýba nám stretávanie sa. Archivári aj v minulosti trpeli na

autori úvodníkov: Elo Rákoš, Peter Kartous, Mária Stieberová, Ján Beňko, Ivan Chalupecký, František Bokes, Jozef Šeregi, Anna Buzinkayová, Peter Viglaš, Jozef Klačka, Eva Vrabcová, Daniel Kuzmík, Jozef Surovec, J. Prvý, H. Šišková, Alexander Varga, Veronika Nováková a Juraj Spiritza

"Neinformovanosť a izolácia spôsobujú zbytočné ťažkosti a nedorozumenia. Snaha o preklenutie izolovanosti a neinformovanosti nás viedli k zámeru vydávať informačný bulletin, Fórum archivárov, ktorého prvé číslo máte pred sebou. ... V našom záujme je, aby archívy netvorili osihotené ostrovy, ale kultúrne spoločenstvá vzdelaných, dobre informovaných a výkonných osobností..." Elo Rákoš, FA 1/1990

máj 1994 (FA 5/1994)

Do prípravy jednotlivých čísel sa redakčne zapojili pracovníci archívov, ktoré boli v týchto číslach prezentované – ŠOKA v Galante, AMB a ŠOKA v Poprade.

Tieto tri čísla časopisu vyšli na 12, 28 a 20 stranách, v náklade 130 kusov, 150 kusov a 200 kusov.

Na stránkach Fóra archivárov sa po Nitre predstavili ŠOKA v Nových Zámkoch, ŠOKA v Komárne, ŠOKA v Galante, AMB a ŠOKA v Spišskej Novej Vsi.

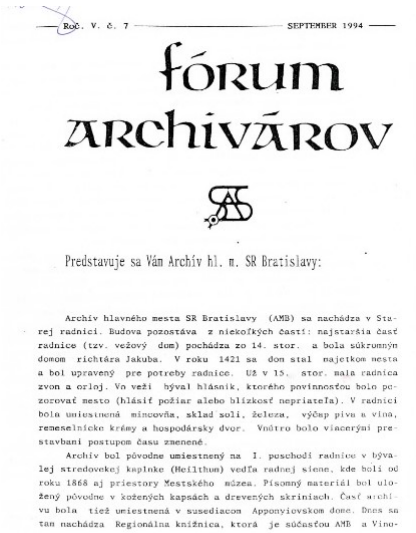
Roč. V. č. 7 SEPTEMBER 1994

fórum archivárov

Predstavuje sa Vám Archív hl. m. SR Bratislavy:

Archív hlavného mesta SR Bratislavy (AMB) sa nachádza v Starej radnici. Budova pozostáva z niekoľkých častí: najstaršia časť radnice (tzv. veľový dom) pochádza zo 14. stor. a bola súkromným domom richtára Jakuba. V roku 1421 sa dom stal majetkom mesta a bol upravený pre potreby radnice. Už v 15. stor. mala radnica zvon a orloj. Vo veži bývval hlásnik, ktorého povinnosťou bolo pozorovať mesto (hlásiť požiar alebo blízkosť nepriateľa). V radnici bola umiestnená mincovňa, sklad soli, železa, výčap piva a vína, remeselnícke krámy a hospodársky dvor. Vnútro bolo viacerými prestavbami postupom času zmenené.

Archív bol pôvodne umiestnený na I. poschodí radnice v bývalej stredovekej kaplnke (Heilthum) vedľa radnej siene, kde boli od roku 1868 aj priestory Mestského múzea. Písomný materiál bol uložený pôvodne v kožených kapsách a drevených skrinisch. Časť archívu bola tiež umiestnená v susedíacom Apponyiovskom dome. Dnes sa tam nachádza Regionálna knižnica, ktorá je súčasťou AMB a Vino-

autori úvodníkov: ŠOKA v Galante, Ján Šulavík a Božena Malovcová

december 1994 (FA 10/1994)

Nový výbor SSA ustanovil samostatnú redakčnú radu Fóra archivárov v zložení Veronika Nováková, Jozef Hanus, Ladislav Vrteľ a Zuzana Kollárová. Technickú úpravu zabezpečovala Zuzana Kollárová, dve čísla spolu s M. Madáčovou a jedno číslo s M. Šlampovou. Na príprave jednotlivých čísel sa spolupodieľali jednotlivé archívy (ŠOBA v Levoči a ŠOKA v Starej Ľubovni, ŠOBA v Prešove, ŠOKA v Prešove, ŠÚBA v Banskej Štiavnici, Archív SNM a Archív SNG, ŠOBA v Košiciach, ŠOBA v Bytči, MV SR, Odbor archívnictva a spisovej služby, ŠOKA v Žiline, ŠOKA v Banskej Bystrici, ŠOKA vo Veľkom Krtíši, ŠOKA v Lučenci, ŠOKA v Košiciach, ŠOKA v Leviciach, ŠOKA Bratislava vidiek so sídlom v Modre, ŠOKA v Topoľčanoch, ŠOKA v Dolnom Kubíne, ŠOKA v Humennom, ŠOBA v Bratislave, ŠOKA v Galante, ŠOKA v Michalovciach, ŠOKA v Šali.)
Jednotlivé čísla mali od 20 do 31 strán, časopis vychádzal v náklade od 200 do 300 kusov.
V roku 1996 získalo Fórum archivárov povolenie MK SR 1472/96.

Fórum archivárov pokračovalo v predstavovaní jednotlivých archívov. Začali sa v nich objavovať aj niektoré, neskôr pravidelné rubriky: z domova, zo sveta, diskusia, knižné novinky, zo zasadnutia výboru, osobnosti a servis.

Fórum archivárov

Roč. VII. č. 1 — Január 1996

Do nového roku.

Koncom starého a začiatkom nového roka si najmäc uvedomujeme rýchlosť plynutia času. Ku konštatovaniu, že opäť uplynul rok, patrí neodmysliteľne otázka, aký bol a aký bude ten nový? Z pohľadu Spoločnosti slovenských archívarov azda môžeme hodnotiť rok 1995 ako pomerne úspešný, i keď je potrebné poukázať na niektoré pretrvávajúce nedostatky.

Za úspech Odboru archívnictva a spisovej služby a archívov i archívárov, je potrebné považovať najmä prebúdanie nových priestorov, rekonštrukciou, či slavobou nových budov. Pozitívne je potrebné hodnotiť aj odborné práce archívárov, ktoré sú často veľmi skromne označované len ako archívne pomôcky. Úspešné boli aj odborné a vedecké podujatia organizované Sekciou archívnictva a PVH pri SHS, Spoločnosťou slovenských archívarov, ale aj jednotlivými archívmi. Pogri týchto najvačších pozitívach je potrebné spomenúť aj pretrvávajúce nedostatky, najmä skutočnosť, že o niektorých archívach, o ich osude a ich možnostiach ďalšieho rozhodujú neodborníci.

Obavy archívárov o rozšírenie takéhoto postupu rastú. Za pretrvávajúce negatívum musíme považovať aj spoločenské ohodnotenie archívárov. Nie je však našou úlohou, hlavne na tomto mieste, hodnotiť postavenie archívov na Slovensku. Na tomto poli nás všetkých čaká ešte veľa práce.

S plánov SSA na rok 1996, by sme chceli len stručne naznačiť niektoré úlohy, ktoré sme si vytýčili na tento rok. Výbor SSA, v zmysle stanov, plánuje zvolanie valného zhromaždenia, ktoré by sme chceli spojiť s konferenciou na tému "Vedeckoinformačný aparát archívov". Konferenciu by mala obohatiť návšteva niektorých archívov - teraz zrejme na Slovensku. Naďalej chceme pokračovať vo vydávaní Fóra archívárov, o ktoré je zvýšený záujem nielen u nás, ale aj u našich českých kolegov. Aj v roku 1996 chceme pokračovať v rozširovaní zahraničných kontaktov. Postupne by sme chceli uskutočňovať výmenné pobyty s našimi zahraničnými partnermi. Je našou

Fórum archívárov — 1 — Január 96

Vďaka redaktorke Zuzane Kollárovej prešiel časopis zmenou grafiky. Nákladná výroba a distribúcia, financované z členských príspevkov, boli postupne neudržateľné. Zvažovalo sa hľadanie sponzorov, zvýšenie členského, prípadne rozlíšenie členského s predplatným Fóra archívárov.

„... Od pochybností potreby takéhoto mesačníka sa už dávno upustilo a poznajú ho nielen archivári, ale aj iní odborníci v blízkych odvetviach. ... No „tzv. partizánska cesta výroby“, ktorá už v dnešných ekonomických podmienkach nie je možná, nás stavia pred vážne rozhodnutie – ako ďalej pri vydávaní Fóra archívárov?“
Zuzana Kollárová, FA 8/1996

autori úvodníkov:
Jozef Šimončič,
Zuzana Kollárová,
Veronika Nováková

Niektoré čísla obsahovali namiesto tradičných úvodníkov články o jednotlivých archívoch.
Ich autormi boli:
Milica Bodnárová,
Jana Kurucárová,
Peter Štanský,
Oľga Kvasnicová,
Soňa Maťugová,
Karol Klavec,
Peter Draškaba,
Anna Dunajská
a Danica Hlaváčová.

január 1997 (FA 1/1997)

Redakčnú radu tvorili Veronika Nováková, Ladislav Vrteľ, Jozef Hanus, Zuzana Kollárová, Igor Graus, Valéria Hrtánková a Viera Morišová. Technickú úpravu zabezpečovala J. Benciová.
Fórum archivárov malo stabilný rozsah 24 strán a vychádzalo v náklade 350 kusov.
Od č. 7/2000 sa v časopise uvádzalo ISSN 1335-6658.
V rokoch 2003 – 2004 Fórum archivárov nevychádzalo. Obnovilo sa až číslom 1/2005 z januára 2005. Dôvodom bol nedostatok financií na kvalitnejšiu tlač a poštovné. Riešením sa stala elektronická podoba časopisu. Druhou príčinou bol nedostatok príspevkov.

FÓRUM ARCHIVÁROV

Roč. XIII. č. 10 — December 2002

Zo 6. archívnych dní na Slovensku ...

Vzťah archívov a regiónu

Mojou úlohou v tejto krátkej prednáške je, aby som Vám priblížil vzťah archívov a regiónu. Tento vzťah možno charakterizovať, ako vzájomný, nakoľko samotná činnosť archívov a účinkovanie regiónov sú úzko spätté. Pri riešení tohto vzťahu hneď v úvode sa naskytne niekoľko závažných otázok, ktoré by aj mohli spochybniť tento vzájomný v niektorých prípadoch až nad rámec dobre fungujúci stav. Ako prvú otázku by sme si mohli položiť, čo si myslíme pod pojmom región, a či samotný archív respektívne archivár má za povinnosť aktívne sa podielať na riešení - prepáčte my za tento marxistický výraz - hospodársko-spoločenských problémov.

Pri hľadaní odpovedí na tieto otázky budeme vychádzať z vlastných skúseností a z referátov, ktoré odzneli na sympóziu „Identita archívára“ v Rajeckých Tepliciach v roku 1994. Pod pojmom región chápeme istú chránenú zemepisné územie s istými historicko-politickými a kultúrnymi danosťami. V našich podmienkach pojem región porovnávajúc so západnou Európou úniou sa radikálne líši, ani nie so svojimi spoločenskými parametrami, ale zemepisnou veľkosťou. Teda môžeme si položiť otázku: existujú na Slovensku regióny podľa západo-európskych noriem ? Odpoveď jednoznačne znie, že nie. Tak potom aký vzťah môže existovať

Fórum archivárov — 1 — December 2002

autori úvodníkov:
Veronika Nováková,
Mária Štieberová,
Elena Kašiarová,
Jozef Novák, Elo Rákoš, Peter Kartous, Zuzana Kollárová
Úvodné články napísali Miroslav Minďáš, Danica Simanová, Eva Gulkášová, Daniela Jackaničová, Zoltán Baláž, Katarína Poprócsiová, Terézia Kaššayová
a Adriana Ezrová

Uzávierka čísla sa plánovala k 25. dňu v mesiaci.

Okrem rubrík, ktoré vznikli už v predchádzajúcom období, sa vo Fóre archivárov od roku 1998 začali uverejňovať odborné príspevky, ktoré odzneli na Archívnych dňoch.

Bibliografiu za 10 rokov Fóra archivárov zostavila Daniela Hubináková a bola uverejnená v č. 10/1999.

„... My sme za uplynulé obdobie skutočne pociťovali medzeru v komunikácii medzi archivármi tým, že náš časopis nevychádzal, veď v našom odbore aj v našej societe sa udiali mnohé zmeny, o ktorých dozaista by bolo treba podiskutovať, povedať svoj názor, navrhnúť zlepšenie, aby sme náš odbor posunuli dopredu. ... Dúfame, že naša snaha pokračovať vo vydávaní FA nenarazí opätovne na pasivitu našej archivárskej obce. ...“ Veronika Nováková, FA 1/2005

september–október 2006 (FA 1/2006)

Členmi redakčnej rady boli Lucia Krchnáková, Oľga Kvasnicová, Radoslav Ragač, Juraj Roháč a Gábor Strešňák. Technickú úpravu mala na starosti Marta Kalnovičová, jedno číslo graficky upravil Archív ÚPN. Od čísla 2/2009 zabezpečovala technickú úpravu Lucia Krchnáková.
Jazykovou korektorkou bola od čísla 4/2007 Júlia Ragačová.
Rozsah jednotlivých čísel bol rôzny, od 20 do 37 strán, časopis vychádzal v elektronickej podobe.
Od roku 2006 sa výbor dohodol na dvojmesačnej periodicite časopisu a od roku 2007 vychádzal ako štvrťročník.

Výbor SSA sa zhodol na obsahovej náplni v tejto podobe: príhovor, zápisnica z výboru, informácie o aktivitách, aktuality z domova a zo zahraničia, voľné miesta, zoznam členov, diskusia, jubilanti, literatúra, sponzori-reklama.

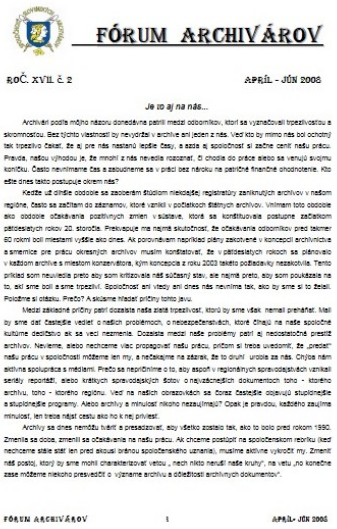
FÓRUM ARCHIVÁROV

ROČ. XVII. Č. 2 APRÍL - JÚN 2006

Je to aj na nás...

Archivári podľa môjho názoru doteraz patrili medzi odborníkov, ktorí sa vyznačovali trpezlivosťou a skromnosťou. Bez týchto vlastností by nevydržali v archíve ani jeden z nás. Veď kto by mimo nás bol ochotný tak trpezlivo čakať, že aj pre nás nastanú lepšie časy, a sadá aj spoločnosť si začne cenit našu prácu. Pravda, našou výhodou je, že mnohí z nás nevedia rozoznať, či chodia do práce alebo sa venujú svojmu koníčku. Často nevnímame čas a zabudneme sa v práci bez nároku na peňažné finančné ohodnotenie. Kto ešte dnes takto postupuje okrem nás?

Keďže už dlhšie dobiehe sa spoločenským štúdiom niekoľkéj registratúry zaniknutých archívov v našom regióne, často sa začítam do záznamov, ktoré vznikli v počiatkoch štátnych archívov. Vnímam toto obdobie ako obdobie očakávania pozitívnych zmien v sústave, ktorá sa konštituovala postupne začiatkom päťdesiatych rokov 20. storočia. Prekvapuje ma najmä skutočnosť, že očakávania odborníkov pred takmer 60 rokmi boli miestami vyššie ako dnes. Ak porovnávam napríklad plány zakotvené v koncepcii archívnictva a smernice pre prácu okresných archívov musím konštatovať, že v päťdesiatych rokoch sa plánovalo v každom archíve s miestom konzervátora, kým koncepcia z roku 2003 tesného podtaskaju nezakotvila. Tento príklad som neuviedla preto aby som kritizovala náš súčasný stav, ale najmä preto, aby som poukázala na to, aké sme boli a sme trpezliví. Spoločnosť ani vtedy ani dnes nás nevníma tak, ako by sme si to želali. Položme si otázku. Prečo? A skúsme hľadať príčiny tohto javu.

Medzi základné príčiny patrí dozaista naša zlatá trpezlivosť, ktorú by sme však nemali prehnať. Mali by sme dať časťejšie vedieť o našich problémoch, o nedozpečeniach, ktoré čítajú na naše spoločné kultúrne dedičstvo ak sa veci nezmenia. Dozaista medzi naše problémy patrí aj nedostatočná prezitť archívov. Nevieme, alebo nechceme viac propagovať našu prácu, pričom si treba uvedomiť, že „predať“ našu prácu v spoločnosti môžeme len my, a nečakajme na zázrak, že to druhí urobia za nás. Chýba nám aktívna spolupráca s médiami. Preto sa nepríčinime o to, aby aspoň v regionálnych spravodajstvách vznikali seriály reportáží, alebo krátkych spravodajských štátov o najvzácnejších dokumentoch toho - ktorého archívu, toho - ktorého regiónu. Veď na našich obrazovkách sa čoraz častejšie objavujú stupidnejšie a stupidnejšie programy. Akosi archívy a minulosť nikoho nezaujímajú? Opak je pravdou, každého zaujíma minulosť, len treba nájsť cestu ako ho k nej privesť.

Archívy sa dnes nemôžu tešiť a presadzovať, aby všetko zostalo tak, ako to bolo pred rokom 1990. Zmenila sa doba, zmenili sa očakávania na našu prácu. Ak chceme postúpiť na spoločenskom rebríku (keď nechceme stále stáť len pred skúsi bránou spoločenského uznania), musíme aktívne vykročiť my. Zmeniť náš postoj, ktorý by sme mohli charakterizovať veľtou „nech nikto nerušil naše kruhy“, na veľtu „no konečne zase môžeme niekoho presvedčiť o význame archívu a dôležitosti archívnych dokumentov“.

FÓRUM ARCHIVÁROV 1 APRÍL- JÚN 2006

autori úvodníkov:
Zuzana Kollárová,
Juraj Roháč,
Radoslav Ragač,
Ladislav Vrteľ,
Gábor Strešňák,
Oľga Kvasnicová,
Veronika Nováková,
Pavol Pytlík
a Mária Kačkovičová

V čísle 1/2006 sa prvýkrát objavila rubrika VÝBOR(N)OVINY.
Od čísla 1/2008 pribudol na titulnej strane časopisu erb SSA.
V čísle 4/2008 bola v článku Márie Hajduovej z Archívu mesta Košíc prvýkrát prezentovaná akcia Deň otvorených dverí.

apríl–jún 2010 (FA 2/2010)

Členmi redakčnej rady boli Mária Grófová, Zuzana Kollárová, Lucia Krchnáková, Oľga Kvasnicová, Lenka Pavlíková, Juraj Roháč, Gábor Strešňák a Henrieta Žažová. Technickú úpravu zabezpečovala Lucia Krchnáková. Od čísla 3/2010 bola zodpovednou redaktorkou Lucia Krchnáková. Jazykovou korektorkou bola Júlia Ragačová a od čísla 3/2010 Henrieta Žažová.
Fórum archivárov malo od 29 do 44 strán a vychádzalo v elektronickej podobe.

FÓRUM ARCHIVÁROV

ROČ. XX. Č. 2 APRÍL – JÚN 2011

Medzinárodný deň archívov

Smutnokrásna archívnická jar. Toto hviezdoslavovské pripomínanie mi napadá pri spomienke na uplynulé mesiace. Zápava negatívnych informácií, ktorá v archívnych vysvetlivka hnev, strach i zmechutenie, sa mieša s príjemnejšími zážitkami, ktoré naštastie tiež tvoria súčasť nášho života. Za všetkými radostami sa skrýva človek, konkrétni ľudia, ich snaženie a poctivá práca. Viac vám o nich povedia príspevky v tomto čísle nášho periodika.

Jar má zvláštny význam pre všetkých archivárov na celom svete, pretože 9. júna slávime Medzinárodný deň archívov - *International Archives Day*. Je to pomerne mladý sviatok a ešte sa nestihol napevno uchytiť v našich myslíach, tobôž nie v myslíach verejnosti. Asi nikdy nebudeme konkurovať populárnym sviatkom vyvolávajúcim nákupné šialenstvo a obchody asi nikdy nebudú prepchané „archívárskymi suvenírmi, pozdravmi, dekoráciami a inými zbytočnostami“ (aj keď táto fantastická predstava zmie celkom lákavo), ale o tom, aký význam bude tento deň mať, kto všetko o čom bude vedieť a sláviť ho, rozhodujeme my sami. Nikto nám nemôže brániť, aby sme v tento deň nielenž o sebe vedieť, tak ako to robia archívári na celom svete, niekoľ v krajinách s podobnou tradíciou ako máme my, ale dokonca aj v krajinách tretieho sveta.

Myšlienka vyhlásiť niektorý deň za Medzinárodný deň archívov sa prvýkrát objavila na medzinárodnom kongrese vo Viedni v roku 2004. Nasledujúci rok vyhlásila organizácia UNESCO na svojom 33. zasadnutí v Paríži svetový deň audiovizuálneho dedičstva, ktorý stanovila na 27. október. No v ohrození sú aj ďalšie archívy, ktoré si zaslúžujú rovnaką pozornosť. Medzinárodná rada archívov preto rozhodla na valnom zhromaždení v novembri 2007 vyhlásiť medzinárodný deň archívov. Dátum bol jasný – 9. júna 1948 bola pod záštitou UNESCO vytvorená Medzinárodná rada archívov – *The International Council on Archives (ICA)*. Tento sviatok, ako aj jeho dátum, akceptovali spoločnosti archívárov na celom svete.

Prečo sa vlastne archívári rozhodli zapísať „svoj deň“ do kalendára svetových sviatkov? Medzinárodná rada archívov, reprezentujúca archívne inštitúcie na celom svete, považuje svetový deň za vhodnú príležitosť pripomenúť verejnosti a zodpovedným orgánom dôležitosť archívnych záznamov a potrebu ich ochrany. Obraz verejnosti o archívoch je často zmätený, ľudia si ich mýlia s knižnicami, archívne dokumenty považujú za mŕtve a zaujímavé len pre úzky okruh historikov. Tento obraz má priamy vplyv na finančné a ľudské zdroje, ktoré sú zodpovední manažéri ochotní poskytnúť archívom. Pričom archívne záznamy sú dôležitým kultúrnym odkazom zanechaným

FÓRUM ARCHIVÁROV 1 APRÍL – JÚN 2011

autori úvodníkov:
Radoslav Ragač,
Zuzana Kollárová
a Martina Orosová

Fórum archivárov vychádzalo v tomto období v nezmenej grafickej aj obsahovej podobe.

júl–december 2011 (FA 3–4/2011)

Členmi redakčnej rady boli Katarína Bodnárová, Mária Grófová, Oľga Kvasnicová, Zuzana Kollárová, Lenka Pavlíková, Juraj Roháč, Gábor Strešňák a Henrieta Žažová. Od čísla 1/2012 bol ako zodpovedný redaktor uvedený Gábor Strešňák. Jazykovú korektúru zabezpečovala Henrieta Žažová, od čísla 3-4/2013 spolu s Máriou Grófovou. Rozsah jednotlivých čísel varioval od 36 do 100 strán, časopis vychádzal v elektronickej podobe 4 x ročne, ale fakticky čoraz častejšie 3 x ročne.

Z obsahového hľadiska sa vo Fóre archivárov uverejňovali tradičné rubriky, avšak oproti minulým obdobiam sa články posúvali čoraz viac od analytickej roviny k popisnej rovine.

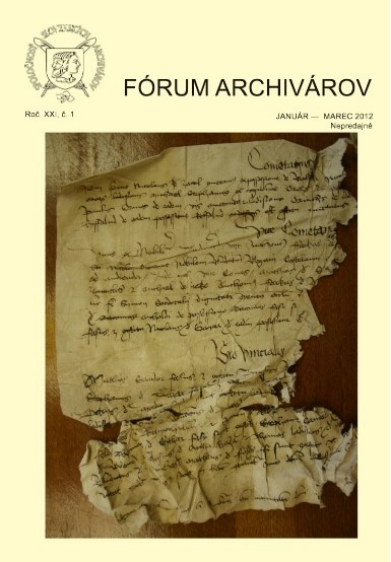

autori úvodníkov:
Radoslav Ragač,
Gábor Strešňák,
Juraj Roháč,
Mária Grófová
a Leon Sokolovský

„... Bolo by dobré, keby články Fóra archivárov neboli len čítané, ale aj spoluvytvárané...“
Gábor Strešňák,
FA 1/2012

Od čísla 1/2012 zmenilo Fórum archivárov grafickú podobu. Komunikácia s verejnosťou bola zabezpečená prostredníctvom novovzniknutej e-mailovej adresy forum.archivarov@gmail.com.

apríl–jún 2014 (FA 2/2014)

Redakčnú radu, ktorej zodpovedným redaktorom bol Gábor Strešňák, tvorili Marta Bednárová, Mária Novosádová, Marta Švoliková a Henrieta Žažová.
Od čísla 3/2015 nahradila M. Novosádovú Mária Hešková a od čísla 1/2016 boli ako spolupracovníci uvedení Štefan Hrivňák a Ivana Červenková. Jazykovú korektúru zabezpečovala Marta Švoliková. Číslo 1/2015 a 2/2015 technicky zabezpečil Ľubomír Ďurina, od čísla 3/2015 bola grafičkou Miroslava Polačeková, od čísla 3/2016 Miroslava Polačeková spolu s Bronislavou Porubskou.
Fórum archivárov vyšlo v rozsahu od 42 do 112 strán v elektronickej podobe.
V čísle 1/2015 bolo uvedené ISSN 1339-9423 pre online vydanie a ISSN 1335-6658 pre tlačené vydanie časopisu.
Časopis sa zaradil medzi odborné elektronické časopisy s periodicitou 3 čísla ročne.

Od čísla 1/2015 pribudla v obsahu Fóra archivárov rubrika novinky z ICA.

autori úvodníkov:
Mária Grófová,
Gábor Strešňák,
Marta Bednárová,
Martina Orosová,
Veronika Nováková,
Juraj Roháč
a Peter Viglaš

V čísle 2/2014 boli čitatelia informovaní, že sa uskutočnila digitalizácia všetkých čísel časopisu Fórum archivárov. Tie sú v plnom rozsahu zverejnené na webovej stránke SSA www.archivari.sk.
SSA uzatvorila zmluvu s grafičkou Miroslavou Polačekovou na grafiku Fóra archivárov, ktorá sa používa do súčasnosti.

január-apríl 2017 (FA 1/2017)

Redakčná rada pracovala pod vedením šéfredaktorky Henriety Žažovej v zložení: Marta Bednárová, Ivana Červenková, Mária Hešková, Štefan Hrivňák a Marta Švoliková.
Jazykovou korektorkou bola Marta Švoliková.
Grafickú úpravu zabezpečovala Bronislava Porubská spolu s Miroslavou Polačekovou. Niektoré titulné strany graficky vytvorila Tina Tvrdoňová.

Rozsah časopisu bol v rozmedzí 87 až 153 strán, vychádzal v elektronickej podobe.

Fórum archivárov začalo uverejňovať publikačnú činnosť archivárov. Veľkou témou čísla 1/2018 boli voľby do Výboru SSA v roku 2018.

autori úvodníkov: Henrieta Žažová, Štefan Hrivňák, Veronika Nováková a Mária Grófová

„... V súčasnej dobe sme už tretí rok jediným archívnym periodikom na Slovensku. Aj my sme mali problémy s jeho vydávaním, ale s príchodom nových členov do redakcie a aktivizáciou mladých autorov z radov archivárov a historikov sme dokázali tento negatívny stav zvrátiť. ...“ Štefan Hrivňák a Henrieta Žažová, FA 1/2017

Vzhľadom na to, že Slovenská archivistika v rokoch 2014 - 2019 nevychádzala, bolo Fórum archivárov v rokoch 2014 – 2017, do prvého čísla časopisu Archívny almanach, ktoré vyšlo v roku 2018, jediným archívarským, aj keď nie vedeckým, časopisom na Slovensku.

máj-august 2018 (FA 2/2018)

Pod vedením šéfredaktorky Kataríny Kučerovej Bodnárovej pracuje redakcia časopisu Fórum archivárov v zložení Marta Bednárová, Ivana Červenková, Mária Feješová a Štefan Hrivňák. Jazykovú korektúru zabezpečujú Ivana Červenková a Mária Feješová, o grafickú úpravu sa stará Bronislava Porubská. Niektoré titulky časopisu graficky vytvorila Tina Hrivňáková. Časopis vyšiel v rozsahu 72 až 100 strán v elektronickej podobe.

Od jari 2020 sa vzhľadom na nepriaznivú situáciu spôsobenú pandémiou COVID - 19 na Slovensku konajú stretnutia redakčnej rady časopisu Fórum archivárov online, prostredníctvom platformy Zoom.

Na základe informácií z časopisu Fórum archivárov 1990 - 2020 pripravila Katarína Kučerová Bodnárová, súčasná šéfredaktorka časopisu Fórum archivárov.

autori úvodníkov do konca roku 2020: Martina Orosová, Igor Graus, Richard Pavlovič, Juraj Šedivý, Katarína Kučerová Bodnárová, Veronika Nováková a Štefan Hrivňák

„Ak si prelistujete Fórum, ktoré prinášalo aktuálne informácie o práci Spoločnosti, a najmä o práci jej vedenia, môžete sledovať akýsi boj medzi Spoločnosťou a riadiacimi štruktúrami MV SR. Okrem nášho odboru Spoločnosť oslovovala aj vedenie sekcie verejnej správy a ministra. Spoločnosť odviedla obrovskú prácu, vytvorila priestor na prezentáciu odborných poznatkov a umožnila každoročné stretnutie archivárov. Vydávaním Fóra a zborníkov zanechala trvalú stopu v dejinách slovenského archívnictva. ...“ Veronika Nováková, FA 2/2020

Oznamy

VÝZVA NA ZAPLATENIE ČLENSKÉHO PRÍSPEVKU

Vážení členovia Spoločnosti slovenských archivárov, uplynul prvý štvrťrok roku 2021 a my by sme Vám chceli pripomenúť, že do 30. júna je potrebné zaplatiť členský príspevok za rok 2021. Ako sme Vás už informovali, od roku 2019 je výška poplatkov takáto: **zápisné – 10 EUR, ročný členský poplatok – 10 EUR, nepracujúci dôchodca a študent – 5 EUR**.

Zápisné a členské je potrebné uhradiť na účet: Slovenská sporiteľňa č. IBAN SK59 0900 0000 0000 1148 2674. Do správy pre prijímateľa uveďte svoje meno a priezvisko. V prípade platby za viacerých členov SSA z jedného archívu a z jedného účtu prosíme o vyznačenie sídla archívu (pri štátnych archívoch stačí mesto, pri pracoviskách aj skratka názvu archívu), ako aj vpísanie priezvisk do kolónky Správa pre prijímateľa. V prípade platby za viacerých členov spoločnosti z jedného účtu je možné ich zoznam zaslať na e-mailovú adresu: marta.svolikova@minv.sk. Ďalšou možnosťou je platba v hotovosti u hospodárky SSA. Tu je potrebné e-mailom vopred dohodnúť termín odovzdania členských príspevkov. Súčasne vyzývame kolegov, ktorí majú nedoplatky za uplynulé roky, aby si vyrovnali aj tieto podlžnosti. Nejasnosti ohľadne nedoplatkov je možné zistiť u hospodárky SSA. Členovia SSA, ktorí nemajú uhradené členské poplatky za päť rokov (t. j. posledná platba realizovaná v roku 2014, prípadne ešte predtým), budú postihnutí v zmysle Stanov SSA, čl. 3, bod 3c/ zrušením členstva pre neplnenie si základných členských povinností. Dovoľujeme si tiež požiadať členov SSA o nahlásenie každej zmeny, či je to zmena bydliska, zamestnania, telefónneho čísla alebo e-mailovej adresy. To isté sa týka aj členov, ktorí hodlajú ukončiť členstvo v SSA.

Vážení členovia Spoločnosti slovenských archivárov, vopred ďakujeme za to, že myslíte na splnenie tejto povinnosti. Aj vďaka tomu môžeme nielen zabezpečovať chod SSA, ale aj organizovať pre Vás pravidelné podujatia a vydávať publikácie.

Z ČINNOSTI ODBOROV

Keď sa od 19. decembra 2020 sprísnili protipandemické opatrenia, pre zákaz hromadných podujatí sa nesmeli konať vianočné posedenia na pracoviskách. Odborová organizácia v súlade s platnými zásadami hospodárenia podporuje tieto posedenia sumou 7 eur na člena (bod 5.c). Členovia výboru sa preto rozhodli vyplatiť všetkým členom organizácie jednorazový príspevok nazývaný vianočný spojený s príspevkom na vianočné posedenie spolu vo výške 3100 eur. Na výšku tohto príspevku mala vplyv aj okolnosť, že v roku 2020 členovia nečerpali financie na športové a kultúrne podujatia ani relaxačné aktivity. V roku 2020 organizácia vyplatila 7 príspevkov pri príležitosti životného jubilea v sume 350 eur, jeden príspevok pri narodení dieťaťa vo výške 40 eur a 4 príspevky na okuliare vo výške 120 eur. Na výdavky spojené s členskými a výborovými schôdzami bolo v roku 2020 investovaných takmer 114 eur. K 23. marcu 2021 mala základná odborová organizácia 63 členov, z toho 47 žien, 5 mladých členov vo veku do 35 rokov a 8 dôchodcov.

Záver roka 2020 a prvý kvartál roku 2021 bol aj v oblasti činnosti odborovej organizácie poznačený obmedzeniami súvisiacimi s vyhláseným núdzovým stavom a so šíriacimi sa informáciami o možnom prepúšťaní zamestnancov v rezorte Ministerstva vnútra SR.

Problematika práce z domu, ktorú naša organizácia riešila už v máji 2020, bola čiastočne vyriešená prijatím úpravy v legislatíve. Tá ešte viac akcentovala vykonávanie práce z domu, aby sa obmedzila mobilita obyvateľov a eliminovali sa možnosti šírenia nákazy. Práca z domu bola umožnená aj pracovníkom v archívoch, pričom fungovanie pracovísk a vybavovanie agendy muselo byť zabezpečené. Zmeny v legislatíve na jednej strane zabezpečili možnosť výkonu práce z domu, no na druhej strane stanovili obmedzenia a povinnosti zamestnávateľov voči zamestnancom vykonávajúcim prácu z domu. Na úseku štátnych archívov sa naša základná organizácia zaoberala otázkou technického a programového vybavenia zamestnancov pracujúcich z domu. Novela Zákonníka práce v § 52 hovorí taktiež, že zamestnávateľ „uhrádza za podmienok podľa § 145 ods. 2 preukázateľne zvýšené výdavky zamestnanca spojené s používaním vlastného náradia, vlastného zariadenia a vlastných predmetov potrebných na výkon domáckej

práce alebo telepráce.“ Keďže kolektívna zmluva neupravuje spôsob uhrádzania zvýšených výdavkov zamestnanca spojených s použitím vlastného zariadenia, kontaktovala naša základná organizácia predsedníčku SLOVES-u pani Mgr. Milenu Rácovú, ktorá sa na ministerstvo obrátila listom. V ňom žiadala zabezpečenie mechanizmu, podľa ktorého sa v podmienkach ministerstva bude aplikovať spomínaná legislatívna úprava.

Najväčšie starosti všetkých zamestnancov štátnych archívov však boli vyvolané informáciami o znižovaní mzdových nákladov spojenom s avizovaným prepúšťaním. Hoci sa informácie o znižovaní mzdových nákladov postupne objavovali v priebehu posledných mesiacov roka 2020, nikdy nebolo jasné, akým spôsobom sa šetrenie docieli. Informácia o možnom prepúšťaní prišla vo veľmi nevhodnom čase – tesne pred vianočnými sviatkami. A hoci ešte pred samotnými sviatkami prišla informácia o odložení rozhodnutia o prepúšťaní zamestnancov, bola sviatočná atmosféra v domácnostiach zamestnancov poznačená strachom o vlastné zamestnanie. Jedinou možnosťou pre našu základnú organizáciu, ako odvrátiť hroziace nebezpečenstvo, bolo napísanie otvoreného listu. V tomto liste sme zhrnuli súčasný personálny stav v štátnych archívoch, informovali sme o náraste agendy, nízkych platoch archivárov a ohrození výkonu štátnej služby na úseku štátnych archívov, ak by sa pristúpilo k prepúšťaniu. Otvorený list bol zaslaný premiérovi Slovenskej republiky, ministrovi vnútra Slovenskej republiky a iným kompetentným predstaviteľom a zamestnancom Ministerstva vnútra SR. Z úradu vlády prišla odpoveď o odstúpení záležitosti na ministerstvo vnútra. Odvtedy naša základná organizácia neeviduje žiadnu komunikáciu zo strany oslovených predstaviteľov a ani nové informácie o stave možného prepúšťania zamestnancov.

Jozef Meliš – Mária Feješová
Štátny archív v Trnave,
pracovisko Archív v Galante so sídlom v Šali –
Štátny archív v Bratislave,
pracovisko Archív Modra

Spoločnosť slovenských archivárov,
Archív Slovenskej akadémie vied a
Slovenská historická spoločnosť pri SAV

Vás pozývajú na
XXIV. archívne dni v Slovenskej republike

ARCHÍVY V DOBE PANDEMICKEJ

kedy: **20. máj 2021**
ako: **online webinár (platforma ZOOM)**
registrácia: **https://forms.gle/AomBABuL4HynQf289**

program

1. diskusný panel 9:00 - 9:45 **ARCHÍVY ZAHRANIČNÝCH SUSEDOV V DOBE PANDEMICKEJ**

moderuje:
Mgr. Martina Orosová, PhD. (Archív Pamiatkového úradu SR, predsedníčka Spoločnosti slovenských achivárov)
diskutujú:
Mgr. Andrea Farkas (Maďarský národný archív Budapešť), **Mgr. David Valůšek** (Státní okresní archiv Zlín), **Mgr. Karel Halla** (Státní okresní archiv Cheb)

témy:
exkurz do spôsobov vyrovnávania sa so zmenami vo fungovaní archívov počas pandémie v susedných krajinách

2. diskusný panel 10:00 - 12.00 **ARCHÍVY A VNÚTORNÉ ZDROJE**

moderuje:
Mgr. Daniela Tvrdoňová, PhD. (Slovenský národný archív)
diskutujú:
Mgr. Monika Péková (MV SR, Odbor archívov a registratúr), **PhDr. Richard Pavlovič, PhD.** (MV SR, Štátny archív v Košiciach), **Mgr. Mária Feješová, PhD.** (MV SR, Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra)

témy:
home-office ako pracovný režim, prevádzka archívu v obmedzenom režime, personálny manažment v neštandardných situáciách, komplikácie, ale aj nové impulzy a výzvy, ktoré sme v tejto dobe objavili

3. diskusný panel 13:00 - 15:00 **ARCHÍVY A VEREJNOSŤ**

moderuje:
Mgr. Jozef Meliš, PhD. (MV SR, Štátny archív v Trnave, pracovisko Archív Galanta so sídlom v Šali)
diskutujú:
prof. PhDr. Juraj Šedivý, MAS, PhD. (Katedra archívnictva a PVH, Filozofická fakulta UK), **PhDr. František Chudják, PhD.** (Archív Národnej banky Slovenska), **Mgr. Tomáš Janura, PhD** (Historický ústav SAV)

témy:
správna agenda a archívny dozor počas obmedzeného režimu, "on-line" bádateľňa - technologické vybavenie archívov, digitálne zručnosti archivárov, stav digitalizácie, legislatívne možnosti

kontakt: Jana Gubášová Baherníková (jana.gubasova@savba.sk)

Výbor(n)oviny

ZÁPISNICA ZO ZASADNUTIA VÝBORU SPOLOČNOSTI SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV Z 29. DECEMBRA 2020

Na zasadnutí sa zúčastnilo deväť členov výboru a revíznej komisie SSA, ospravedlnili sa štyria. Pozvané boli aj redaktorky Fóra archivárov Ivana Červenková a Mária Feješová, pričom druhá menovaná sa ospravedlnila.

Koncoročné rokovanie výboru SSA a revíznej komisie sa konalo opäť online formou. Jediným bodom programu bolo zhodnotenie uplynulého roka a plány na rok 2021. Zo svojho príbytku privítala účastníkov predsedníčka Martina Orosová, ktorá rokovanie ďalej viedla.

M. Orosová uviedla, že obnovila členstvo SSA v ICA (International Council on Archives) prostredníctvom Karla Hallu, ktorý je podpredsedom Českej archívnej spoločnosti. Keďže členský poplatok sa odvíja od počtu členov a príjmov spoločnosti, M. Orosová im zašle tieto údaje. Ročný členský poplatok bude činiť približne 50 €.

Ďalej poďakovala všetkým redaktorom Fóra archivárov za ich prácu. Od čitateľov jej chodia pozitívne ohlasy a hodnotia každé číslo veľmi vysoko. Veľmi dobré ohlasy boli aj na webinár Storočnica Zory Viestovej, ktorý sa uskutočnil 2. decembra.

V edičných plánoch na budúci rok je predovšetkým vydať Zborník SSA 2019, ktorý zostavujú P. Keresteš a Š. Hrivňák. Š. Hrivňák uviedol, že všetky príspevky sú zozbierané, aktuálne prebieha recenzné konanie a korektúry.

Začiatkom budúceho roku by malo byť vytlačené tretie číslo Archívneho almanachu (ďalej AA), ktorý SSA vydáva spoločne so Spolkom Pro Archivis. V otázke distribúcie SSA prijala toto stanovisko: SSA zabezpečí bezplatné zaslanie výtlačkov do všetkých slovenských štátnych archívov v počte kusov podľa počtu pracovísk. Výbor SSA ďalej navrhuje, aby bol AA dostupný ostatným záujemcom za sumu 5 €. Distribúcia sa dorieši po dohode s predsedom Spolku Pro Archivis Miroslavom Martinickým.

Ohľadom AA K. Bodnárová vyjadrila názor, že by bolo želateľné, aby zasadla redakčná rada, ktorá už bola kreovaná. Z dôvodu prebiehajúcej pandémie COVID-19 dodnes nemala svoje ustanovujúce zasadnutie. Členovia výboru súhlasili s tým, že by sa mali členovia redakčnej rady stretnúť aspoň online. M. Orosová so Š. Hrivňákom majú za úlohu tento návrh konzultovať s M. Martinickým a zabezpečiť stretnutie redakčnej rady.

Najdôležitejším podujatím, ktoré bude budúci rok SSA pripravovať, sú archívne dni. Členovia výboru a revíznej komisie sa zhodli, že z dôvodu prebiehajúcej pandémie zrejme nebude možné usporiadať toto podujatie v štandardnom formáte. Do úvahy prichádzajú dve možnosti: buď sa plánovaná konferencia uskutoční ako webinár, alebo hybridnou formou, čiže organizátori a prednášajúci sa zídu v prednáškovej sále, odkiaľ sa bude podujatie vysielať. Pre definitívnu možnosť sa výbor rozhodne vo februári. V spolupráci s Archívom SAV sa dohodnú detaily, je nutné oboznámiť s tým prednášajúcich a dať im termín na zaslanie svojich prezentácií. Výbor sa uzniesol, že nemá význam presúvať termín, ani riešiť sprievodné akcie, čiže Archívne dni 2021 sa uskutočnia v apríli 2021 a budú pozostávať len z konferencie bez valného zhromaždenia.

Ďalej bude potrebné pripraviť ďalší seminár z cyklu Osobnosti slovenského archívnictva. Š. Hrivňák uviedol, že sté výročie narodenia v roku 2021 padá na významného kremnického archivára a historika Teodora Lamoša. Možnosť navrhnúť osobnosť na rok 2021 by však mali mať aj radoví členovia SSA, a preto Š. Hrivňák a M. Orosová vyzvú všetkých členov, aby posielali svoje návrhy.

Záverom sa otvorila otázka prepúšťania štátnych zamestnancov, ktorá sa týka aj archivárov pracujúcich v štátnych archívoch. M. Orosová dostala viacero e-mailov, v ktorých ju členovia SSA informovali o tom, že o miesto má prísť 10 % všetkých archivárov. Odmietavé stanovisko spísali odbory a vyjadriť by sa k tomu mala aj SSA. Členovia výboru a revíznej komisie sa zhodli, že počty archivárov dlhodobo klesajú a tento trend je pre našu profesiu už skutočne likvidačný. SSA má v pláne svoje odmietavé stanovisko prezentovať v médiách, ako aj zodpovedným štátnym inštitúciám.

Zapísal: *Štefan Hrivňák*
Overila: *Martina Orosová*

ZÁPISNICA ZO ZASADNUTIA VÝBORU SPOLOČNOSTI SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV ZO 16. MARCA 2021

Program:
Archívne dni 2021
Edičná činnosť
Archívny almanach
Rôzne

Rokovanie sa konalo online prostredníctvom aplikácie Zoom. Zúčastnilo sa ho 11 členov výboru a revíznej komisie, jeden sa ospravedlnil. Prizvaní boli aj hostia z Archívu SAV Jana Gubášová-Baherníková a Branislav Geschwandtner.

Pandemická situácia v Slovenskej republike sa nevyvíja pozitívne, a preto je zrejmé, že archívne dni bude možné realizovať len prostredníctvom webinára. J. Gubášová-Baherníková za spoluorganizátorov z Archívu SAV oboznámila členov výboru s anketou, ktorú rozposlala medzi prihlásených účastníkov archívnych dní. Z tejto ankety vyplýva, že kladné stanovisko k organizácii webinára vyjadrili siedmi účastníci, štyria boli proti, dvaja sa odhlásili a piati nereagovali.

Ďalej uviedla, že s kolegami v archíve analyzovali vzniknutú situáciu a dospeli k záveru, že tému *Archontológia v archívnom a historickom výskume* by posunuli opäť o rok, aby bolo možné ju uskutočniť na zámku v Smoleniciach. Na tieto archívne dni, ktoré by sa uskutočnili formou webinára, navrhla spoločne s prítomným kolegom Geschwandtnerom, aby výbor vybral náhradnú tému, zameranú na aktuálne problémy slovenského archívnictva. Výbor po dlhej diskusii prijal tento nápad a na odporúčanie kolegov z Archívu SAV určil názov témy tohtoročných archívnych dní na *Archívy v dobe pandemickej*. Podujatie sa uskutoční len v jeden deň, v druhej polovici mája. Tajomník SSA zakúpi ročné členstvo aplikácie Zoom, a v tomto rozhraní sa webinár uskutoční. Koncepciu podujatia budú tvoriť dva bloky diskusných panelov. Prvý panel bude venovaný téme *Archívy a vnútorné zdroje*, druhý panel bude na tému *Archívy a verejnosť*. Každý z panelov bude viesť vopred určený moderátor, ktorý pripraví krátky vstup s opisom východiskovej situácie k témam, o ktorých daný panel bude. K moderátorovi budú prizvaní dopredu určení 2 – 3 diskutujúci ku každému panelu. Počas diskusie bude možné klásť otázky do chatu. Na záver panelu bude možné sa zapojiť aj online. Celý priebeh bude nahrávaný a neskôr sprístupnený na youtubovom kanáli SSA.

Výbor navrhne moderátorov a diskutujúcich a M. Orosová má za úlohu ich osloviť.

K bodu 3 tajomník Š. Hrivňák informoval členov výboru, že 1. marca prevzal celú zásielku tretieho čísla Archívneho almanachu. Povinné výtlačky a časť autorských výtlačkov už distribuovali členovia Spolku Pro Archivis. Š. Hrivňák spoločne s M. Orosovou zabezpečia distribúciu medzi ostatných autorov a štátne archívy. Zvyšok bude ponúknutý na predaj verejnosti.

Ostatné body sa kvôli nedostatku času presunuli na ďalšie rokovanie.

Zapísal: Štefan Hrivňák
Overila: Martina Orosová

ZÁPISNICA ZO ZASADNUTIA VÝBORU SPOLOČNOSTI SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV Z 1. APRÍLA 2021

Rokovania sa zúčastnilo osem členov výboru a revíznej komisie a traja hostia: Jana Gubášová-Baherníková, Tomáš Janura a Daniela Tvrdoňová. Ostatní sa ospravedlnili.

Na programe bol iba jeden bod, a to Archívne dni v SR 2021. V zmysle záverov z predošlého zasadnutia Martina Orosová oslovila konkrétne osoby, ktoré by sa aktívne zúčastnili webinára *Archívy v dobe pandemickej*, ktorý sa uskutoční 20. mája 2021. Prvý blok s názvom *Archívy a vnútorné zdroje* bude moderovať Daniela Tvrdoňová, rolu diskutujúcich prijali Richard Pavlovič, Monika Péková a Mária Feješová. Druhý blok sa bude volať *Archívy a verejnosť* a bude ho moderovať Jozef Meliš. Diskutujúcimi budú Juraj Šedivý, František Chudják a Tomáš Janura. Týmto dvom blokom bude predchádzať ešte „Zahraničný blok“, v ktorom bude diskutovať M. Orosová, Andrea Farkas, David Valůšek a Karel Halla.

Počas prestávok sa budú účastníkom prehrávať videá, ktoré v archívoch natáčal Juraj Šedivý.

Š. Hrivňák bude mať na starosti technickú podporu, sledovanie diskusných otázok, prihlasovanie účastníkov a nahrávanie podujatia.

Archív SAV pripraví program a plagát. Registrácia účastníkov bude prebiehať cez online formulár a prihlasovanie bude otvorené do 10. mája. Spolu s pozvánkou Archív SAV vyzve, aby si prípadní účastníci premysleli otázky do diskusie, prípadne ich zaslali dopredu, alebo napísali svoje názory, postrehy, skúsenosti. O tom budú následne hovoriť aj diskutujúci. Každý z moderátorov uvedie svoj blok päťminútovým predslovom a následne sa začne samotná diskusia. Výbor SSA nadhodil nasledovné pracovné tézy do diskusie: Ako fungujú archívy v dobe pandemickej? Ako by archívy mohli fungovať? Aké je riešenie problémov? Aký je pokles návštevnosti/žiadostí oproti iným rokom? Aký je rozdiel v spracovanosti archívnych fondov a zbierok oproti iným rokom? Ako je, a či vôbec je, archív prezentovaný na webe? Získa návštevník komplexné informácie? Ako sa vybavujú požiadavky bádateľov a stránok? Ako funguje bádateľňa a režim home office? Je táto forma efektívne využitá a využívaná?

Účastníci zasadnutia sa zhodli na tom, že cieľom webinára je zostavenie manifestu/otvoreného listu zo záverov diskusie, v ktorom budú zhrnuté problémy archívov, ktoré sa nahromadili v krízovej situácii, a zároveň budú definované spôsoby riešenia týchto problémov. Tieto závery budú potom komunikované s verejnosťou a médiami a zaslané kompetentným činiteľom.

Na záver predsedníčka SSA M. Orosová stanovila termíny ďalšieho postupu prác, navrhla témy do ďalšieho zasadnutia výboru (osobné fondy, natáčanie videí, Medzinárodný týždeň archívov) a poďakovala členom výboru za účasť na zasadnutí.

Zapísal: Štefan Hrivňák
Overila: Martina Orosová

Publikačná činnosť zamestnancov štátnych archívov za rok 2019 (1. časť)

SLOVENSKÝ NÁRODNÝ ARCHÍV

ČERVENKOVÁ, Ivana. Zámok v Holíči – miesto návštev cisárskeho páru Márie Terézie a Františka Štefana Lotrinského. In VAŘEKA, Marek – ZÁŘICKÝ, Aleš (eds.). *Císařovna Marie Terezie a střední Evropa. 300 let od narození reformátorky.* Hodonín, 2019, s. 89-103, ISBN 978-80-87375-12-9.

ČERVENKOVÁ, Ivana. Podnikateľské aktivity cisárskych panstiev Holíč a Šaštín v dobovej tlači. In *Záhorie*, roč. XXVIII, 2019, č. 5, s. 2-8, ISSN 1335-7840.

ČERVENKOVÁ, Ivana. Keď v Uníne horelo... Požiare v obci v 19. storočí. In *Unínske noviny*, roč. XVII., 2019, č. 3, s. 8-9.

ČERVENKOVÁ, Ivana. Vyšší správny aparát Šaštínskeho panstva v 19. storočí. In LOPATKOVÁ, Zuzana (ed.). *Otázky zemepanského hospodárenia a správy v novoveku*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, 2019, s. 335-364, ISBN 978-83-8111-158-4.

ČERVENKOVÁ, Ivana. (Anotácia) DVOŘÁKOVÁ, Daniela a kol. *Stredoveké hrady na Slovensku. Život, kultúra a spoločnosť.* Bratislava: Veda, 2017, 526 s., ISBN 978-80-224-1608-5. In *Archívny almanach*, roč. II, 2019, s. 96-99, ISBN 978-80-972999-1-0.

ČERVENKOVÁ, Ivana. (Anotácia) HUPKO, Daniel (ed.). *Res Pālffyana. Príspevky k dejinám rodu Pálffyovcov*. Častá: Občianske združenie Červenokamenské panstvo, 2018, 238 s., ISBN 978-80-570-0297-0. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 1, s. 62-64, ISSN 1339-8423.

ČERVENKOVÁ, Ivana. (Anotácia) SLÍVOVÁ, Lenka. *Charlotta. Žena T. G. M.* Doslov Josef Císařovský. Mladá fronta, 2018, 293 s., ISBN 978-80-204-

5023-4. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 2, s. 70-71, ISSN 1339-8423.

ČERVENKOVÁ, Ivana. (Anotácia) ŽAŽOVÁ, Henrieta (ed.). *Magni animi ac scientiae viro... K životnému jubileu profesora Jozefa Šimončiča*. Trnava: Ústav dejín Trnavskej univerzity v Trnave, 2018, 431 s., ISBN 978-80-568-0180-2. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 3-4, s. 92-94, ISSN 1339-8423.

ČERVENKOVÁ. Ivana. Odhalenie pamätníka padlým vojakom v prvej svetovej vojne v obci Veľký Grob. In *Vojenská história*, roč. 23, 2019, č. 1, s. 207-208, ISSN 1335-3314.

ČERVENKOVÁ, Ivana. Starostlivosť o osirelé a sociálne odkázané deti v Uhorsku/Slovensku v období modernizácie. In *Mesto a dejiny*, roč. 8, 2019, č. 1, s. 119-122, ISSN 1339-0163.

ČERVENKOVÁ, Ivana. Svedectvo o revolúcii. November ´89 v archívnych dokumentoch slovenských štátnych archívov. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 3-4, s. 64-65, ISSN 1339-8423.

ČERVENKOVÁ, Ivana. Annus mirabilis. Rok 1989 a Slovensko. Od totality k demokracii. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 3-4, s. 68-71, ISSN 1339-8423.

ČERVENKOVÁ, Ivana – HRIVŇÁK, Štefan. Otmar Gergelyi – Seminár z cyklu Osobnosti slovenského archívnictva. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 3-4, s. 71-73, ISSN 1339-8423.

FIĽARSKÁ, Mária – REPJAK, Lukáš. K 30. výročiu Nežnej revolúcie bol sprístupnený archívny fond Verejnosť proti násiliu. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 3, s. 20-23, ISSN 1339-8423.

GABRÍKOVÁ, Alžbeta. Deň otvorených dverí v Slovenskom národnom archíve. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 2, s. 46-47, ISSN 1339-8423.

GALAMBOŠ, Ivan. Technológia orientálnej knižnej väzby. In *Reštaurovanie dokumentov, konzervativizmus a inovácie. Zborník z medzinárodnej konferencie*. DVD. Moskva: Štátna ruská knižnica, 2019.

GALAMBOŠ, Ivan. Záchrana kožených tapiet Čínskej sály kaštieľa Holíč. In *Zborník prednášok zo 17. medzinárodného seminára o reštaurovaní Záhorie 9. – 11. 10. 2019*. Holíč – Skalica, 2019, s. 186-203, ISBN 978-80-570-1293-1.

KAFÚNOVÁ, Jana – BARTAL, Michal. Konferencia Veľký malý muž Milan Rastislav Štefánik. In *Fórum archivárov,* roč. XXVIII, 2019, č. 2, s. 28-29, ISSN 1339-8423.

LUZ, Rastislav. Cestovné záznamy kráľovského komorníka Marka z Vysokej z roku 1517 (edícia). In *Historický časopis*, roč. 67, 2019, č. 2, s. 311-332, ISSN 0018-2575.

VESELOVSKÁ, Eva – LUZ, Rastislav. Neznámy fragment Graduálu sine sign. z 13. storočia zo Štátneho archívu v Bratislave. In *Musicologica Slovaca*, roč. 10 (36), 2019, č. 2, s. 239-260, ISNN 1338-2594.

MAKOVÁ, Alena – HAFKOVÁ, Zuzana. *Záznamové prostriedky pre vodné konzervačné procesy a možnosti ich fixácie*. Bratislava: Slovenský národný archív, 2019, 169 s., ISBN 978-80-971767-5-4.

PÚČIK, Marek. Zaznačené v starých písmach. In GÉCZYOVÁ, Iveta – GREŠNER, Lukáš (eds.). *Dolné Vestenice : Kraj čerešní, šafranu a hokejových pukov.* Dolné Vestenice: Obec Dolné Vestenice, 2019, s. 41-68. ISBN 978-80-570-1038-8.

REPJAK, Lukáš. Slovenský národný archív. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 1, s. 47-54, ISSN 1339-8423.

WEINŠTUKOVÁ, Michaela. Seminár o osobných fondoch v špecializovaných a štátnych archívoch. In *Fórum archivárov,* roč. XXVIII, 2019, č. 1, s. 40-41, ISSN 1339-8423.

WEINŠTUKOVÁ, Michaela. Veľký malý muž Milan Rastislav Štefánik – výstava Slovenského národného archívu. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 2, s. 30-31, ISSN 1339-8423.

WEINŠTUKOVÁ, Michaela. Otvorenie výstavy Veľký malý muž Milan Rastislav Štefánik v Národnom archíve v Prahe. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 3-4, s. 40-41, ISSN 1339-8423.

WEINŠTUKOVÁ, Michaela. Napoleonov vzťah k ženám – Zoznámenie s Jozefínou. In *Bulletin Československej napoleonskej spoločnosti*, november 2019, č. 82, s. 19-24, ISSN 1213-6999.

WEINŠTUKOVÁ, Michaela. (Anotácia) PETRÁŠ, Stanislav. *Ružová grófka a jej svet. Neobyčajný príbeh nezvyčajnej šľachtičnej*. Dolná Krupá: Občianske združenie Korompa, 2018, 261 s., ISBN 978-80-973005-3-1. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 3-4, s. 94-95, ISSN 1339-8423.

SLOVENSKÝ NÁRODNÝ ARCHÍV, ŠPECIALIZOVANÉ PRACOVISKO SLOVENSKÝ BANSKÝ ARCHÍV

DUNAJOVÁ, Helena – OLAJCOVÁ, Katarína. Gašpar Weindl vo svetle archívnych dokumentov Slovenského banského archívu. In *Historická revue*, roč. XXX, 2019, č. 9, s. 12-16.

OLAJCOVÁ, Katarína. Deň otvorených dverí v Slovenskom banskom archíve. In *Fórum archivárov,* roč. XXVIII, 2019, č. 3-4, s. 36-37, ISSN 1339-8423.

ŠTÁTNY ARCHÍV V BANSKEJ BYSTRICI

BOLFOVÁ, Alena. „Mýty o našej „Erže“. Sprievodný text k výstave „Žena novej doby. Návrat Alžbety Gwerkovej-Göllnerovej do Banskej Štiavnice“, publikovaný na internetovej stránke http//www.zenanovejdoby.wz.sk.

GRAUS, Igor. Stanovy habsburského Vojenského radu Márie Terézie z roku 1757. In *Vojenská história*, roč. 23, 2019, č. 3, s. 132-155, ISSN 1335-3314.

GRAUS, Igor – výber a preklady prameňov. In SEGEŠ, Vladimír – ŠEĎOVÁ, Božena (eds.). *Pramene k dejinám Slovenska 1711 – 1792. III/1*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2019, 243 s., ISBN 978-80-89523-56-6.

GRAUS, Igor – vybrané heslá pre publikáciu PELIKÁNOVÁ, Jana (ed.). *Pamätihodnosti mesta Banskej Bystrice*. Banská Bystrica: Mesto Banská Bystrica, 2019, ISBN 978-80-570-1484-3.

GRAUS, Igor. Spolupráca pri príprave publikácie ÚRADNÍČEK, Martin (ed.). *Kľúčové námestie. November ´89 v Banskej Bystrici*. Banská Bystrica: Mesto Banská Bystrica a Banskobystrický samosprávny kraj, 2019, 256 s., ISBN 978-80-570-1310-5.

ŠTÁTNY ARCHÍV V BANSKEJ BYSTRICI, PRACOVISKO ARCHÍV BANSKÁ ŠTIAVNICA

SCHILLEROVÁ, Janka – NOVÁK, Ján. Matej (Matúš) Zipser – život a dielo so zameraním na jeho kartografickú tvorbu a archívne dokumenty, ktoré sa zachovali v Slovenskom banskom archíve. In LABUDA, Jozef – MATEJKOVÁ, Adriana (eds.). *Zborník Slovenského banského múzea XXVI*. Banská Štiavnica: Slovenské banské múzeum, 2019, s. 51-66, ISBN 978-80-85579-57-4.

SCHILLEROVÁ, Janka. „Nežná revolúcia“ v Banskej Štiavnici. In *Štiavnické noviny*, roč. XXX, 14. november 2019, č. 41, špeciálna príloha.

ŠTÁTNY ARCHÍV V BANSKEJ BYSTRICI, PRACOVISKO ARCHÍV KREMNICA

SOLČÁNIOVÁ, Valéria. Dni otvorených dverí v kremnickom archíve. In *Fórum archivárov,* roč. XXVIII, 2019, č. 2, s. 44-45, ISSN 1339-8423.

ŠTÁTNY ARCHÍV V BANSKEJ BYSTRICI, PRACOVISKO ARCHÍV LUČENEC

BECANIOVÁ, Kristína. Recenzia knihy Františka Mihálya: Osobnosti Lučenca, Spomienky a nekrológy. In *MY Novohradské noviny,* roč. 30, 29. 01. – 04. 02. 2019, č. 4.

ŠTÁTNY ARCHÍV V BRATISLAVE

BABIRÁT, Marián – CSIBA, Balázs. *Diplomatár šľachtického rodu Kondé*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2019, 289 s., ISBN 978-80-223-4637-5.

ONDÍKOVÁ, Lucia. (Recenzia) DOLEŽALOVÁ, Markéta – PAVLÍKOVÁ, Lenka (eds.). *„Tu stojím, inak nemôžem...“ Reformácia od počiatkov do súčasnosti*. Bratislava – Praha: Štátny archív v Bratislave a Ústav pro studium totalitních režimů, 2017, 424 s. In *Historický zborník*, roč. 29, 2019, č. 1, s. 181-184, ISSN 1335-8723.

PAVLÍKOVÁ, Lenka – VRTEL, Ladislav. *Thesaurus heraldicum ecclesiasticum*. Bratislava: Veda, 2019, 192 s., ISBN 978-80-224-1747-1.

URGOŠÍKOVÁ, Michaela – PAVLÍKOVÁ, Lenka. Archívne svedectvo z prvých rokov fungovania župy. In MIKULOVÁ, Agáta – LANGEROVÁ, Tereza – GEMBEŠOVÁ, Lucia – ŠKROVINA, Michal (eds.). *100 rokov Bratislavskej župy (1919 – 2019)*. Bratislava, 2019, s. 31-46.

ŠTÁTNY ARCHÍV V BRATISLAVE, PRACOVISKO ARCHÍV MODRA

FEJEŠOVÁ, Mária. Rod z Kotešovej v stredovekých dejinách horného Trenčína a najstaršie dejiny územia neskoršej obce Veľké Rovné. In *Archívny almanach*, roč. 2, 2019, s. 40-51, ISBN 978-80_972999-1-0.

FEJEŠOVÁ, Mária. *Dejiny farnosti Veľké Rovné*. Veľké Rovné: Rímskokatolícky farský úrad vo Veľkom Rovnom, 2019, 65 s.

FEJEŠOVÁ, Mária. Dubová od stredoveku do čias Pálfiovcov (1287 – 1590). In TURCSÁNY, Juraj – FEJEŠOVÁ, Mária (eds.). *Dejiny obce Dubová*. Bratislava: Tatran, 2019, s. 21-50.

FEJEŠOVÁ, Mária. Z činnosti odborovej organizácie. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 1, s. 6, ISSN 1339-8423.

FEJEŠOVÁ, Mária – HRIVŇÁK, Štefan. (Recenzia) *Súpis archívnych dokumentov zo štátnych archívov k 100. výročiu vzniku Československej republiky*. I. diel. Kolektív autorov. Bratislava: MV SR, odbor archívov a registratúr, 2018, 380 s., ISBN 978-80-969971-5-2. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 1, s. 58-59, ISSN 1339-8423.

FEJEŠOVÁ, Mária. (Anotácia) POMFYOVÁ, Bibiana (zost.). *Stredoveký kostol. Historické a funkčné premeny architektúry*. I. zväzok. Bratislava: FO ART, s. r. o. v spolupráci s Ústavom dejín umenia SAV, 2015, 583 s., ISBN 978-80-89664-35-1. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 1, s. 64-66, ISSN 1339-8423.

FEJEŠOVÁ, Mária. Športový deň v Modre. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 2, s. 45-46, ISSN 1339-8423.

FEJEŠOVÁ, Mária. Z činnosti odborovej organizácie. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 2, s. 6, ISSN 1339-8423.

FEJEŠOVÁ, Mária. Milan Rastislav Štefánik v Štátnom archíve v Bratislave. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 2, s. 24-26, ISSN 1339-8423.

FEJEŠOVÁ, Mária. (Recenzia) SITÁR, Tomáš. *Osídlenie Novohradskej stolice v stredoveku*. Lučenec: Miloš Hric a Mesto Lučenec, 2019, 947 s., ISBN 978-80-972112-8-8. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 2, s. 62-63, ISSN 1339-8423.

FEJEŠOVÁ, Mária. (Recenzia) *Historia gentis Slavae. Juraj Papánek. Prvé dejiny slovenského národa. 1780*. Bratislava: Perfect, a. s., 2018, 598 s., ISBN 978-80-8046-898-9. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 2, s. 64-65, ISSN 1339-8423.

FEJEŠOVÁ, Mária. Hello, Holandsko! In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 3-4, s. 43-48, ISSN 1339-8423.

FEJEŠOVÁ, Mária. Konferencia pri príležitosti jubilea Bratislavskej župy. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 3-4, s. 54-55, ISSN 1339-8423.

FEJEŠOVÁ, Mária. Milan Rastislav Štefánik putuje po školách Bratislavského kraja. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 3-4, s. 60-61, ISSN 1339-8423.

FEJEŠOVÁ, Mária. (Recenzia) SMOROŇ, Matúš. *Rod Aba I. Šľachtici z Drienova*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2018, 299 s., ISBN 978-80-8198-017-6. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 3-4, s. 86-89, ISSN 1339-8423.

FEJEŠOVÁ, Mária. (Recenzia) MAJTÁN, Milan. *Naše priezviská*. Bratislava: Veda, 2018, 195 s., ISBN 978-80-224-1646-7. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 3-4, s. 90-91, ISSN 1339-8423.

ŠTÁTNY ARCHÍV V KOŠICIACH

DULOVIČ, Erik. (Recenzia) CHODĚJOVSKÝ, Jan (ed.). *Paříž 1919. Mírová konference očima poradců československé a polské delegace*. Masarykův ústav AV ČR, 2017, 472 s., ISBN 978-80-742227-0-2. In *Historický časopis*, roč. 67, 2019, č. 2, s. 353-355.

KUNDEROVÁ, Diana. Odraz prevratových udalostí rokov 1918 – 1920 v administratívnej správe notárskych úradov Abovsko-turnianskej župy. In FICERI, Ondrej (ed.). *Obce za prevratu. Mocenské, etnické a hospodárske zvraty na vidieku 1914 – 192*. Spišská Nová Ves; Košice: Múzeum Spiša v Spišskej Novej Vsi; Štátna vedecká knižnica v Košiciach, 2019, s. 29-43.

PAVLOVIČ, Richard. Boje o Slovensko v roku 1919 a Francúzska vojenská misia, Košice 21. mája 2019. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 2, s. 39-40, ISSN 1339-8423.

ŠTÁTNY ARCHÍV V KOŠICIACH, PRACOVISKO ARCHÍV MICHALOVCE

IHNÁT, Václav – MOLNÁR, Martin – STARJÁK, Matej. História Michaloviec: Michalovce ako sídlo Zemplínskej župy (1919 – 1922). In HLOHIN, Miloš – MOLNÁR, Martin (zost.). *História Michaloviec: Michalovce ako sídlo Zemplínskej župy (1919 – 1922)*. Michalovce: Jozef Rovňák – Excel, 2019, 123 s.

IHNÁT, Václav. Jasenov v rokoch 1944 – 1989. In MOLNÁR, Martin (zost.). *Jasenov*. Michalovce: Jaroslav Mihaľko – Polygrafické práce, 2019, s. 54-80.

ŠTÁTNY ARCHÍV V KOŠICIACH, PRACOVISKO ARCHÍV SPIŠSKÁ NOVÁ VES

SMOROŇ, Matúš. *Rod Aba I. Šľachtici z Drienova*. Vydavateľstvo Michala Vaška, 2019, 302 s., ISBN 978-80-819801-7-6.

SMOROŇ, Matúš. Rod Aba a 730. výročie prvej písomnej zmienky o obci Budimír (1289). In *Budimírske nové časy*, 1/2019, s. 5-9.

ŠTÁTNY ARCHÍV V NITRE

BELEJ, Milan (zost.). *November ´89 v dokumentoch Štátneho archívu v Nitre*. Nitra: MV SR, Štátny archív v Nitre, 2019, 54 s., ISBN 978-80-973263-1-9.

BELEJ, Milan. November 1989 v Nitre a jeho reflexia v archívnych dokumentoch Štátneho archívu v Nitre. In BELEJ, Milan (zost.). *November ´89 v dokumentoch Štátneho archívu v Nitre*. Nitra: MV SR, Štátny archív v Nitre, 2019, s. 20-29, ISBN 978-80-973263-1-9.

BELEJ, Milan. Odhalia tajomstvo fungovania archívu. In *MY Nitrianske noviny*, roč. 28, 27. 5. – 2. 6. 2019, č. 21, s. 9.

BELEJ, Milan. O priebehu Nežnej revolúcie vydali archivári publikáciu. In *MY Nitrianske noviny*, roč. 28, 18. 11. – 24. 11. 2019, č. 46, s. 15.

FAZEKAS, Attila. Konferencia Míľniky 20. storočia v regióne Nitrianskeho kraja. In *Archívny almanach*, roč. II, 2019, s. 118-121, ISBN 978-80-972999-1-0.

KERESTEŠ, Peter. Regulačné úpravy na dolnom toku rieky Hron na území Tekovskej stolice v 18. a prvej polovici 19. storočia. In PALUGA, Lukáš – RÉPÁSOVÁ, Katarína (zost.). *Voda v dejinných súvislostiach / Víz szerepe a történelemben*. Bratislava – Komárno: MV SR, Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Komárno, 2019, s. 75-95, ISBN 978-80-973527-0-7.

KERESTEŠ, Peter. Dejiny Štátneho archívu v Nitre. I. časť (1949 – 1969). In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 3-4, s. 74-78, ISSN 1339-8423.

KERESTEŠ, Peter. Archív Nitrianskej stolice do roku 1848. In *Archívny almanach*, roč. II, 2019, s. 3-21, ISBN 978-80-972999-1-0.

KERESTEŠ, Peter. Štátny archív v Nitre. In BELEJ, Milan (zost.). *November ´89 v dokumentoch Štátneho archívu v Nitre*. Nitra: MV SR, Štátny archív v Nitre, 2019, s. 8-10, ISBN 978-80-973263-1-9.

KERESTEŠ, Peter. Štátny archív v Nitre a osmičkové výročia. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 1, s. 35-37, ISSN 1339-8423.

KERESTEŠ, Peter. Nová šanca pre najstaršiu úradnú knihu mesta. In *Nitra, kultúrno-spoločenský mesačník*, júl – august 2019, s. 16-17.

TURANOVÁ, Edina. XXIII. archívne dni v Slovenskej republike v Nitre. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 2, s. 41-43, ISSN 1339-8423.

TURANOVÁ, Edina. Deň otvorených dverí v Štátnom archíve v Nitre. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 3-4, s. 53.

ŠTÁTNY ARCHÍV V NITRE, PRACOVISKO ARCHÍV KOMÁRNO

ĎUMBIEROVÁ, Lívia – JUČINOVÁ, Timea. Nežná revolúcia v Komárne a možnosti jej výskumu v Štátnom archíve v Nitre, pracovisko Archív Komárno. In BELEJ, Milan (zost.). *November ´89 v dokumentoch Štátneho archívu v Nitre*. Nitra: MV SR, Štátny archív v Nitre, 2019, s. 30-33.

ĎUMBIEROVÁ, Lívia – JUČINOVÁ, Timea. Výzva – November 89 v Komárne. In *Komárňanské listy*, roč. XXVIII, 5. 6. 2019, č. 11, s. 3.

ĎUMBIEROVÁ, Lívia – JUČINOVÁ, Timea. Výzva – November 89 v Komárne. In *Komárňanské listy*, roč. XXVIII, 3. 7. 2019, č. 13, s. 3.

ĎUMBIEROVÁ, Lívia – JUČINOVÁ, Timea. Putovná výstava v Okrese Komárno – November 89 v Komárne – prednášky v ZŠ. In *e-zvesti MV SR*, 2019, č. 36, zverejnené 18. 12. 2019.

ĎUMBIEROVÁ, Lívia – JUČINOVÁ, Timea. November 89 v Komárne – reportáž – príspevok a zároveň výzva. In *Delta*, roč. XVI, č. 46, s. 3, zverejnené 12. 11. 2019.

ĎUMBIEROVÁ, Lívia – JUČINOVÁ, Timea – RÉPÁSOVÁ, Katarína – PALUGA, Lukáš. *Udalosti rokov 1918, 1968 a 1993 v Komárne / 1918, 1968 és 1993 sorsdöntő évek Komáromi eseményei*. Bratislava – Komárno: MV SR, Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Komárno, 2019, 15 s., ISBN 978-80-971528-8-8.

ĎUMBIEROVÁ, Lívia – JUČINOVÁ, Timea – RÉPÁSOVÁ, Katarína – PALUGA, Lukáš. *Nežná revolúcia. Komárno 1989/Bársonyos forradalom. 1989-es komáromi események*. Bratislava – Komárno: MV SR, Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Komárno, 2019, 20 s., ISBN 978-80-973527-0-7.

PALUGA, Lukáš – RÉPÁSOVÁ, Katarína (zost.). *Voda v dejinných súvislostiach / Víz szerepe a történelemben*. Bratislava – Komárno: MV SR, Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Komárno, 2019, 249 s., ISBN 978-80-973527-0-7.

PALUGA, Lukáš. Komárňanské povodne v prvej polovici 19. storočia. In PALUGA, Lukáš – RÉPÁSOVÁ, Katarína (zost.). *Voda v dejinných súvislostiach / Víz szerepe a történelemben*. Bratislava – Komárno: MV SR, Štátny archív v Nitre, pracovisko Archív Komárno, 2019, s. 213-225, ISBN 978-80-973527-0-7.

PALUGA, Lukáš. Deviate komárňanské kolokviá historikov a archivárov. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 3-4, s. 55-58, ISSN 1339-8423.

RÉPÁSOVÁ, Katarína. Snahy majiteľov záhrad na Alžbetinom ostrove o zabezpečenie ostrova proti povodniam na začiatku 20. storočia. In PALUGA, Lukáš – RÉPÁSOVÁ, Katarína (zost.). *Voda v dejinných súvislostiach / Víz szerepe a történelemben*. Bratislava – Komárno: MV SR, Štátny ar-

chív v Nitre, pracovisko Archív Komárno, 2019, s. 225-231, ISBN 978-80-973527-0-7.
RÉPÁSOVÁ, Katarína. Putovná výstava – Udalosti rokov 1918, 1968, 1993 v meste Komárno – príprava putovnej výstavy – internetová stránka www.minv.sk, zverejnené 05. 04. 2019.
RÉPÁSOVÁ, Katarína. Deň otvorených dverí v archíve Komárno. In *e-zvesti MV SR*, 2019, č. 18, zverejnené 10. 5. 2019.
RÉPÁSOVÁ, Katarína. Putovná výstava v okrese Komárno – Udalosti rokov 1918, 1968, 1993 – prednášky v ZŠ a SŠ. In *e-zvesti MV SR*, 2019, č. 29, zverejnené 25. 07. 2019.
RÉPÁSOVÁ, Katarína. Spravodlivosť pre všetkých – sympózium Komárno + kvíz – internetová stránka www.minv.sk, zverejnené 06. 10. 2019.

ŠTÁTNY ARCHÍV V NITRE, PRACOVISKO ARCHÍV LEVICE

BÁTOVSKÁ, Jarmila. SNP v regióne Levice. In *KOCKY, časopis ROS Levice,* roč. 12, 2019, č. 2, s. 26-29, ISSN 2585-8688.
BÁTOVSKÁ, Jarmila. November ´89 v Leviciach. In *My Týždeň na Pohroní,* roč. 28/16, 2019, č. 45, s. 12.
BÁTOVSKÁ, Jarmila. *História poľovníctva v regióne Levice*. Úvod k bulletinu Levické poľovnícke dni 27. – 29. 4. 2018. Katalóg trofejí z chovateľskej prehliadky za poľovnícku sezónu 2017 – 2018, s. 2-7.
BEŠINOVÁ, Eva. Archívne dokumenty k Novembru 1989 vo fondoch Štátneho archívu v Nitre, pracovisko Archív Levice. In BELEJ, Milan (zost.). *November ´89 v dokumentoch Štátneho archívu v Nitre*. Nitra: MV SR, Štátny archív v Nitre, 2019, s. 34-39, ISBN 978-80-973263-1-9.
ŠVOLIKOVÁ, Marta – MARAČKOVÁ, Anna. *Poznaj históriu Levíc a ich okolia.* Komárno: Vydavateľstvo KT s. r. o., 2019, 82 s.
VINCZE, Ladislav. V bitke pri Tekovských Lužanoch padli tri tisícky vojakov. In *My Týždeň na Pohroní,* roč. 28/16, 2019, č. 15, s. 9.
VINCZE, Ladislav. Pomáhajú 100 rokov. Z dejín Červeného kríža v Leviciach (1881 – 2019). In *My Týždeň na Pohroní,* roč. 28/16, 2019, č. 48, s. 4.
VINCZE, Ladislav. Obvinili ich a popravili. V Slatine bola jedna z najkrvavejších čistiek. In *My Týždeň na Pohroní,* roč. 28/16, 2019, č. 50-51, s. 4.
VINCZE, Ladislav. Tajomné miesta v Leviciach postupne odkrývajú. In *My Týždeň na Pohroní,* roč. 28/16, 2019, č. 50-51, s. 17.
VINCZE, Ladislav. Stalo sa v Leviciach pred 100 rokmi. In *My Týždeň na Pohroní,* roč. 28/16, 2019, č. 1 – 50-51, pravidelná rubrika na s. 4.

ŠTÁTNY ARCHÍV V NITRE, PRACOVISKO ARCHÍV NOVÉ ZÁMKY

bez publikačnej činnosti

ŠTÁTNY ARCHÍV V NITRE, PRACOVISKO ARCHÍV ŠAĽA

BENCIOVÁ, Júlia. Archívy – klenoty regiónu. In *Slovo Šaľanov*, roč. XXIV, 27. september 2019, č. 9, s. 22.
BENCIOVÁ, Júlia. Archívy – klenoty regiónu. In *Fórum archivárov*, roč. XXVIII, 2019, č. 3-4, s. 37-39, ISSN 1339-8423.
NOVÁKOVÁ, Veronika. Dokumenty k spoločenským zmenám v roku 1989 – 1990 v Štátnom archíve v Nitre, pracovisko Archív Šaľa. In BELEJ, Milan (zost.). *November ´89 v dokumentoch Štátneho archívu v Nitre*. Nitra: MV SR, Štátny archív v Nitre, 2019, s. 44-49, ISBN 978-80-973263-1-9.
NOVÁKOVÁ, Veronika. (Anotácia) Levéltári szemle 1-4/2018. In *Archívny almanach*, roč. II, 2019, s. 107-112, ISBN 978-80-972999-1-0.

ŠTÁTNY ARCHÍV V NITRE, PRACOVISKO ARCHÍV TOPOĽČANY

GREŽĎOVÁ, Helena. František Rákoci sa zranený skrýval v Nitrianskej Strede. In *MY Topoľčany*, roč. 60, 2019, č. 10, s. 4.
GREŽĎOVÁ, Helena. V budove múzea pôvodne sídlil súd, neskôr pionieri. In *MY Topoľčany*, roč. 60, 8. 2. 2019, č. 5, s. 4 a 8.
ŠUMOVÁ, Soňa. November 1989 v dokumentoch Štátneho archívu v Nitre, pracovisko Archív Topoľčany. In BELEJ, Milan (zost.). *November ´89 v dokumentoch Štátneho archívu v Nitre*. Nitra: MV SR, Štátny archív v Nitre, 2019, s. 50-54, ISBN 978-80-973263-1-9.

Zdroj: *výročná správa štátnych archívov SR za rok 2019 a informácie zaslané od autorov.*
Spracovala: *Ivana Červenková, Slovenský národný archív*

Novinky z ICA

ICA – MEDZINÁRODNÝ TÝŽDEŇ ARCHÍVOV 2021

Medzinárodná rada archívov (ďalej len ICA) oznámila termín konania tohtoročného Medzinárodného týždňa archívov. Populárna akcia, ktorá sa v tomto formáte uskutoční už tretíkrát, sa bude konať v čase od 7. do 11. júna 2021.

Téma Medzinárodného týždňa archívov je uvedená heslom *Empovering Archives*, ktoré by sme mohli voľne preložiť ako *Posilnenie významu archívov.* ICA ju prezentuje prostredníctvom pojmov *zodpovednosť, spolupráca* a *inklúzia.* Celú mediálnu kampaň môžete sledovať prostredníctvom sociálnych sietí. Jednou z mediálnych aktivít bola diskusia venovaná niekoľkým aspektom témy. Základné otázky, ktoré sa na ňu vzťahujú, znejú: Ako archívy, prostredníctvom prístupu k informáciám, ktorý umožňujú, posilňujú svoju zodpovednosť a transparentnosť? Ako nám vzájomné sieťovanie a vzájomná spolupráca umožňujú posilniť archívne inštitúcie a celú archívnu profesiu? Čo robíme, aby iné profesie a široká verejnosť pochopili naše úlohy? Ako zabezpečiť, aby súčasná archívna teória a prax akceptovala a zahŕňala aj pohľady „zvonku"? Ako sa archivári učia a rozvíjajú?

Prezentáciu k danej téme si môžete prečítať na tomto mieste: https://www.ica.org/sites/default/files/iaw2021_empoweringarchives_eng_0.pdf

ICA zároveň vyzýva odbornú archívnu komunitu, aby sa pokúsila reflektovať túto širokú tému. Zapojiť sa môžete sledovaním jednotlivých akcií na sociálnych sieťach, alebo aj aktívne, a to zdieľaním vami usporiadanej akcie, rovnako prostredníctvom sociálnych sietí, a stať sa tak súčasťou celosvetového programu k Medzinárodnému týždňu archívov. Svoj workshop, online konferenciu, podcast, či webinár môžete prihlásiť do 30. apríla 2021 prostredníctvom online formulára na webe ICA.

Katarína Kučerová Bodnárová
Archív výtvarného umenia SNG

Aktuálne zo života archívarov – odborné články a rozhovory

AKO FUNGUJE FACEBOOK SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO ARCHÍVU?

Už ste dnes boli na facebooku? A všimli ste si novinky Slovenského národného archívu? Alebo sledujete iné archívy? Ak aj áno, veríme, že máte „lajknutý" i Slovenský národný archív a sledujete, čo sa u nás deje. A prečo to všetko robíme? Prečo na seba stále upozorňujeme? Chceli by sme aj týmto spôsobom rozšíriť medzi verejnosťou povedomie o archívoch, o slovenskom archívnictve, avšak predovšetkým o Slovenskom národnom archíve. Myslíme si totiž, že keď o nás nikto nevie, tak nás nikto nepotrebuje, a keď nás nikto nepotrebuje, tak...?! Už sa to síce riešilo i na stránkach Slovenskej archivistiky[1], ale opakovanie je matka múdrosti a tiež vzhľadom na pretrvávajúcu koronakrízu a nástup akejsi online etapy nášho života je to viac ako aktuálne.

Každý archív má vo svojich archívnych fondoch dokumenty k regiónu, k zaujímavým miestam či osobnostiam. Práve toto verejnosť zaujíma. Samozrejme, je žiaduce podávať informácie o otváracích hodinách, obmedzeniach v bádateľni či pripravovaných podujatiach, ale o tieto informácie má záujem len úzky okruh návštevníkov sociálnych sietí a najmä nie je to druh informácií, ktoré sa šíria ďalej. Naším cieľom by malo byť zaujať verejnosť a najmä

[1] TVRDOŇOVÁ, Daniela. Slovenské archívy a ich pôsobenie na sociálnych sieťach. In *Slovenská archivistika*, roč. 50, 2020, č. 2, s. 134-136.

rozšíriť povedomie o archívoch. Na facebookovej stránke SNA sa už v minulosti objavili akési seriály k aktuálnym témam, napríklad adventný kalendár 2019 z vianočných pohľadníc, seriál k voľbám v 20. storočí, veľkonočné pohľadnice, letný dovolenkový seriál, rôzne výročia (vznik SNR, ČSR, 17. november a i.), adventný kalendár 2020, nedávno to bol seriál príspevkov o sčítaniach ľudu. Práve na príklade adventného kalendára z posledných Vianoc by sme Vám chceli ukázať, ako to robíme my v Slovenskom národnom archíve. Ako takýto nápad vôbec vznikol, aké to bolo náročné, čo sa z prvotnej myšlienky podarilo a čo nie, takže vlastne Vám umožníme nakuknúť do zákulisia. Možno to niekomu pomôže a urobí to ešte lepšie, niekto dostane iný nápad a budeme sa môcť inšpirovať aj my. Každopádne nechceme, aby to vyznelo ako chválenie, skôr Vám všetkým ponúkame možnosť poučiť sa na našich chybách.

Myšlienka akéhosi seriálu počas celého adventu vznikla už predchádzajúci rok, keď sme každý deň počas decembra zverejňovali vianočné pohľadnice z našich fondov a zbierok. Malo to celkom pekný ohlas, preto sme sa nasledujúci rok už koncom septembra začali zamýšľať nad tým, čo priniesť tento rok. Pohľadníc máme, samozrejme, dostatok, avšak chceli sme skúsiť niečo iné. Tak vznikol nápad predstaviť každý deň iný archívny dokument. A aby sme to nemali celkom jednoduché, dali sme si podmienku, že predstavíme vždy dokument zo škatule podľa čísla dňa. V mesiaci november mal byť Slovenský národný archív kvôli technickým dôvodom zatvorený. Bolo to síce plánované, ale dosť narýchlo, takže výber dokumentov na celý mesiac december musel prebehnúť už v októbri. (Už vieme, ako sa cítia pracovníci supermarketov, keď v októbri riešia vianočné akcie ☺.) Vtedy sme túto myšlienku prezentovali aj vedeniu archívu, u ktorého to prešlo viac-menej hladko a mohli sme osloviť pracovníkov iných oddelení so žiadosťou o dokumenty. Zadanie bolo jednoduché, chceme verejnosti predstaviť 24 zaujímavých dokumentov uložených v 24 archívnych škatuliach z 24 rôznych archívnych fondov. Aspoň teoreticky. Prax sa ukázala byť trošku iná, ale tak to už býva.

Len pre zaujímavosť malá vsuvka, na facebooku Slovenského národného archívu pracujú dvaja pracovníci z 2. oddelenia spracúvania archívnych dokumentov, tí majú oprávnenia pridávať príspevky. Ďalší 2-3 pracovníci proaktívne prichádzajú s rôznymi nápadmi a ponukami zaujímavých dokumentov. Aj títo ľudia sú poväčšine z rovnakého oddelenia, čo má vplyv najmä na druh zverejňovaných dokumentov. Práve preto sa na našom facebooku väčšinou objavujú dokumenty z 20. storočia. To ostatné je potom len formou kolegiálnej výpomoci, žiadostí a prosieb, ale zatiaľ sme ešte nikdy nemuseli pristúpiť k vyhrážkam. V už spomínanom článku o archívoch na sociálnych sieťach sa môžete dočítať, že: *„... aby sme dosiahli neustálu aktuálnosť, sledovali udalosti okolo nás, boli zaujímaví a zároveň pripravení vždy „vytiahnuť niečo dobré na facebook“, musí sa profilu aktívne venovať niekoľko ľudí. .... Policajný zbor SR či Kancelária prezidenta SR na to majú vytvorené samostatné pozície. Na ministerstve vnútra sa o facebookový profil stará tlačové oddelenie a ako si môžete všimnúť, keď je nejaký vhodný dátum, v posledných mesiacoch využívajú ako zdroje aj dokumenty zo štátnych archívov. Samozrejme, nemôžeme očakávať, že v našich archívoch budú vytvorené samostatné pozície manažérov sociálnych sietí, ale je potrebné konkrétnym pracovníkom zabezpečiť aspoň prístup na facebook a tiež v rámci plánu práce počítať s tým, že takáto pravidelná aktivita si vyžaduje aj nejaký čas.“* Oveľa dôležitejšia ako poverenia, prístupy či plány práce je však chuť konkrétnych ľudí urobiť niečo navyše, dať si tú námahu a zamyslieť sa. A to sa dá aj bez poverenia či príkazu nadriadeného. Našťastie u nás v Slovenskom národnom archíve sa takíto ľudia dosiaľ vždy našli a veríme, že je to tak aj v iných archívoch.

Ale vráťme sa k nášmu kalendáru. V októbri sme si vytipovali konkrétne archívne fondy, konkrétne škatule, pričom sme vychádzali z už spracovaných archívnych pomôcok, potom nasledovala fáza vyhľadávania a výberu samotných dokumentov. Ako naschvál sme na jeden deň, teda z jedného čísla škatule, mali vybratých niekoľko zaujímavých kúskov a k iným číslam nič. Tu prišla na rad kombinatorika, vyraďovanie a často i ďalšie hľadanie. Ukázalo sa, že nie vždy je všetko rovnako zaujímavé na papieri (v inventári) ako v skutočnosti, alebo nie vždy je to zaujímavé i vizuálne a v konečnom dôsledku vhodné. Ako príklad uvedieme dokumenty k číslu 1. Našli sme veľmi zaujímavé a pestré dokumenty v škatuli číslo 1, avšak bola to škatuľa z fondu Národný súd, v ktorom sú uložené zasadacie poriadky zo zasadnutí k procesom, dokonca vstupenky a iné zaujímavosti. Museli sme však uznať, že týmto začať vianočnú tému asi nie je úplne ideálne. Napriek všetkému a v duchu hesla, že cenzúra do archívu nepatrí, sme dokumenty z archívneho fondu Národný súd ako číslo 1 zverejnili. Tieto veci sme popri práci zvládli počas mesiaca november a už 29. novembra sme mohli vypustiť prvú upútavku na náš adventný kalendár.

Prvý a posledný príspevok z adventného kalendára 2020 Slovenského národného archívu

Ďalšia nenápadná zmena oproti prvotnému nápadu, ku ktorej počas realizácie adventného kalendára došlo, bolo predstaviť nielen konkrétny dokument, ale podávať informácie o celom archívnom fonde. K tomu nám výborne poslúžili už hotové opisy archívnych fondov, ktoré posledné štyri roky všetci pracovníci štátnych archívov vyhotovujú a postupne majú byť zverejnené na stránkach elektronického archívu Slovenska. Snažili sme sa využiť už hotové veci, lebo častokrát pri príprave niečoho iného, či už publikácie, výstavy alebo štúdie my archivári nazhromaždíme veľké množstvá dokumentov a informácií, z ktorých sa použije iba ich zlomok. Keby sme sa vždy snažili tie zvyšky posunúť aj inde, a nemusí to byť len na facebook, ale napríklad na rôzne populárno-náučné weby, či do regionálnych novín a časopisov, bolo by tých informácií zo slovenských archívov vo svete oveľa viac. Nám sa pred a počas vianočného obdobia podarilo zverejniť celkovo 29 príspevkov o našich archívnych fondoch. Samozrejme adventných dní bolo 24, ale k niektorým témam bolo niekoľko príspevkov. Niektoré zaujali viac, iné zarezonovali skôr menej, konkrétne údaje nájdete v tabuľke na strane 24.

Priemerný dosah príspevkov bol 3707 oslovených ľudí, avšak toto číslo značne skresľuje posledný vianočný príspevok o osobnom fonde Dušana Jurkoviča, ktorý niekoľkonásobne presiahol záujem o ostatné. Bez neho je priemerný dosah približne 2739 oslovených ľudí. Na jednej strane to nie je veľa, napríklad v porovnaní s príspevkom o reštaurovaní, ktorý sme zverejnili 19. novembra 2020, je to žalostne málo. Vtedy náš príspevok oslovil viac ako 73-tisíc ľudí a zaznamenali sme naň neskutočných 18 600 reakcií! Na strane druhej nie každý deň je nedeľa a predsa len nás každý deň sledovalo minimálne 1200 ľudí. To je totiž najnižší údaj, a to všetko bez akýchkoľvek platených funkcií, ktoré facebook ponúka, a ktoré iné inštitúcie môžu používať.

Problémom sa počas tvorby adventného kalendára ukázala časová náročnosť tohto projektu. Predsa len zaviazať sa na najbližší mesiac na každý jeden deň v týždni, popri tom riešiť koncoročné výkazy práce, dorábať nedorobky a k tomu ešte vianočné nákupy, pečenie, darčeky..., no bol to záväzok, ktorý nás trochu prekvapil. Aj keď výsledok vyzerá pomerne jednoducho, vytipovať, vyhľadať, vybrať, naskenovať, znovu založiť archívne dokumenty v takomto množstve už naozaj zaberie dosť času. Potom bolo potrebné vytvoriť samotné príspevky, čo aj napriek dostupným podkladom z opisov archívnych fondov nebolo jednoduché. Nemali sme samozrejme opisy ku všetkým zverejňovaným dokumentom, zároveň nebolo jednoduché vybrať v skratke len to podstatné a keď sa pozeráme na jednotlivé príspevky spätne, je jasné, že nie vždy sa nám to aj podarilo. Následne sme zverejňované dokumenty museli označiť logom Slovenského národného archívu, čo bola podmienka na ich zverejnenie na facebooku zo strany vedenia archívu. Toto logo na dokumentoch nám bolo verejnosťou opakovane vyčítané, keďže mnohé stratili na svojej estetickosti. Na strane druhej, nie každý chápe a rešpektuje vlastníctvo na internete a už sa stalo, že sme takéto obrázky našli v iných príspevkoch, článkoch či dokonca médiách, kde sa však o našom archíve ani nezmienili. Celý tento proces zverejňovania bol na spomínaných dvoch správcoch facebooku SNA, a aj

napriek možnostiam plánovania príspevkov si pomerne často vyžadoval zásahy počas voľných dní či sviatkov.

Rovnako sa potvrdili „obavy“ niektorých našich kolegýň, že teraz budú ľudia od nás požadovať tieto dokumenty oveľa viac ako predtým. Naozaj prišlo veľké množstvo otázok a žiadostí o informácie nielen o fondoch, ale či sa tá a tá obec nachádza v tej a tej zbierke a podobne. Väčšinu týchto požiadaviek sme operatívne riešili priamo na facebooku, pretože, keď niekto napíše správu cez messenger, asi neočakáva, že mu odpoviete v zákonnej lehote tridsiatich dní formou spisu. Ale ťažko povedať, či tento zvýšený záujem verejnosti o naše archívne dokumenty je pozitívnym alebo negatívnym výsledkom našej snahy. Asi tak ako vo všetkom, je to o uhle pohľadu a o konkrétnych ľuďoch. A práve na ľuďoch stojí a padá nielen úspech podobných projektov, ale i úspech všetkých slovenských archívov.

Daniela Tvrdoňová
Slovenský národný archív

Dátum	Názov archívneho fondu/zbierky	Počet oslovených ľudí	Počet interakcií (like, zdieľanie, komentár)
1. 12. 2020	Národný súd, (1910) 1945 – 1947 (1975)	1862	238
2. 12. 2020	Slovenská liga, 1922 – 1953	1895	159
3. 12. 2020	Krajinský úrad v Bratislave, 1928 – 1939	3913	266
4. 12. 2020	Štátny pozemkový úrad v Prahe, 1919 – 1935 (1938)	1784	156
5. 12. 2020	Verejnosť proti násiliu, (1988) 1989 – 1992	1249	56
6. 12. 2020	Zbierka staničných kroník, 1918 – 1937	10485	600
7. 12. 2020	Minister ČSR s plnou mocou pre správu Slovenska, 1919 – 1928	1575	100
8. 12. 2020	Zbierka dokumentov o československých légiách, (1848) 1914 – 1920 (1951)	2184	236
9. 12. 2020	Telovýchovná jednota Sokol v Bratislave I., 1920 – 1938	2997	97
10. 12. 2020	Osobný fond Fedor Houdek, 1848 – 1949	1673	137
11. 12. 2020	Demokratická strana, 1945 – 1948	1588	102
12. 12. 2020	Rod Brunschwick-Chotek, 1348 – 1936	2273	246
13. 12. 2020	Dušan Martinček a rekonštrukcia Bratislavského hradu, 1953 – 1978	4607	718
14. 12. 2020	Centrálna správa verejnozákladinných majetkov v Bratislave, 1919 – 1954	1753	86
15. 12. 2020	Rod Pálfi – pezinská vetva, 1247 – 1935	4032	403
16. 12. 2020	Inštruktorát ministerstva sociálnej starostlivosti, 1920 – 1933	1700	68
17. 12. 2020	Povereníctvo techniky, 1944 – 1951	1209	87
18. 12. 2020	Pôdohospodársky archív, (1930) 1948 – 1956	1368	127
19. 12. 2020	Policajné riaditeľstvo v Bratislave, 1920 – 1945 (1950)	1452	120
20. 12. 2020	Referát ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave, (1880)1919 – 1938 (1955)	1355	146
21. 12. 2020	Živena – spolok slovenských žien v Martine, 1870 – 1951)	1412	98
22. 12. 2020	Rod Esterházi – česnecká línia, 1236 – 1914	7334	709
23. 12. 2020	Zbierka archívnych dokumentov cechov a priemyselných spolkov, 1448 – 1929	3304	276
24. 12. 2020	Osobný fond Dušan Jurkovič, 1891 – 1947	25970	1308

SČÍTANIA ĽUDU V SLOVENSKOM NÁRODNOM ARCHÍVE

V roku 2021 sa uskutoční Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2021, ako znie oficiálny názov projektu Štatistického úradu Slovenskej republiky. Tohtoročné sčítanie je zložené z dvoch častí. Prvou bolo sčítanie domov a bytov a uskutočnilo sa v réžii obcí a miest. Prebiehalo od 1. júna 2020 do 12. februára 2021. V tejto časti obce sumarizovali všetky domy a byty vo svojich územiach. Od 15. februára do 31. marca 2021 sa realizovala druhá časť, ktorú už vykonali jednotliví občania prostredníctvom on-line formulára cez smartfón, tablet či počítač. Ľudia, ktorí nemali prístup k počítaču či smartfónu, alebo si neboli istí vyplňovaním elektronicky, mohli požiadať o pomoc tzv. asistenta sčítania, ktorý mal byť na kontaktnom mieste v obci alebo meste, prípadne mohol asistent prísť aj za obyvateľom, ktorý je imobilný. O túto službu bolo potrebné požiadať.[1] Z uvedeného vyplýva, že po prvýkrát bude väčšina obyvateľov Slovenska sčítaná elektronicky a veľké množstvo informácií si štát dohľadá sám na základe databáz, ktoré sú v jeho správe. Oproti minulosti ide o veľký posun, keďže pri predchádzajúcich sčítaniach ľudu obyvatelia fyzicky vypĺňali klasické sčítacie hárky, ktoré v prípadoch, ak sa dochovali, sú cenným prameňom poznania z hľadiska demografického, sociologického, genealogického, ale i regionálnych dejín a pod.

Aj keď ide o prekročenie témy príspevku a netýka sa to len problematiky sčítania obyvateľstva, treba spomenúť, že vyvstáva legitímna otázka, aké pramene zanechá dnešná doba elektronizácie budúcim generáciám? Mnohí možno budú namietať, že ide len o obavy časti archivárov a historikov, ktorí k novým technológiám pristupujú skôr konzervatívne. Predsa len doterajšia prax s informatizáciou a elektronizáciou našej spoločnosti môže vyvolávať oprávnené obavy, či na Slovensku dokážeme vytvoriť a hlavne udržiavať databázy s informáciami, pomocou ktorých sa bude dať vytvoriť historický obraz súčasnosti. Okrem toho je tiež otázkou zvládnutie ďalšieho fenoménu, ktorý ide ruka v ruke s elektronizáciou a tým je digitalizácia. Ako príklad takpovediac z odboru nám môže poslúžiť digitalizácia sčítaní ľudu z rokov 1930, 1939 a 1940, ktorej výsledok doteraz vyvoláva mnoho otázok. Nebude v mnohých ohľadoch začiatok 21. storočia vďaka chýbajúcim prameňom pripomínať stredovekú „dobu temna“?

Správy o prvých sčítaniach obyvateľov môžeme nájsť už v období antiky. Prvé súpisy obyvateľov pochádzajú z Babylonu zo štvrtého tisícročia pred naším letopočtom. K najznámejším antickým cenzom patrí ten, o ktorom sa môžeme dočítať v Lukášovom evanjeliu v Novom zákone. Na našom území sa prvé plnohodnotné súpisy obyvateľstva uskutočnili až za vlády Jozefa II. v 80. rokoch 18. storočia. Uskutočňovanie sčítania ľudu súviselo s modernizáciou štátu a jeho aparátu, ktorý pre svoj ďalší rozvoj potreboval získavať objektívne údaje o ľudských zdrojoch krajiny. Za prvý moderný súpis obyvateľov na našom území sa považuje sčítanie z roku 1869. Následne sa v období existencie Rakúsko–Uhorska cenzus konal každých desať rokov v rokoch 1880, 1890, 1900 a 1910.[2] Archívne dokumenty z týchto sčítaní sa v Slovenskom národnom archíve (ďalej len SNA) nenachádzajú. Uložené sú v ňom sčítacie hárky zo sčítaní ľudu z rokov 1930, 1939, 1940, 1950, 1961, 1970, 1980, 1991, 2001 a 2011 v celkovom množstve asi 3045 bm.[3] Sčítanie obyvateľstva sa vykonávalo metódou vypĺňania sčítacích hárkov prostredníctvom sčítacích komisárov. Tento model bol aplikovaný napríklad pri sčítaniach ľudu (ďalej len SĽ) v rokoch 1930, 1939 a 1940. Sčítacie hárky sa po skončení sčítania vyhodnocovali štatistickými metódami a výsledky štatistické úrady publikovali v štatistických lexikónoch.

Prvé mimoriadne sčítanie ľudu v Československu z roku 1919 sa uskutočnilo iba na území Slovenska a jeho výsledky mali slúžiť ako podklad pre československú delegáciu na mierovej konferencii v Paríži a boli sumarizované v *Sozname miest na Slovensku dľa popisu ľudu z roku 1919*. Prvé riadne sčítanie ľudu v ČSR sa konalo 15. februára 1921. Výsledky tohto sčítania boli publikované v *Statistickom lexikóne obcí v republice Československej*, ktorý vyšiel v štyroch zväzkoch, osobitne za Slovensko, Čechy, Moravu a Sliezsko. Slovenska sa týkala jeho III. časť *Statistický lexikon obcí na Slovensku*. Sčítacie hárky zo SĽ 1919 a 1921 sa ako celok nezachovali, napriek tomu máme v SNA vo fonde Minister ČSR pre správu Slovenska uložené vzorky hárkov z cenzu v roku 1921.

Sčítanie ľudu 1930 sa konalo na základe vládneho nariadenia č. 86/1930 Zb. z. a n. a v prevažnej

[1] Dostupné na internete: https://www.scitanie.sk/scitanie-domov-a-bytov/zakladne-informacie, [2021-02-23].
[2] HORECKÝ, Marián – KOVÁČOVÁ, Yvonna. Sčítanie ľudu, domov a bytov – história a súčasnosť. In *Slovenská demografia a štatistika*, 2011, roč. 11, č. 1, s. 14 – 20.
[3] BARTAL, Michal. *Sčítanie ľudu 1930*. Dočasný inventár. Bratislava: Slovenský národný archív, 2016, s. 2.

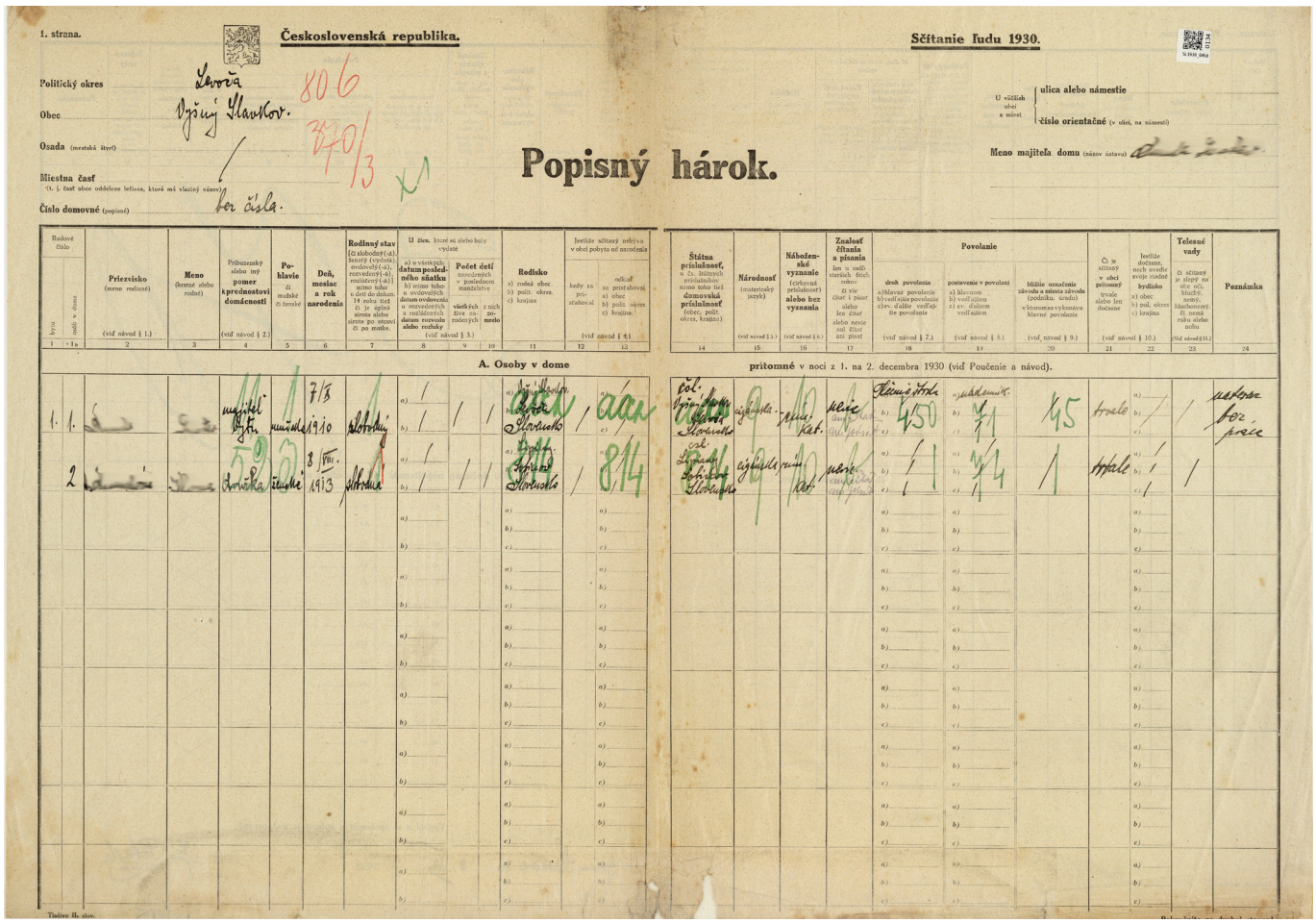
1. strana. Československá republika. Sčítanie ľudu 1930.

Popisný hárok.

Politický okres Levoča
Obec Vyšný Slavkov.
Osada (mestská štvrť)
Miestna časť (tj. časť obce oddelene leliaca, ktorá má vlastný názov)
Číslo domové (popisné) bez čísla.

U viacích obcí a miest: ulica alebo námestie; číslo orientačné (v ulici, na námestí)
Meno majiteľa domu (názov ústavu)

A. Osoby v dome — pritomné v noci z 1. na 2. decembra 1930 (viď Poučenie a návod).

Tlačivo II. slov.

Popisný hárok zo sčítania ľudu z roku 1930. Zdroj: Slovenský národný archív.

miere prebehlo 1. a 2. decembra 1930. Organizoval ho Štátny úrad štatistický v Prahe, ktorý po jeho skončení získané informácie vyhodnocoval a výsledky publikoval v štvorzväzkovom *Statistickom lexikóne obcí v republice Československej*, ktorý opäť vyšiel zvlášť pre každú krajinu v rámci ČSR. Aj v tomto prípade sa územím Slovenska zaoberala III. časť pod názvom *Štatistický lexikon obcí v Krajine slovenskej*. Základné údaje, ktoré sčítacie hárky poskytujú, sú meno a priezvisko, pohlavie, miesto narodenia, predchádzajúce bydlisko spolu s rokom prisťahovania, dátum posledného sobáša, prípadne ovdovenia alebo rozvodu, počet detí, živých, ale aj zomretých (tieto údaje sa vypĺňali len u žien). Ďalej sa zisťovali telesné chyby ako napríklad slepota, hluchota, strata končatiny, psychický stav, hlavné a vedľajšie povolanie a postavenie v zamestnaní, štátna a domovská príslušnosť, národnosť podľa materinskej reči, náboženské vyznanie a znalosť písania a čítania. Okrem obyvateľstva prítomného v čase sčítania v mieste bydliska sa zisťovalo aj obyvateľstvo v čase sčítania neprítomné.[4] Môžeme sa stretnúť aj s rôznymi dvojjazyčnými mutáciami sčítacích hárkov, ktoré boli používané v častiach krajiny, kde žili príslušníci národnostných menšín. Najčastejšie ide o slovensko-maďarské, slovensko-nemecké a slovensko-ruské. V ojedinelých prípadoch sa vyskytujú aj hárky, ktoré používajú len jazyk národnostnej menšiny. Popri sčítacích hárkoch existujú aj tzv. sumárne hárky, ktoré po skončení sčítania vypĺňal sčítací komisár. Ide o prvé štatistické zhrnutie výsledkov sčítania a obsahuje údaje o názve okresu a obce, číslo obvodu a popisné číslo domu, či je dom obývaný alebo neobývaný, počet domácností v jednom byte, meno majiteľa bytu a počet prítomných osôb.[5] SĽ 1930 bolo pôvodne uložené v Štátnom úrade štatistickom v Prahe a v roku 1939 ho odtiaľ prevzal Štátny štatistický úrad v Bratislave a neskôr putoval pod správu Poveretníctva vnútra (ďalej len PV). Stade bolo v súvislosti s reorganizáciou ústredných orgánov v roku 1959 prevezené do Štátneho slovenského ústred-

[4] V článku budeme pri každom sčítaní uvádzať len výber z kladených otázok na sčítacích hárkoch.
[5] BARTAL, ref. 3, s. 3.

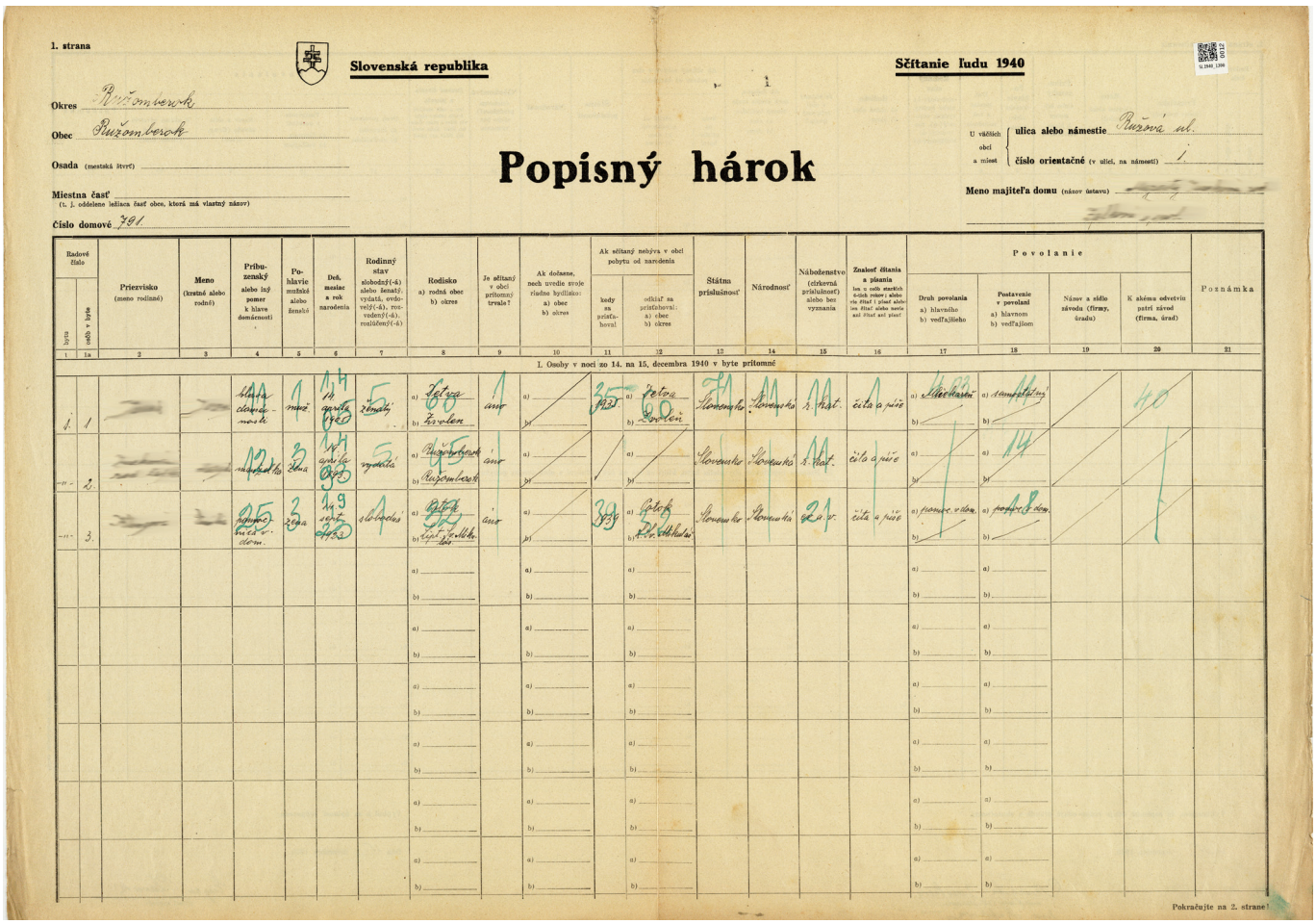
1. strana

Slovenská republika

Sčítanie ľudu 1940

Okres Ružomberok

Obec Ružomberok

Osada (mestská štvrť)

Miestna časť (t. j. oddelene ležiaca časť obce, ktorá má vlastný názov)

Číslo domové 491

Popisný hárok

U väčších obcí a miest: ulica alebo námestie Ružová ul.; číslo orientačné (v ulici, na námestí) 1.

Meno majiteľa domu (názov ústavu)

Radové číslo byta	Radové číslo osôb v byte	Priezvisko (meno rodinné)	Meno (krstné alebo rodné)	Príbuzenský alebo iný pomer k hlave domácnosti	Pohlavie mužské alebo ženské	Deň, mesiac a rok narodenia	Rodinný stav slobodný(-á) alebo ženatý, vydatá, ovdovelý(-á), rozvedený(-á), rozlúčený(-á)	Rodisko a) rodná obec b) okres	Je sčítaný v obci prítomný trvale?	Ak dočasne, nech uvedie svoje riadne bydlisko: a) obec b) okres	Ak sčítaný nebýva v obci pobytu od narodenia: kedy sa prišťahoval	odkiaľ sa prišťahoval: a) obec b) okres	Štátna príslušnosť	Národnosť	Náboženstvo (cirkevná príslušnosť) alebo bez vyznania	Znalosť čítania a písania (len z osôb starších 6-tich rokov; alebo len čítať i písať alebo len čítať alebo nevie ani čítať ani písať | Povolanie: Druh povolania a) hlavného b) vedľajšieho	Postavenie v povolaní a) hlavnom b) vedľajšom	Názov a sídlo závodu (firmy, úradu)	K akému odvetviu patrí závod (firma, úrad)	Poznámka
1	1a	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
I. Osoby v noci zo 14. na 15. decembra 1940 v byte prítomné																					
1.	1	[redacted]	[redacted]	hlava domácnosti	muž	14. apríla 1940	ženatý	a) Telgart b) Zvolen	áno	a) b)	35	a) Telgart b) Zvolen	Slovenská	Slovenská	r. kat.	číta a píše	a) kováčsky b)	a) samostatný b)		40	
-"-	2.	[redacted]	[redacted]	manželka	žena	14. apríla 1939	vydatá	a) Ružomberok b) Ružomberok	áno	a) b)		a) b)	Slovenská	Slovenská	r. kat.	číta a píše	a) b)	a) 14 b)			
-"-	3.	[redacted]	[redacted]	dcéra	žena	14. 9. roku 1940	slobodná	a) Liptovský Hrádok b) Liptovský Hrádok	áno	a) b)	39	a) Liptovský Hrádok b) Liptovský Hrádok	Slovenská	Slovenská	21 r.	číta a píše	a) pomoc v dom. b)	a) pomocná dcéra b)			
								a) b)		a) b)		a) b)					a) b)	a) b)			
								a) b)		a) b)		a) b)					a) b)	a) b)			
								a) b)		a) b)		a) b)					a) b)	a) b)			
								a) b)		a) b)		a) b)					a) b)	a) b)			
								a) b)		a) b)		a) b)					a) b)	a) b)			
								a) b)		a) b)		a) b)					a) b)	a) b)			

Pokračujte na 2. strane!

Popisný hárok zo sčítania ľudu z roku 1940. Zdroj: Slovenský národný archív.

ného archívu (ďalej len ŠSÚA), predchodcu Slovenského národného archívu. K fondu Sčítanie ľudu 1930 je vytvorená archívna pomôcka a je uložený v 1532 archívnych škatuliach.

V úschove SNA je časť cenzu z roku 1939. Ide o sčítacie hárky z Devína a Petržalky. ČSR tieto obce na základe Mníchovskej dohody odstúpilo Nemeckej ríši a administratívne boli pričlenené do okresu Bruck an der Leitha, pričom ich názov sa zmenil na Theben (Devín) a Engerau (Petržalka). Cenzus v roku 1939 mal pod palcom Ríšsky štatistický úrad (Das Statistische Reichsamt) a na území Nemecka sa uskutočnil z dôvodu pripojenia nových území k Ríši. Sčítacie hárky zo SĽ 1939 poskytujú údaje ako meno a priezvisko, rodinné pomery, pohlavie, dátum narodenia, rodinný stav, štátna príslušnosť, národnosť, náboženstvo, materinský jazyk. Ďalej sa zisťovalo povolanie a samostatnosť v podnikaní, vlastníctvo pozemkov a hospodárskych zvierat. Okrem obyvateľstva prítomného v čase sčítania v konkrétnej obci či meste sa zisťovalo aj obyvateľstvo v čase sčítania neprítomné a iné. Sčítacie hárky sú tlačené a vyplnené zásadne v nemčine, s viacjazyčnými mutáciami hárkov z Devína a Petržalky sa nestretávame. Sumárne hárky obsahujú údaje ako názov župy, kraja, obce, číslo sčítacieho obvodu, číslo popisné, meno predstaveného domácnosti, vlastníctvo bytu atď.[6] K cenzu je vypracovaný inventár, hárky sú uložené v 33 archívnych škatuliach a boli SNA prevzaté v roku 1993 zo Státního ústředního archivu v Prahe, kde sa nachádzali v samostatnom archívnom fonde *Sčítání lidu z roku 1939 v okupovaném pohraničí ČSR*.

V Slovenskom štáte sa jediné sčítanie ľudu uskutočnilo v roku 1940. Právny podklad pre organizovanie sčítania tvorili zákon č. 265/1940 Zb. z. a n. z 8. októbra 1940 a vládne nariadenie č. 270/1940 Zb. z. a n. z 18. októbra 1940. Bolo organizované Štátnym štatistickým úradom v Bratislave a konalo sa 15. decembra 1940. Štatistický úrad po jeho skončení získané informácie vyhodnocoval a výsledky publikoval v *Lexikóne obcí Slovenskej republiky*. Uskutočnilo sa na území vtedajšej Slovenskej republiky. Na územiach, o ktoré Slovensko prišlo

[6] BARTAL, Michal. *Sčítanie ľudu 1939*. Inventár. Bratislava: Slovenský národný archív, 2016, s. 2.

v dôsledku Viedenskej arbitráže a Malej vojny, sčítanie neprebehlo. Pri tomto sčítaní boli všetci občania židovského pôvodu na základe § 5., ods. 2 vyššie spomenutého zákona č. 265/1940 Zb. z. a n. povinní prihlásiť sa k židovskej národnosti. Neskôr sa aj tieto informácie stali podkladom k ich deportáciám do koncentračných táborov. V SĽ 1940 sa obyvateľov pýtali na meno a priezvisko, rodinný stav, pohlavie, dátum a miesto narodenia, predchádzajúce bydlisko spolu s rokom prisťahovania. Ďalej sa zisťovali telesné chyby ako napríklad slepota, hluchota, strata končatiny, psychický stav, hlavné a vedľajšie povolanie a postavenie v zamestnaní, štátna a domovská príslušnosť, národnosť podľa materinskej reči, náboženské vyznanie a gramotnosť, prítomné a neprítomné obyvateľstvo v čase sčítania. Aj tu sa stretávame s dvojjazyčnými mutáciami sčítacích hárkov, ktoré používali v častiach krajiny, kde žili príslušníci národnostných menšín. Ide o sčítacie hárky slovensko-maďarské, slovensko-nemecké a vyskytujú sa aj hárky, ktoré používajú len jazyk národnostnej menšiny. Zo SĽ 1940 sa nám taktiež zachovali tzv. sumárne hárky, ktoré obsahujú údaje o názve okresu a obce, číslo obvodu a popisné číslo domu, či je dom obývaný alebo neobývaný, počet domácností v jednom byte, meno majiteľa bytu a počet prítomných osôb.[7] Archívne dokumenty zo sčítania v roku 1940 sa nachádzajú v 2006 archívnych škatuliach. Uložené boli v Štátnom štatistickom úrade v Bratislave, potom sa dostali pod správu PV. Pri reorganizácii ústredných orgánov roku 1959 boli delimitované do ŠSÚA. Aj toto sčítanie je spracované a má svoju archívnu pomôcku.

Sčítania ľudu z rokov 1930, 1939 a 1940 boli zaradené do projektu digitalizácie.[8] Digitalizácia prebehla v rokoch 2014 a 2015 a jej súčasťou bolo aj zreštaurovanie 10% hárkov. Pre potreby digitalizácie boli opatrené tzv. QR kódom, ktorého súčasťou je aj priradenie poradového čísla v rámci archívnej škatule. S cieľom ochrany zreštaurovaných sčítacích hárkov došlo po digitalizácii k obmedzeniu prístupu bádateľov k vyššie uvedeným archívnym fondom. Zdigitalizované archívne dokumenty sú archivované v Centrálnom dátovom archíve Univerzitnej knižnice v Bratislave. Minimálne 30% všetkých zdigitalizovaných dokumentov je zverejnených on-line na Slovakiana.sk, ktorá spadá pod Národné osvetové centrum. Z dôvodu ochrany osobných údajov je možné prezerať len začiernené zdigitalizované sčítacie hárky. Po uplynutí 90 ročnej lehoty by SĽ 1930 malo byť v tomto roku zverejnené v plnom znení.

Prvé povojnové sčítanie sa konalo samostatne na Slovensku a samostatne v Čechách. Na Slovensku prebehlo 4. októbra 1946, pričom sa sčítavalo iba prítomné civilné obyvateľstvo a cieľom bolo získať údaje o pracovnom trhu a spresniť evidenciu zásobovania. Na českom území prebehlo 22. mája 1947, sčítavalo sa celé prítomné obyvateľstvo a cieľom bolo získať podklady pre prípravu národného poistenia.[9] Sčítacie hárky z tohto cenzu sa v SNA nenachádzajú.

Prvé povojnové celorepublikové sčítanie ľudu, ktoré už môžeme nájsť v SNA, je z roku 1950. Uskutočnilo sa 1. marca na základe vládneho nariadenia č. 224/1949 Zb. z. a n. Spracované výsledky boli zverejňované postupne ako neverejné údaje v obmedzenom počte výtlačkov v rokoch 1955 – 1958. K sprístupneniu celkových výsledkov došlo až začiatkom šesťdesiatych rokov 20. storočia. Jednou z vydaných publikácií je *Administrativní lexikon obcí republiky Československé 1955*. Nadväzovalo na sčítanie ľudu z roku 1930, avšak v mnohých veciach bolo výrazne doplnené. Na celom území a vo všetkých obciach bolo spojené so sčítaním domov a bytov. Okrem toho sa vykonal aj podrobný súpis priemyselných a živnostenských závodov a súpis poľnohospodárskych závodov. Bolo až do roku 1991 posledným, pri ktorom sa riešila otázka náboženstva. Podstatnou zmenou sčítania v roku 1950 bola nová definícia národnosti, podľa ktorej sa národnosťou rozumela príslušnosť k národu, ku ktorému sa sčítaná osoba hlási.[10] Pri SĽ 1950 sa okrem iného zisťovalo meno a priezvisko, rodinný stav, pohlavie, dátum a miesto narodenia, predchádzajúce bydlisko spolu s rokom prisťahovania, štátna a domovská príslušnosť, národnosť podľa materinskej reči, náboženské vyznanie a gramotnosť, hlavné a vedľajšie povolanie a postavenie v zamestnaní. V Súpise poľnohospodárskych závodov sa uvádzal vlastník

---

[7] BARTAL, Michal. *Sčítanie ľudu 1940*. Dočasný inventár. Bratislava: Slovenský národný archív, 2017, s. 2.

[8] *Národný projekt Digitálna knižnica a digitálny archív* (DIKDA), Tento projekt prebiehal pod hlavičkou Úradu vlády SR v operačnom programe *Informatizácia spoločnosti (OPIS) Prioritná os 2 Rozvoj pamäťových a fondových inštitúcií a obnova ich národnej infraštruktúry*.

[9] KOPRLA, Miroslav. *Historická reflexia vývoja zisťovaných údajov v právnej úprave sčítania obyvateľov, domov a bytov* [online]. Brno: Právnická fakulta Masarykovej univerzity, 2010, s. 237. Dostupné na internete: https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2010/files/sbornik/sbornik.pdf, [cit. 2021-03-01].

[10] KOPRLA, ref. 9, s. 238.

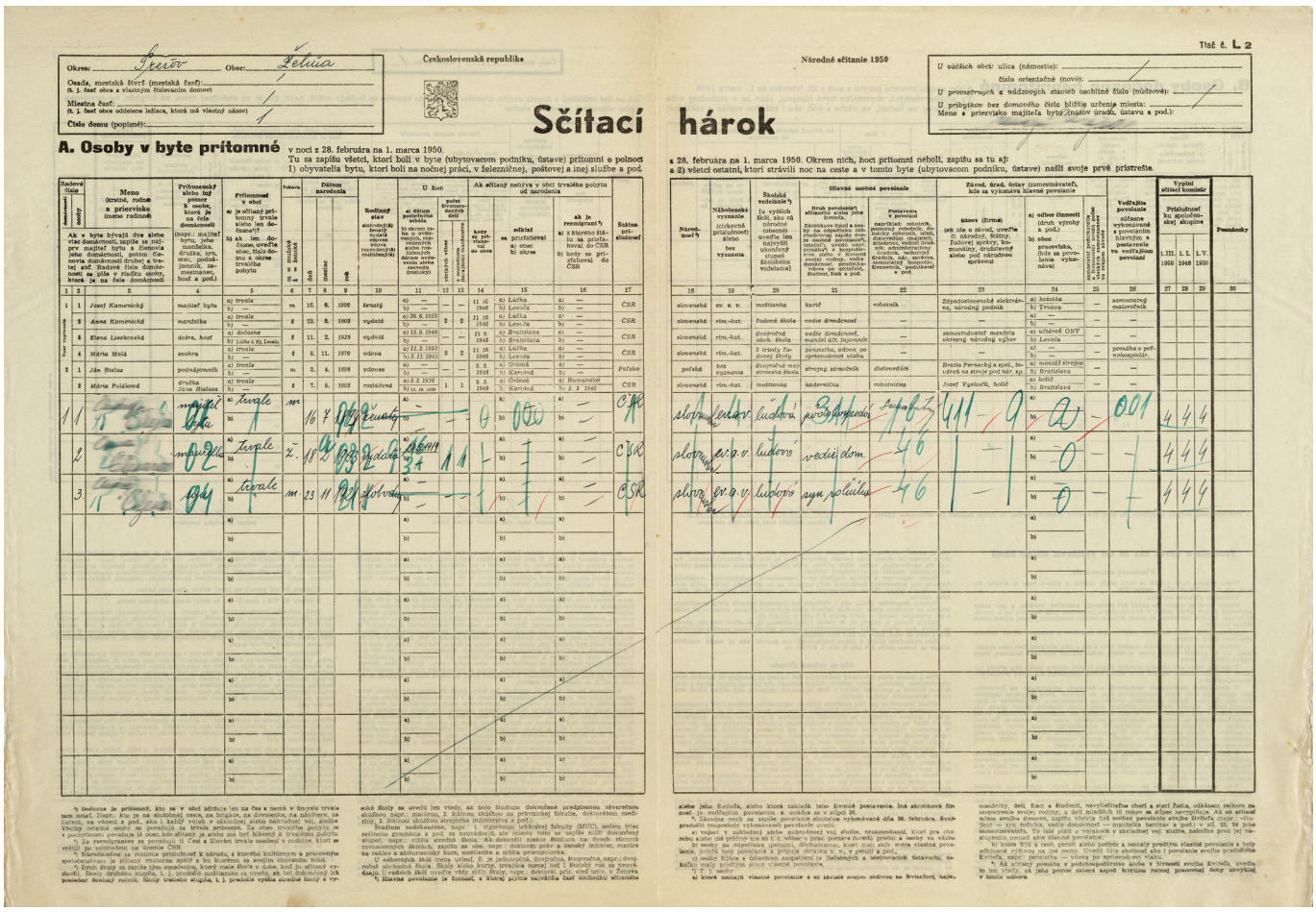
Československá republika

Sčítací hárok

A. Osoby v byte prítomné

Národné sčítanie 1950

Tlač č. L 2

Popisný hárok zo sčítania ľudu z roku 1950. Zdroj: Slovenský národný archív.

závodu, plocha závodu, osevná plocha, spotreba hnojív a krmív, produktivita, tržby, technické vybavenie a iné. Štát sa pri Súpise priemyselných a živnostenských závodov zaujímal o vlastníka závodu, predmet podnikania, organizáciu, pracovné sily, vybavenosť a hospodárske výsledky. Archívne dokumenty z tohto cenzu sa do ŠSÚA dostali postupne v rokoch 1958 a 1959. Ako prvé boli delimitované sčítacie hárky zo Žilinského, Banskobystrického a Prešovského kraja, nasledovali Bratislavský, Nitriansky a Košický kraj, potom prišli domové hárky za všetky kraje a na záver archív prebral súpis poľnohospodárskych, priemyselných a živnostenských závodov. Rozsahom ide o najväčšie sčítanie ľudu v držbe SNA, je k nemu vyhotovených 7 archívnych pomôcok a pre bádateľskú verejnosť je prístupné v študovni SNA na základe bádateľského listu.

Vládne nariadenie č. 85/1960 Zb. z. a n. sa stalo podkladom pre konanie SĽ v roku 1961, ktoré znovu prebehlo 1. marca a začala sa ním nová etapa československých populačných cenzov. Výsledky sčítania boli publikované nielen celoštátne, ale aj na úrovni krajov a okresov. V roku 1966 bol na základe cenzu 1961 vydaný *Štatistický lexikón obcí ČSSR 1965*. Prvýkrát v histórii sčítaní sa zisťovali vzájomne prepojené údaje o obyvateľoch, domácnostiach, bytoch a domoch. Sčítavali sa údaje o obyvateľoch podľa miesta trvalého pobytu, či za bývajúce obyvateľstvo. Novou bola koncepcia cenzových domácností a po prvýkrát sa začali zisťovať údaje o dochádzaní za prácou, ako aj údaje o nových sociálnych skupinách.[11] Sčítacie hárky z tohto sčítania sa delili na tri časti A, B a C. V prvej časti A. Údaje o obyvateľstve sa nachádzajú informácie o mene a priezvisku, či je pobyt na adrese trvalý alebo dočasný, rodinnom stave, pohlaví, dátume a mieste narodenia, štátnej príslušnosti, národnosti, dosiahnutom vzdelaní, zdroji obživy, hlavnom zamestnaní, sociálnej príslušnosti podľa zamestnania, mieste zamestnania, výmere obhospodarovanej poľnohospodárskej pôdy v ha. Časť B. Údaje o bytoch vypovedá o mene a priezvisku užívateľa bytu, či bol byt rozhodnutím národného výboru rozdelený, type bytu, nájme za byt, vybavení, prí-

[11] KOPRLA, ref. 9, s. 244.

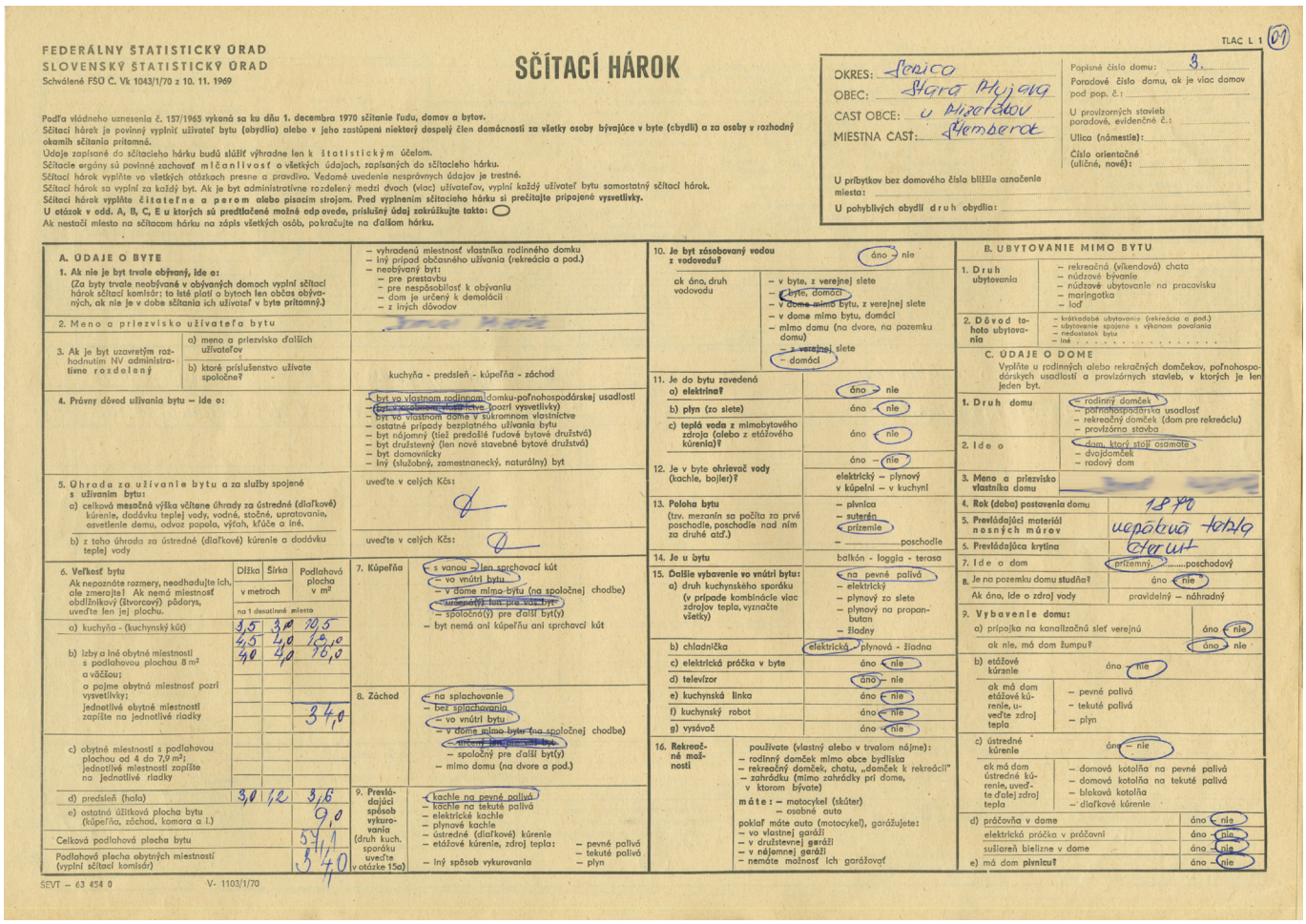

FEDERÁLNY ŠTATISTICKÝ ÚRAD
SLOVENSKÝ ŠTATISTICKÝ ÚRAD
Schválené FSÚ Č. Vk 1043/1/70 z 10. 11. 1969

SČÍTACÍ HÁROK

TLAČ L 1 01

OKRES: Senica
OBEC: Stará Myjava
ČASŤ OBCE: u Mizeľákov
MIESTNA ČASŤ: Hemberok

Popisné číslo domu: 3.
Poradové číslo domu, ak je viac domov pod pop. č.:
U provizórnych stavieb poradové, evidenčné č.:
Ulica (námestie):
Číslo orientačné (uličné, nové):
U prístavkov bez domového čísla bližšie označenie miesta:
U pohyblivých obydlí druh obydlia:

Podľa vládneho uznesenia č. 157/1965 vykoná sa ku dňu 1. decembra 1970 sčítanie ľudu, domov a bytov.
Sčítací hárok je povinný vyplniť užívateľ bytu (obydlia) alebo v jeho zastúpení niektorý dospelý člen domácnosti za všetky osoby bývajúce v byte (obydlí) a za osoby v rozhodný okamih sčítania prítomné.
Údaje zapísané do sčítacieho hárku budú slúžiť výhradne len k štatistickým účelom.
Sčítacie orgány sú povinné zachovať mlčanlivosť o všetkých údajoch, zapísaných do sčítacieho hárku.
Sčítací hárok vyplňte vo všetkých otázkach presne a pravdivo. Vedomé uvedenie nesprávnych údajov je trestné.
Sčítací hárok sa vyplní za každý byt. Ak je byt administratívne rozdelený medzi dvoch (viac) užívateľov, vyplní každý užívateľ bytu samostatný sčítací hárok.
Sčítací hárok vyplňte čitateľne a perom alebo písacím strojom. Pred vyplnením sčítacieho hárku si prečítajte pripojené vysvetlivky.
U otázok v odd. A, B, C, E u ktorých sú predtlačené možné odpovede, príslušný údaj zakrúžkujte takto: ◯
Ak nestačí miesto na sčítacom hárku na zápis všetkých osôb, pokračujte na ďalšom hárku.

A. ÚDAJE O BYTE

1. Ak nie je byt trvale obývaný, ide o:
(Za byty trvale neobývané v obývaných domoch vyplní sčítací hárok sčítací komisár; to isté platí o bytoch len občas obývaných, ak nie je v dobe sčítania ich užívateľ v byte prítomný.)
– vyhradený miestnosť vlastníka rodinného domku
– iný prípad občasného užívania (rekreácia a pod.)
– neobývaný byt:
– pre prestavbu
– pre nespôsobilosť k obývaniu
– dom je určený k demolácii
– z iných dôvodov

2. Meno a priezvisko užívateľa bytu: [redacted]

3. Ak je byt uzavretým rozhodnutím NV administratívne rozdelený
a) meno a priezvisko ďalších užívateľov
b) ktoré príslušenstvo užívate spoločne? kuchyňa - predsieň - kúpeľňa - záchod

4. Právny dôvod užívania bytu – ide o:
– byt vo vlastnom rodinnom domku-poľnohospodárskej usadlosti
– byt vo vlastnom dome v súkromnom vlastníctve
– ostatné prípady bezplatného užívania bytu
– byt nájomný (iež predsíť ľudové bytové družstvá)
– byt družstevný (len nové stavebné bytové družstvá)
– byt domovnícky
– iný (služobný, zamestnanecký, naturálny) byt

5. Úhrada za užívanie bytu a za služby spojené s užívaním bytu:
a) celková mesačná výška včítane úhrady za ústredné (diaľkové) kúrenie, dodávku teplej vody, vodné, stočné, upratovanie, osvetlenie domu, odvoz popolu, výťah, kŕúže a iné. uveďte v celých Kčs: –
b) z toho úhrada za ústredné (diaľkové) kúrenie a dodávku teplej vody uveďte v celých Kčs: –

6. Veľkosť bytu
Ak nepoznáte rozmery, neodhadujte ich, ale zmerajte! Ak nemá miestnosť obdĺžnikový (štvorcový) pôdorys, uveďte len jej plochu.

	Dĺžka v metroch	Šírka v metroch	Podlahová plocha v m²
	na 1 desatinné miesto		
a) kuchyňa - (kuchynský kút)	3,5	3,0	10,5
b) izby a iné obytné miestnosti s podlahovou plochou 8 m² a väčšou; a pojme obytná miestnosť pozri vysvetlivky; jednotlivé obytné miestnosti zapíšte na jednotlivé riadky	4,5	4,0	18,0
	4,0	4,0	16,0
			34,0
c) obytné miestnosti s podlahovou plochou od 4 do 7,9 m²; jednotlivé miestnosti zapíšte na jednotlivé riadky			
d) predsieň (hala)	3,0	1,2	3,6
e) ostatná úžitková plocha bytu (kúpeľňa, záchod, komora a i.)			9,0
Celková podlahová plocha bytu			57,1
Podlahová plocha obytných miestností (vyplní sčítací komisár)			34,0

7. Kúpeľňa
– s vaňou – len sprchovací kút
– vo vnútri bytu
– v dome mimo bytu (na spoločnej chodbe)
– ~~určená(ý) len pre vlastný byt~~
– spoločná(ý) pre ďalší byt(ý)
– byt nemá ani kúpeľňu ani sprchovací kút

8. Záchod
– na splachovanie
– bez splachovania
– vo vnútri bytu
– v dome mimo bytu (na spoločnej chodbe)
– ~~určený len pre vlastný byt~~
– spoločný pre ďalší byt(y)
– mimo domu (na dvore a pod.)

9. Prevládajúci spôsob vykurovania (druh kuch. sporáku uveďte v otázke 15a)
– kachle na pevné palivá
– kachle na tekuté palivá
– elektrické kachle
– plynové kachle
– ústredné (diaľkové) kúrenie
– etážové kúrenie, zdroj tepla: – pevné palivá – tekuté palivá – plyn
– iný spôsob vykurovania

10. Je byt zásobovaný vodou z vodovodu: áno – nie
ak áno, druh vodovodu
– v byte, z verejnej siete
– byte, domáci
– v dome mimo bytu, z verejnej siete
– v dome mimo bytu, domáci
– mimo domu (na dvore, na pozemku domu)
– z verejnej siete
– domáci

11. Je do bytu zavedená
a) elektrina? áno – nie
b) plyn (zo siete) áno – nie
c) teplá voda z mimobytového zdroja (alebo z etážového kúrenia)? áno – nie

12. Je v byte ohrievač vody (kachle, bojler)? áno – nie
elektrický – plynový v kúpelni – v kuchyni

13. Poloha bytu (tzv. mezanín sa počíta za prvé poschodie, poschodie nad ním za druhé atď.)
– pivnica
– suterén
– prízemie
– ..... poschodie

14. Je u bytu balkón - loggia - terasa

15. Ďalšie vybavenie vo vnútri bytu:
a) druh kuchynského sporáku (v prípade kombinácie viac zdrojov tepla, vyznačte všetky)
– na pevné palivá
– elektrický
– plynový zo siete
– plynový na propan-butan
– žiadny
b) chladnička elektrická - plynová - žiadna
c) elektrická práčka v byte áno – nie
d) televízor áno – nie
e) kuchynská linka áno – nie
f) kuchynský robot áno – nie
g) vysávač áno – nie

16. Rekreačné možnosti
používate (vlastný alebo v trvalom nájme):
– rodinný domček mimo obce bydliska
– rekreačný domček, chatu, „domček k rekreácii"
– záhradku (mimo záhradky pri dome, v ktorom bývate)
máte: – motocykel (skúter)
– osobné auto
pokiaľ máte auto (motocykel), garážujete:
– vo vlastnej garáži
– v družstevnej garáži
– v nájomnej garáži
– nemáte možnosť ich garážovať

B. UBYTOVANIE MIMO BYTU
1. Druh ubytovania
– rekreačná (víkendová) chata
– núdzové bývanie
– núdzové ubytovanie na pracovisku
– maringotka
– loď
2. Dôvod tohoto ubytovania
– krátkodobé ubytovanie (rekreácia a pod.)
– ubytovanie spojené s výkonom povolania
– nedostatok bytu
– iné

C. ÚDAJE O DOME
Vyplňte u rodinných alebo rekreačných domčekov, poľnohospodárskych usadlostí a provizórnych stavieb, v ktorých je len jeden byt.
1. Druh domu
– rodinný domček
– poľnohospodárska usadlosť
– rekreačný domček (dom pre rekreáciu)
– provizórna stavba
2. Ide o
– dom, ktorý stojí osamote
– dvojdomček
– radový dom
3. Meno a priezvisko vlastníka domu [redacted]
4. Rok (doba) postavenia domu 1890
5. Prevládajúci materiál nosných múrov nepálená tehla
5. Prevládajúca krytina eternit
7. Ide o dom prízemný, ... poschodový
8. Je na pozemku domu studňa? áno – nie
Ak áno, ide o zdroj vody pravidelný – náhradný
9. Vybavenie domu:
a) prípojka na kanalizačnú sieť verejnú áno – nie
ak nie, má dom žumpu? áno – nie
b) etážové kúrenie áno – nie
ak má dom etážové kúrenie, uveďte ďalej zdroj tepla – pevné palivá – tekuté palivá – plyn
c) ústredné kúrenie áno – nie
ak má dom ústredné kúrenie, uveďte ďalej zdroj tepla – domová kotolňa na pevné palivá – domová kotolňa na tekuté palivá – blokovú kotolňa – diaľkové kúrenie
d) práčovňa v dome áno – nie
elektrická práčka v práčovni áno – nie
sušiareň bielizne v dome áno – nie
e) má dom pivnicu? áno – nie

SEVT – 63 454 0 V- 1103/1/70

Popisný hárok zo sčítania ľudu z roku 1970. Zdroj: Slovenský národný archív.

slušenstve, polohe bytu a veľkosti bytu. Posledný diel C. Údaje o domoch hovorí o druhu a vlastníctve budovy, materiáli stien a strechy, roku postavenia, počte podlaží, vybavení budovy, počte a veľkosti bytov. Dokumenty zo sčítania ľudu v roku 1961 sú v úschove v SNA od roku 1980, avšak dochovalo sa iba torzo sčítacích hárkov, prevažne z Bratislavy. Aj toto SĽ je inventarizované a prístupné v študovni SNA na základe bádateľského listu.

Podobne, ako v prípade predchádzajúceho sčítania, sa aj z cenzu z roku 1970 dochovalo len torzo sčítacích hárkov. Konalo sa 1. decembra na základe uznesenia vlády č. 157/1965 Zb. z. a n. Metodická príprava sa vykonávala podľa medzinárodných odporúčaní (podobne ako aj v iných krajinách). Išlo o odporúčanie Európskej hospodárskej komisie, Konferencie európskych štatistikov a Stálej komisie Rady vzájomnej hospodárskej pomoci pre štatistiku. Pri spracovaní tohto sčítania sa už nepoužila diernoštítková technika spracovania dát, ale začala sa éra centrálneho spracovania dát pomocou veľkokapacitného sálového počítača CDC 3300.[12] Výsledky sčítania boli publikované v Štatistickom *lexikóne obcí ČSSR 1974.* S uvedeným sčítaním sa spájalo 2 % výberové šetrenie domácností, ktorého cieľom bolo získať údaje o diferenciácii v príjmovej úrovni rôznych skupín domácností.[13] Sčítacie hárky boli znova rozdelené do troch častí A, B a C, ale oproti minulému sčítaniu sa množstvo otázok na sčítacích hárkoch výrazne rozšírilo. Časť A. Údaje o obyvateľstve zisťovala meno a priezvisko, rodné číslo, či je pobyt na adrese trvalý alebo dočasný, rodinný stav, pohlavie, dátum a miesto narodenia, štátnu príslušnosť, národnosť, materinský jazyk, dosiahnuté vzdelanie, pri študujúcich, akú školu navštevujú, zdroj obživy, hlavné zamestnanie, sociálnu príslušnosť podľa zamestnania, miesto zamestnania, spôsob dopravy do zamestnania. Časť B. Údaje o bytoch obsahuje otázky o mene a priezvisku užívateľa bytu, či bol byt rozhodnutím národného výboru rozdelený, o právnom dôvode užívania bytu, o nákladoch spojených s užívaním bytu, vybavení, prí-

[12] HORECKÝ, ref. 2, s. 19.
[13] KOPRLA, ref. 9, s. 249.

slušenstve, polohe bytu a veľkosti bytu. Posledný diel C. Údaje o domoch hovorí o druhu a vlastníctve budovy, materiáli stien a strechy, roku postavenia, počte podlaží, vybavení budovy a počte a veľkosti bytov. Delimitácia archívnych dokumentov do SNA sa uskutočnila v roku 1984. Sčítanie ľudu 1970 je nespracované a teda neprístupné pre bádateľskú verejnosť.

Posledné sčítanie ľudu v ére vlády komunistickej strany sa uskutočnilo 1. novembra 1980. Jeho právnym podkladom bolo uznesenie vlády č. 16/1978 Zb. z. a n. Na spracovanie výsledkov sčítania Federálny štatistický úrad použil sálový počítač CYBER 180, ktorý patril k najvýkonnejším počítačom svojej doby. Podarilo sa ho získať zo Spojených štátov amerických a vďaka nemu sa výrazne skrátil čas spracovania a publikovania výsledkov sčítania[14] Novinkou bolo prehĺbenie poznatkov o plodnosti žien, triedení základných sídelných jednotiek podľa typov a veľkosti a tiež smerové spracovanie údajov o dochádzke do zamestnania. Zaujímavosťou tohto sčítania bol pokus o sčítanie obyvateľov rómskeho etnika, avšak išlo o z dnešného pohľadu neprijateľný spôsob zisťovania, a tak sa od neho neskôr upustilo. Na základe tohto sčítania bol založený centrálny register obyvateľov pri ministerstve vnútra.[15] Opätovne boli hárky rozdelené do troch častí A, B a C, zoznam kladených otázok na sčítacích hárkoch znovu rozšírili. Časť A. Údaje o obyvateľstve sa pýtala na rodné číslo, druh pobytu, rodinný stav, rok a miesto sobáša, rozvodu, štátnu príslušnosť, národnosť, dosiahnuté vzdelanie, zdroj obživy, hlavné zamestnanie, odvetvie v národnom hospodárstve, spoločenskú skupinu, miesto zamestnania, druh a periodicitu dochádzania do zamestnania. V časti B. Údaje o domoch sa dozvieme o obývanosti budovy – dôvode neobývanosti, druhu budovy, vlastníkovi budovy, veku budovy, počte nadzemných podlaží, vodovode, plyne, ústrednom kúrení a kanalizácii. K dátam z dielu C. Údaje o bytoch patria údaje o obývanosti budovy – dôvode neobývanosti, právnom dôvode užívania bytu, veľkosti kuchyne, podlahovej ploche bytu a obývaných miestností, kúpeľni, záchode, vodovode, plyne, teplej vode, druhu kuchynského sporáku, práčke, televízore, motocykli, garáži či telefóne. Zo sčítania ľudu 1980 sa nám dochovala väčšina sčítacích hárkov, ktoré sú v SNA uložené od roku 1992, ale ani tento cenzus nie je spracovaný, a preto je neprístupný pre bádateľskú verejnosť.

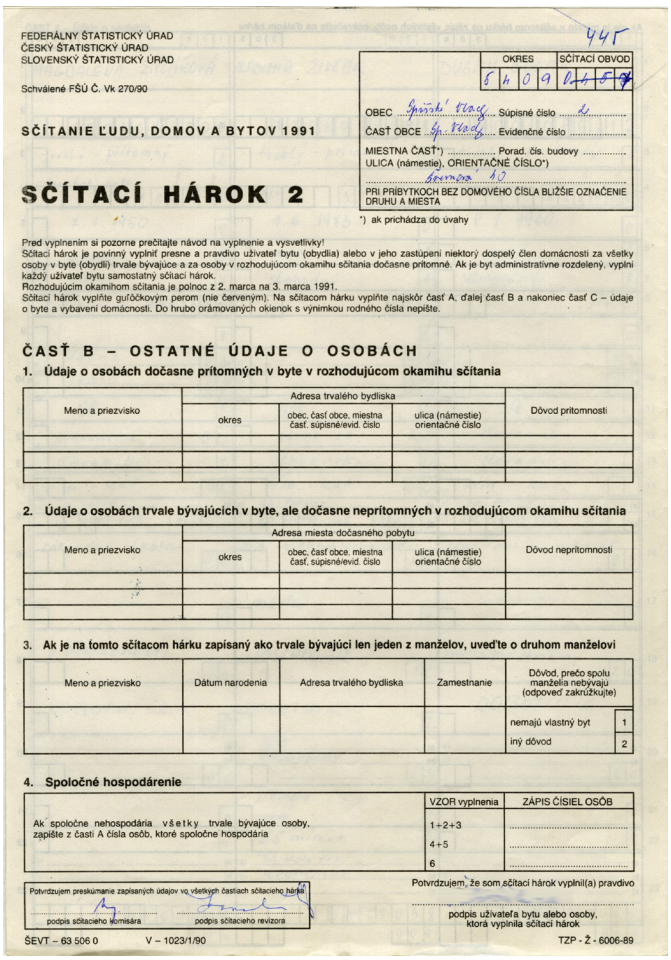
FEDERÁLNY ŠTATISTICKÝ ÚRAD
ČESKÝ ŠTATISTICKÝ ÚRAD
SLOVENSKÝ ŠTATISTICKÝ ÚRAD

Schválené FŠÚ Č. Vk 270/90

SČÍTANIE ĽUDU, DOMOV A BYTOV 1991

SČÍTACÍ HÁROK 2

OKRES | SČÍTACÍ OBVOD

OBEC ..... Súpisné číslo .....
ČASŤ OBCE ..... Evidenčné číslo .....
MIESTNA ČASŤ*) ..... Porad. čís. budovy .....
ULICA (námestie), ORIENTAČNÉ ČÍSLO*)
PRI PRÍBYTKOCH BEZ DOMOVÉHO ČÍSLA BLIŽŠIE OZNAČENIE DRUHU A MIESTA

*) ak prichádza do úvahy

Pred vyplnením si pozorne prečítajte návod na vyplnenie a vysvetlivky!
Sčítací hárok je povinný vyplniť presne a pravdivo užívateľ bytu (obydlia) alebo v jeho zastúpení niektorý dospelý člen domácnosti za všetky osoby v byte (obydlí) trvale bývajúce a za osoby v rozhodujúcom okamihu sčítania dočasne prítomné. Ak je byt administrativne rozdelený, vyplní každý užívateľ bytu samostatný sčítací hárok.
Rozhodujúcim okamihom sčítania je polnoc z 2. marca na 3. marca 1991.
Sčítací hárok vyplňte guľôčkovým perom (nie červeným). Na sčítacom hárku vyplňte najskôr časť A, ďalej časť B a nakoniec časť C – údaje o byte a vybavení domácnosti. Do hrubo orámovaných okienok s výnimkou rodného čísla nepíšte.

ČASŤ B – OSTATNÉ ÚDAJE O OSOBÁCH

1. Údaje o osobách dočasne prítomných v byte v rozhodujúcom okamihu sčítania

Meno a priezvisko	Adresa trvalého bydliska			Dôvod prítomnosti
	okres	obec, časť obce, miestna časť, súpisné/evid. číslo	ulica (námestie) orientačné číslo	

2. Údaje o osobách trvale bývajúcich v byte, ale dočasne neprítomných v rozhodujúcom okamihu sčítania

Meno a priezvisko	Adresa miesta dočasného pobytu			Dôvod neprítomnosti
	okres	obec, časť obce, miestna časť, súpisné/evid. číslo	ulica (námestie) orientačné číslo	

3. Ak je na tomto sčítacom hárku zapísaný ako trvale bývajúci len jeden z manželov, uveďte o druhom manželovi

Meno a priezvisko	Dátum narodenia	Adresa trvalého bydliska	Zamestnanie	Dôvod, prečo spolu manželia nebývajú (odpoveď zakrúžkujte)	
				nemajú vlastný byt	1
				iný dôvod	2

4. Spoločné hospodárenie

	VZOR vyplnenia	ZÁPIS ČÍSIEL OSÔB
Ak spoločne nehospodária všetky trvale bývajúce osoby, zapíšte z časti A čísla osôb, ktoré spoločne hospodária	1÷2+3	.....
	4÷5	.....
	6	.....

Potvrdzujem preskúmanie zapísaných údajov vo všetkých častiach sčítacieho hárku
podpis sčítacieho komisára | podpis sčítacieho revízora

Potvrdzujem, že som sčítací hárok vyplnil(a) pravdivo
podpis užívateľa bytu alebo osoby, ktorá vyplnila sčítací hárok

ŠEVT – 63 506 0 V – 1023/1/90 TZP - Ž - 6006-89

Popisný hárok zo sčítania ľudu z roku 1991. Zdroj: Slovenský národný archív.

Prvé ponovembrové SĽ sa konalo 3. marca 1991 a prebehlo na základe uznesení vlády č. 124 a 218/1987 a uznesení vlády č. 119 a 186/1990 Zb. z. a n. Obsah sčítacích hárkov bol stanovený v súlade s odporúčaniami OSN pre sčítania, ktoré sa uskutočnili okolo roku 1990 vo viac ako 130 krajinách sveta. Metodickú a organizačnú prípravu sčítania ľudu zabezpečoval Federálny štatistický úrad. Výsledky cenzu boli opäť spracované na sálovom počítači CYBER 180 a boli publikované v odbornej tlači. Obsahovo sa SĽ 1991 príliš nelíšilo od predošlého sčítania, avšak z dôvodu významných spoločensko-politických zmien sa upravil obsah i metodika sčítania. Opäť sa začali zisťovať údaje o náboženskom vyznaní obyvateľov, novinkou bola nová klasifikácia národností, medzi ktorými sa prvýkrát objavila napríklad národnosť moravská a sliezska. K zmenám došlo aj pri sledovaní údajov o ekonomickej aktivite, spoločenských skupinách či trvalom bydlisku v dobe narodenia.[16] Už

[14] HORECKÝ, ref. 2, s. 19.
[15] KOPRLA, ref. 9, s. 255.
[16] KOPRLA, ref. 9, s. 259.

tradične boli hárky rozdelené do troch častí A, B a C. Časť A. Údaje o obyvateľstve sa pýtala na meno a priezvisko, rodné číslo, druh pobytu, dátum narodenia, pohlavie, rodinný stav, dátum sobáša, štátne občianstvo, národnosť, materinský jazyk, náboženstvo, dosiahnuté vzdelanie, zamestnanie, spoločenskú skupinu, miesto zamestnania a štúdia, dochádzku do zamestnania alebo školy. V časti B. Údaje o bytoch a domácnostiach sa dozvieme o obývanosti bytu, druhu užívania bytu, veľkosti, polohe a vybavenosti bytu. Nakoniec časť C. Údaje o domoch vypovedá o vlastníkovi domu, druhu domu, obývanosti domu, období výstavby a prípadnej rekonštrukcie domu, materiáli nosných stien, počte podlaží a vybavení domu. SĽ 1991 bolo do SNA delimitované v roku 1999 a aj z tohto sčítania sa nám dochovala väčšina sčítacích hárkov, ale ani tento cenzus nie je spracovaný, a preto je neprístupný pre bádateľskú verejnosť.

Po vzniku samostatnej Slovenskej republiky sa prvé sčítanie ľudu konalo 26. mája 2001. Prebehlo pod záštitou Štatistického úradu Slovenskej republiky, ktorý zabezpečil jeho legislatívnu, organizačnú a metodickú prípravu, ako aj zber, spracovanie, publikovanie a prezentáciu získaných údajov. Do SNA sa v roku 2004 dostala tentoraz len vzorka sčítacích hárkov v množstve 5 archívnych škatúľ a 9 CD, ktoré obsahujú podrobný štatistický výstup zo sčítania. Ďalšie sčítanie ľudu sa na Slovensku uskutočnilo 21. mája 2011. Aj keď bola väčšina obyvateľov sčítaná prostredníctvom sčítacích hárkov, tak pri tomto cenze bola prvýkrát možnosť vypĺňania elektronického sčítacieho formulára prostredníctvom internetu. Pamätníci si istotne spomenú na antikampaň spojenú s týmto sčítaním, vďaka ktorej sa veľké percento ľudí nesčítalo. V roku 2014 dorazilo do SNA 5 archívnych škatúľ, z ktorých 3 obsahovali vzorky sčítacích hárkov a 2 propagačné materiály k sčítaniu ľudu. Ďalej delimitácia obsahovala 1 pevný disk, na ktorom sa nachádzajú naskenované vzorky sčítacích hárkov.

Ak nebudeme počítať tohtoročný cenzus, tak sa v 20. a 21. storočí na území Slovenska uskutočnilo celkovo trinásť sčítaní ľudu, a to v rokoch 1919, 1921, 1930, 1939, 1940, 1946, 1950, 1961, 1970, 1980, 1991, 2001 a 2011. V Slovenskom národnom archíve môžeme nájsť aspoň nejaké dokumenty z jedenástich z nich z rokov 1921, 1930, 1939, 1940, 1950, 1961, 1970, 1980, 1991, 2001 a 2011. Z toho väčšina hárkov sa zachovala len z piatich cenzov v rokoch 1930, 1940, 1950, 1980 a 1991. Zo sčítaní 1921, 2001 a 2011 sa v SNA nachádza iba vzorka a z rokov 1961 a 1970 len torzo archívnych dokumentov z niekoľkých okresov. Špecifickým je SĽ 1939, ktoré môžeme označiť za kompletné, aj keď sa týka len dvoch obcí. Sčítacie hárky z cenzov v rokov 1919 a 1946 v SNA nenájdeme vôbec. Spracovaných s vypracovanou archívnou pomôckou je päť sčítaní z rokov 1930, 1939, 1940, 1950 a 1961. Z týchto sú prístupné pre bádateľskú verejnosť v študovni SNA len dve z rokov 1950 a 1961. V minulosti boli takto sprístupnené aj sčítacie hárky z rokov 1930, 1939 a 1940, ale po ich zreštaurovaní a digitalizácii sa z dôvodu ich ochrany prikročilo k obmedzeniu prístupu bádateľov v študovni SNA. Z nich by minimálne 30% zdigitalizovaných dokumentov malo byť zverejnených on-line na Slovakiana.sk, ako už bolo spomenuté. Nespracovaných, a tým pre bádateľov úplne neprístupných, je momentálne päť SĽ z rokov 1970, 1980, 1991, 2001 a 2011. Archívne dokumenty zo všetkých sčítaní ľudu, ktoré má SNA v držbe, slúžia pri fyzickom vybavovaní správnej agendy, a to dokonca aj zo sčítaní v rokoch 1930, 1939 a 1940, ktoré boli zdigitalizované.

Aj tento fakt môžeme brať ako bernú mincu pri vyhodnocovaní úspešnosti digitalizácie sčítacích hárkov v rokoch 2014 a 2015, keďže sa vďaka nej počet prístupných SĽ v študovni SNA znížil z piatich na dve. Samozrejme, digitalizáciu archívnych dokumentov treba vnímať pozitívne, lenže za úspešnú ju môžeme považovať až po kompletnom on-line zverejnení zdigitalizovaných sčítacích hárkov, ktoré bude na prospech archivárov i bádateľskej verejnosti. Skupina sprístupnených sčítaní by sa v budúcnosti mohla rozšíriť o zatiaľ nespracované SĽ z 20. storočia. Pokiaľ ide o cenzy z 21. storočia, tak v tomto prípade to pre dychtivých bádateľov nevyzerá vôbec ružovo. Keď si zhrnieme vyššie uvedené fakty, tak sa éra bádania v týchto sčítacích hárkoch pravdepodobne končí. Dôvodov k tomuto konštatovaniu je viacero, ale za hlavné dva môžeme považovať skutočnosť, že posledné sčítania sú anonymizované a hlavne sa sčítacie hárky z týchto sčítaní jednoducho nezachovali. Akokoľvek podrobný štatistický výstup nenahradí možnosť práce s archívnym dokumentom, ktorý poskytuje množstvo informácií o konkrétnych ľuďoch v čase konania sčítania. A preto sa vraciame k otázke, ktorú sme si položili už na začiatku tohto príspevku. Budú prvé desaťročia 21. storočia „dobou temna“?

Michal Bartal
Slovenský národný archív

AKTUÁLNE ZO ŽIVOTA ARCHIVÁROV – SPRÁVY

OBNOVENIE VYDÁVANIA SPRAVODAJA SLOVENSKÉHO BANSKÉHO ARCHÍVU

Minulý rok si Slovenský banský archív pripomínal okrúhle výročie svojej existencie – 70 rokov od založenia Ústredného banského archívu v Banskej Štiavnici. Počas svojho fungovania pritom viackrát zmenil svoj názov aj status. Dlhé desaťročia bol samostatným ústredným archívom, a to pod názvom Štátny ústredný banský archív. Od poslednej reformy slovenského archívnictva v roku 2015 je špecializovaným pracoviskom Slovenského národného archívu a nesie svoj dnešný názov – *Slovenský banský archív*.

Pred viac ako 45 rokmi začal archív vydávať pod vedením jeho vtedajšieho riaditeľa Jozefa Gindla, CSc., *Spravodaj Ústredného banského archívu v Banskej Štiavnici*. V tom čase si archív pripomínal 25. výročie svojej existencie a úlohou nového periodika malo byť oboznámiť odbornú verejnosť s jeho činnosťou. Zamýšľaná mesačná periodicita sa nakoniec ukázala byť nerealizovateľnou, a preto bol tento interný časopis vydávaný štvrťročne. Jeho krátke vydávanie však ustalo už 3. ročníkom 1978, keďže Jozef Gindl odišiel v nasledujúcom roku do dôchodku a nové vedenie archívu v jeho vydávaní nepokračovalo.

Po nástupe do funkcie vedúceho SBA sa Peter Konečný rozhodol obnoviť pôvodnú myšlienku J. Gindla, i keď v mierne inovovanej podobe. Úlohou periodika je prezentovať pracovisko širšej verejnosti a informovať aj kolegov – archivárov o pestrej činnosti Slovenského banského archívu.

Spravodaj Slovenského banského archívu v polročnej periodicite prináša svojim čitateľom informácie o postupe spracovávania archívnych fondov a zbierok, nových prírastkoch, schválených archívnych pomôckach, odbornej, vedeckej a popularizačnej činnosti nášho pracoviska. Vychádza v malom náklade i v tlačenej podobe, avšak primárne je distribuovaný v digitálnej verzii tak, aby sa mohol dostať k čo najväčšiemu počtu záujemcov o dejiny baníctva a hutníctva. Každé z jeho čísiel má za cieľ byť aj špeciálne tematicky zamerané, či už na nejaké historické výročie alebo činnosť vykonávanú archívom. Prvý ročník je venovaný výročiam archívu a významných osobností, ktoré s ním boli spojené.

Peter Konečný
Slovenský národný archív,
špecializované pracovisko Slovenský banský archív

SPRAVODAJ
*Slovenského banského archívu**

1/2020
OBNOVENIE VYDÁVANIA SPRAVODAJA SBA

Je to už neuveriteľných 45 rokov, ako náš archív začal vydávať pod vedením jeho vtedajšieho riaditeľa Jozefa Gindla, CSc. *Spravodaj Ústredného banského archívu v Banskej Štiavnici*. V roku 1975 si archív pripomínal 25. výročie svojej existencie a úlohou nového periodika malo byť oboznámiť odbornú verejnosť s jeho činnosťou. Zamýšľaná mesačná periodicita sa nakoniec ukázala byť nerealizovateľnou, a preto bol tento interný časopis vydávaný štvrťročne. Jeho krátke vydávanie však ustalo už 3. ročníkom 1978, keďže Jozef Gindl odišiel v nasledujúcom roku do dôchodku a nové vedenie archívu v jeho vydávaní nepokračovalo.

Východná strana Radničného námestia v Banskej Štiavnici s hlavnou budovou SBA – © Miloš Grešel, 2011

Tento rok si náš archív opäť pripomína okrúhle výročie svojej existencie – 70 rokov od založenia *Ústredného banského archívu* v Banskej Štiavnici. Počas svojho fungovania viackrát zmenil svoj názov aj status. Dlhé desaťročia bol samostatným ústredným archívom, a to pod názvom *Štátny ústredný banský archív*. Od poslednej reformy slovenského archívnictva v roku 2015 je špecializovaným pracoviskom *Slovenského národného archívu* a nesie svoje dnešné meno – *Slovenský banský archív*.*

Po nástupe do funkcie vedúceho tohto pracoviska som sa rozhodol obnoviť pôvodnú myšlienku J. Gindla, i keď v mierne inovovanej podobe. Pri bádateľských návštevách mnohých archívov v zahraničí som si nemohol nevšimnúť rôzne interné periodiká jednotlivých pracovísk, ktorých úlohou je predovšetkým informovať bádateľov a odbornú verejnosť o aktuálnom dianí

* Ministerstvo vnútra SR, Slovenský národný archív, špecializované pracovisko Slovenský banský archív v Banskej Štiavnici

SPRAVODAJ
*Slovenského banského archívu**

2/2020
SBA V ČASOCH PANDÉMIE

Väčšiu časť roka 2020 bol náš archív, obdobne ako Slovensko a celý svet, konfrontovaný s rôznymi výzvami a komplikáciami spojenými s vypuknutím pandémie koronavírusu Covid-19. Napriek obmedzeniam prevádzky a niektorých činností archívu sa nám však podarilo naštartovať alebo aj zrealizovať viacero prospešných projektov a úloh. Kvôli opakovaným obmedzeniam a problémom s plánovaním sa ale nemohla uskutočniť naša pripravovaná konferencia Banské mestá na Slovensku II. a ani tradičný Deň otvorených dverí, ktorý pravidelne organizujeme na sviatok baníkov, hutníkov a geológov začiatkom septembra. Obe príležitosti mali pripomenúť 70. výročie založenia nášho archívu a prezentovať pracovisko pred odbornou i laickou verejnosťou. Nerezignovali sme však v tomto smere úplne a v rámci možností sme pripravili iné formy výstupov a prezentácie, o ktorých sa dočítate na nasledujúcich stránkach.

ZAKLADACIA LISTINA
ÚSTREDNÉHO BANSKÉHO ARCHÍVU
PRE SLOVENSKO

Zakladacia listina ÚBA (dnešného SBA) – © SNA – SBA, 2020

V rámci možností, ktoré nám okolnosti umožňovali, sme rozbehli aj našu výskumnú úlohu Archontológia a vývoj Hlavného komorskogrófského úradu do roku 1747. Uskutočnilo sa prvé

* Ministerstvo vnútra SR, Slovenský národný archív, špecializované pracovisko Slovenský banský archív v Banskej Štiavnici

ZA OPONOU ČASU. BRATISLAVSKÉ DIVADLÁ V ARCHÍVNYCH DOKUMENTOCH

Štátny archív v Bratislave v spolupráci s Univerzitnou knižnicou v Bratislave pripravil pri príležitosti Roku slovenského divadla výstavu o bratislavských divadlách, ktorá je inštalovaná vo výstavnej sále Univerzitnej knižnice v Bratislave. Cieľom výstavy je priblížiť dôležité medzníky z histórie jednotlivých divadiel, predstaviť najvýznamnejšie inscenácie a osobnosti na základe archívnych dokumentov. Výstava potrvá do konca mája 2021.

Tradícia divadelníctva má v Bratislave silné korene. Za čias Márie Terézie poskytovalo priestor umelcom drevené divadlo pri Rybnej bráne, ale aj rôzne iné sály v meste. Prvé kamenné divadlo bolo v Bratislave postavené až v roku 1776 zásluhou Juraja Čákiho na mieste, na ktorom stojí dnešná historická budova Slovenského národného divadla. Z výstavy bolo možné dozvedieť sa, že divadlo bolo otvorené 9. novembra 1776 hrou *Mediciovci* od nemeckého autora Johana Christiana Brandesa. Priestor pre múzy poskytovalo až do roku 1884, keď bolo kvôli zlému technickému stavu zbúrané a na jeho mieste bolo postavené nové divadlo na základe projektu Ferdinanda Fellnera ml. a Her-

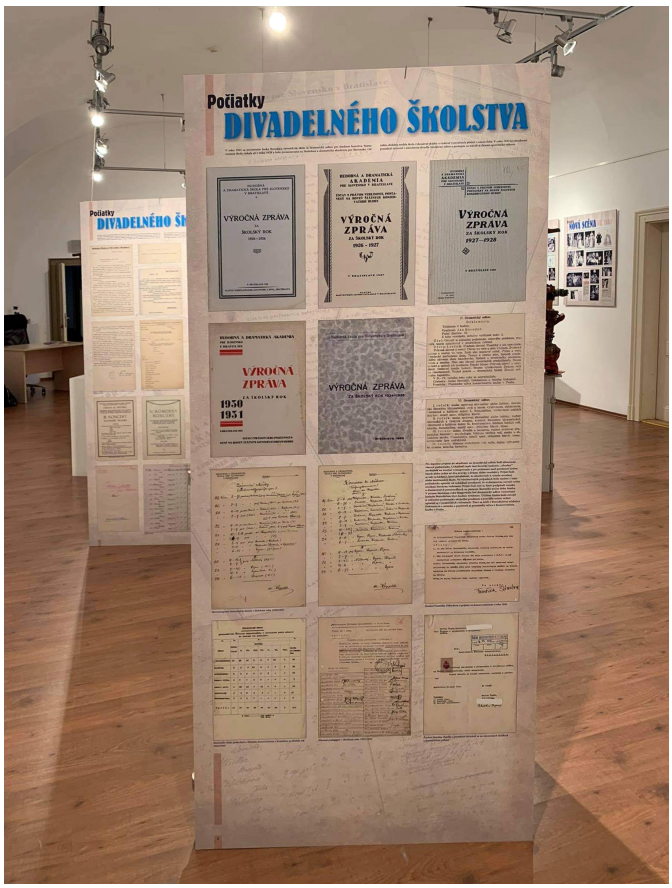

1. Ukážka inštalovania výstavy – panely venované počiatkom divadelného školstva na Slovensku. Zdroj: súkromný archív Lenky Pavlíkovej.

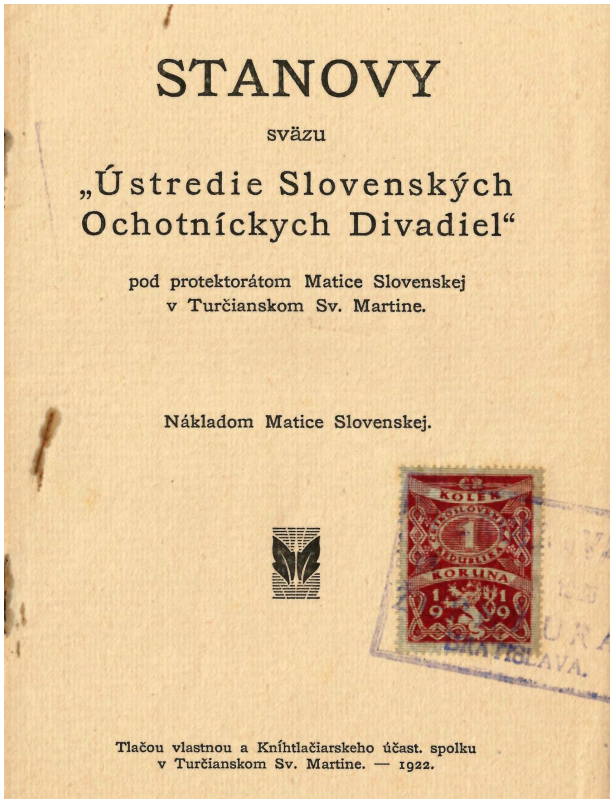

STANOVY

sväzu

„Ústredie Slovenských Ochotníckych Divadiel“

pod protektorátom Matice Slovenskej v Turčianskom Sv. Martine.

Nákladom Matice Slovenskej.

Tlačou vlastnou a Kníhtlačiarskeho účast. spolku v Turčianskom Sv. Martine. — 1922.

2. Stanovy Ústredia slovenských ochotníckych divadiel. Zdroj: Štátny archív v Bratislave.

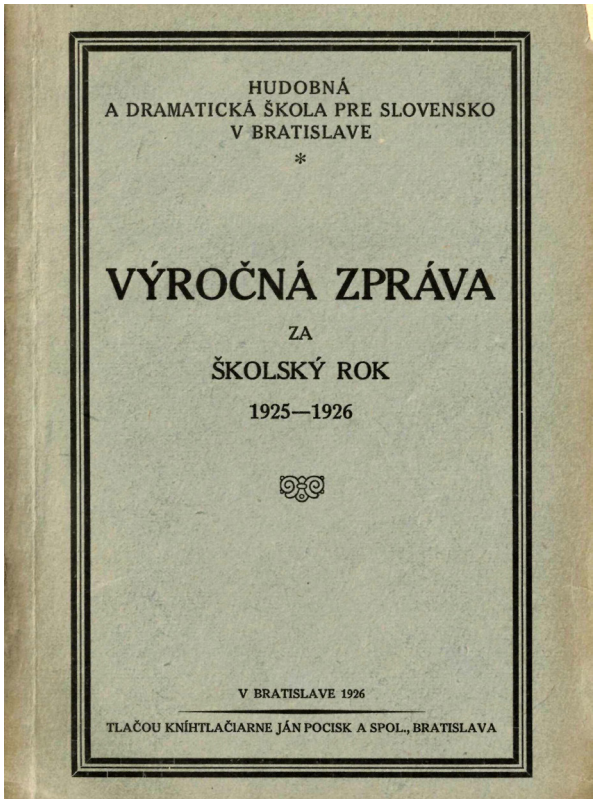

HUDOBNÁ A DRAMATICKÁ ŠKOLA PRE SLOVENSKO V BRATISLAVE

*

VÝROČNÁ ZPRÁVA

ZA

ŠKOLSKÝ ROK

1925—1926

V BRATISLAVE 1926

TLAČOU KNÍHTLAČIARNE JÁN POCISK A SPOL., BRATISLAVA

3. Výročná správa za školský rok 1925 – 1926 z Hudobnej a dramatickej školy pre Slovensko v Bratislave, na ktorej sa začal v roku 1925 prvýkrát vyučovať aj dramatický odbor. Zdroj: Štátny archív v Bratislave.

4. Ukážka inštalovania výstavy – panely venované Jele Krčméry-Vrteľovej.
Zdroj: súkromný archív Lenky Pavlíkovej.

5. Pohľad na budovu Živnostenského domu z Kollárovho námestia. Pred založením divadla Nová scéna sídlilo na prízemí jedného z traktov kino Alfa.
Zdroj: Štátny archív v Bratislave.

manna Gottlieba Helmera. Nové mestské divadlo bolo otvorené 22. septembra 1886 operou od maďarského skladateľa Ferenca Erkla s názvom *Bank Bán*. Divadlo slúžilo pre predstavenia maďarských a nemeckých divadelných spoločností. Až po vzniku Československa, postupne od roku 1920, budova Slovenského národného divadla začala zastrešovať profesionálne slovenské divadelníctvo. Na sprievodných paneloch boli tiež prezentované archívne dokumenty, ktoré hovorili o počiatkoch divadelného školstva, o ochotníckom divadle a Slovenskom národnom divadle a sú uložené v Štátnom archíve v Bratislave (Obr. č. 1, 2 a 3).

Z divadelných osobností je uložený v našom archíve osobný fond významnej slovenskej libretistky, dramaturgičky, prekladateľky a speváčky Jely Krčméry-Vrteľovej. V rokoch 1946 až 1952 bola sólistkou opery Slovenského národného divadla. Neskôr sa stala dramaturgičkou a popri tom aj redaktorkou divadelných publikácií Slovenského národného divadla. Po ukončení speváckej kariéry sa začala venovať prekladom libriet, piesní a vokálno-orchestrálnych diel a pôvodnej slovenskej libretistickej tvorbe. Napísala libretá k operám Eugena Suchoňa *Svätopluk*, Tibora Andrašovana *Figliar Geľo*, Jaroslava Meiera *Vrabčiaci* či Miroslava Kořínka *Ako išlo vajce na vandrovku*. Niekoľko spomínaných libriet si mohli návštevníci pozrieť aj na výstave (Obr. č. 4).

Významné miesto medzi bratislavskými divadlami určite patrí Divadlu Nová scéna. Svoje pôsobisko našlo v budove niekdajšieho Živnodomu (Obr. č. 5). Začalo sa formovať po druhej svetovej vojne, keď bola zriadená Nová scéna Národného divadla, ktorá začala svoju činnosť predstavením *Skrotenie zlej ženy* od Williama Shakespeara. Účinkovali tu členovia Slovenského národného divadla spolu s hercami z iných divadiel a aj ochotníci. K definitívnemu odčleneniu od Slovenského národného divadla došlo v roku 1954 a riaditeľom sa stal Ján Kákoš. Z vystavených dokumentov jasne vyplynulo, že Divadlo Nová scéna významne ovplyvnilo slovenskú divadelnú scénu hlavne svojou činohrou, v ktorej sa okrem diel významných klasikov objavila i moderne spracovaná pôvodná tvorba (*Bratia Karamazovci, Statky zmätky*...). Súbor divadla sa špecializuje aj na muzikálovú tvorbu a ponúka už niekoľko rokov divákom svetové i pôvodné slovenské muzikály (*My Fair Lady, Hello Dolly, Cyrano z predmestia*).

Ďalším veľmi známym bratislavským divadlom je nepochybne Štúdio L+S. Založené bolo v roku 1982 ako Štúdio S, umelecká scéna Slovkoncertu. Vzniklo ako agentážne divadlo bez stáleho hereckého súboru a režisérov. Hosťovali v ňom popredné domáce i zahraničné súbory. Prvým riaditeľom bol Štefan Ladižinský a v roku 1989 ho vystriedal Milan Lasica. Po roku 1999 ako prvé privatizované divadlo získalo názov Štúdio L+S a sídlilo v budove Hotela Tatra. Divadelná sála je riešená do osemuholníka s možnosťou niekoľkých variácií usporiadania sedadiel. S touto divadelnou scénou je spätá známa dvojica Milan Lasica a Július Satinský. Fungovali ako komediálna dvojica, ktorá bola známa svojimi autorskými predstaveniami *Nikto nie je za dverami, Deň radosti* či *Náš priateľ René*, ktorých bulletiny si návštevník mohol pozrieť počas výstavy (Obr. č. 6).

K najstarším divadlám v Bratislave patrí Divadlo Aréna. Na jeho mieste pôvodne stálo nekryté

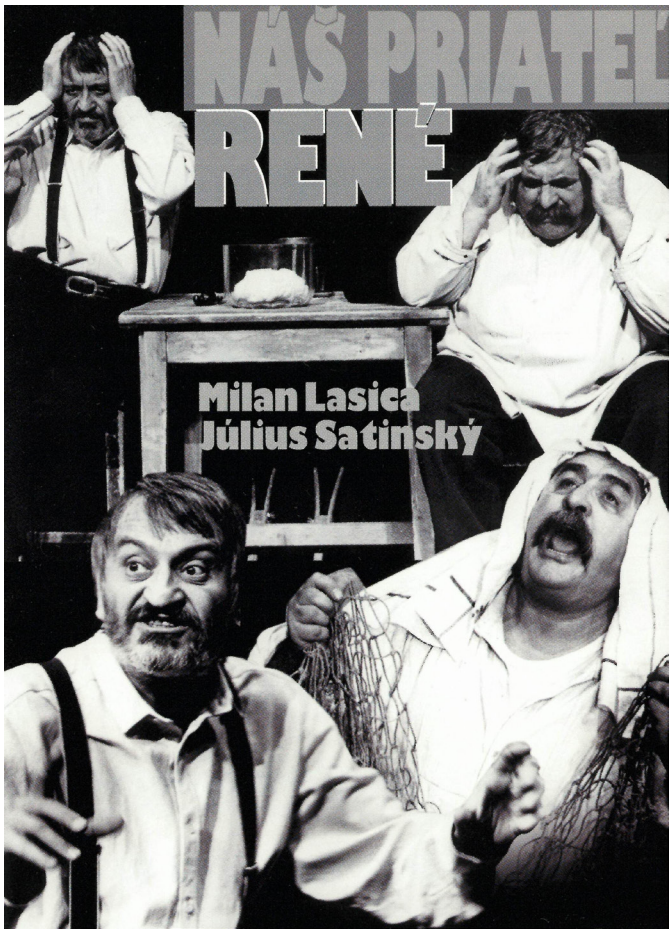

6. Bulletin k predstaveniu Náš priateľ René.
Zdroj: Štátny archív v Bratislave.

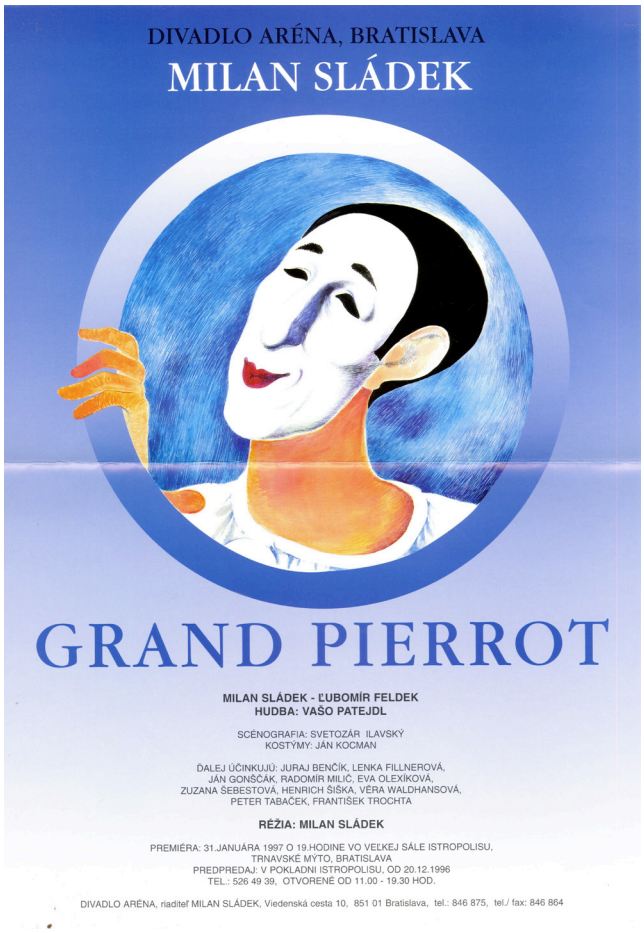

7. Plagát k hre Grand Pierot.
Zdroj: Štátny archív v Bratislave.

drevené letné divadlo, ktoré dal postaviť vtedajší riaditeľ Bratislavského mestského divadla Johan August Stöger v roku 1828. Keďže malo podobu amfiteátra, dostalo názov Aréna. Až v roku 1899 bola postavená nová budova v eklektickom štýle, ktorá svoju podobu prakticky až dodnes nezmenila. Divadlo postavili podľa návrhov rumunského staviteľa Emila Tabakovicsa. Divadlo plnilo úlohu kultúrnej inštitúcie až do konca druhej svetovej vojny. Až po návrate slovenského míma Milana Sládka z exilu, nastalo nové obdobie postupného rozkvetu divadla. Vďaka obrovskému úsiliu riaditeľa Milana Sládka sa Divadlo Aréna dočkalo rekonštrukcie. Vo vitríne, ktorá dopĺňala vystavené panely, mohli návštevníci vidieť fotografie zrekonštruovaného divadla. Z najznámejších predstavení divadla si miesto na výstave našli plagáty hier *Grand Pierot, Opera za tri groše, Dar, Carmen* či *Kráľ Ubu* (Obr. č. 7). Divadlo Aréna ako Medzinárodný inštitút pre pohybové divadlo organizoval každoročne festival pantomímy KAUKLIAR.

Ďalšie panely boli venované Bratislavskému bábkovému divadlu. Zriadené bolo 1. septembra 1957 ako prvé samostatné kamenné bábkové divadlo pod názvom Štátne bábkové divadlo. Členmi vznikajúceho umeleckého súboru boli spočiatku amatérski ochotníci a bývalí členovia Detského divadla filmu. Svojimi úspešnými inscenáciami sa bratislavský súbor zaradil medzi popredné bábkové divadlá v Československu. Prvou inscenáciou bola rozprávka *O psíčkovi a mačičke* (1957) od Josefa Čapka. Prvou pôvodnou autorskou hrou bola inscenácia *Janko a tátoš* (1957) od Jarmily Štítnickej. Ďalšia etapa v histórii divadla je spojená s osobou režiséra Pavla Uhra. Neuvádzal už len hry pre deti a mládež, ale prezentoval aj náročnejšie predstavenia. Významným prínosom pre bábkové divadlo bol nepochybne režisér Jozef Bednárik, ktorý svojou náročnosťou doviedol umelecký kolektív k mimoriadnym výkonom. V novom miléniu divadlo rozbehlo projekt s názvom *Škôlkohry*. Ide o malé javiskové inscenácie určené do nedivadelného priestoru. Od roku 2019 usporadúva festival *Letodivy*, keď každý štvrtok v priebehu letných prázdnin prebiehajú vonkajšie divadelné predstavenia a koncerty pre deti v divadelnej záhrade.

V roku 2016 bolo bábkarstvo na Slovensku a v Čechách zapísané do Reprezentatívneho zo-

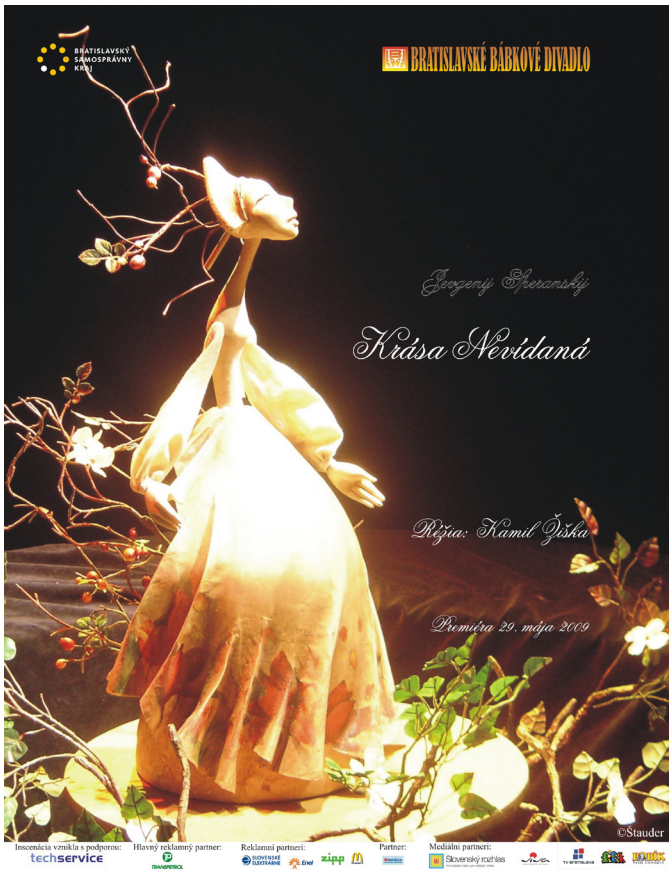

8. Plagát k predstaveniu Krása nevídaná, ktorého ústredná bábka bola počas výstavy inštalovaná vo výstavnej sále. Zdroj: Bratislavské bábkové divadlo.

9. Bábka z predstavenia Krása nevídaná. (Za požičanie ďakujeme Bratislavskému bábkovému divadlu).

znamu nehmotného kultúrneho dedičstva ľudstva UNESCO (Obr. č. 8, 9 a 10).

Vzhľadom na aktuálnu situáciu nebolo možné usporiadať takú vernisáž výstavy, akú by si tak významná a prínosná téma zaslúžila, no napriek tomu si ju prišlo pozrieť množstvo návštevníkov. Záverom by sme chceli poďakovať kolegom z Archívu mesta Bratislavy a riaditeľom a zamestnancom Divadla Nová scéna, Štúdia L+S, Bratislavského bábkového divadla a samozrejme Univerzitnej knižnici v Bratislave za spoluprácu, poskytnuté dokumenty a rekvizity na výstavu (Obr. č. 11).

Zlatica Výrostová
Štátny archív v Bratislave

10. Zapísanie slovenského a českého bábkarstva v roku 2016 do Reprezentatívneho zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva ľudstva UNESCO. Zdroj: Bratislavské bábkové divadlo.

11. Zamestnanci Štátneho archívu v Bratislave, ktorí sa podieľali na príprave výstavy. Zdroj: súkromný archív Dariny Fridrichovej.

PREHĽAD EDIČNEJ ČINNOSTI ARCHÍVU OCHRANY PRÍRODY A JASKYNIARSTVA PRI SLOVENSKOM MÚZEU OCHRANY PRÍRODY A JASKYNIARSTVA[1]

Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva má už od svojho vzniku bohatú edičnú činnosť. Múzeum začalo vydávať koncom 30. rokov 20. storočia edíciu *Muzeálna knižnica*, od roku 1958 zborník *Slovenský kras*, od roku 1992 zborník (v súčasnosti vydávaný ako časopis) *Naturae tutela* a od roku 1993 časopis *Sinter*, do ktorých prispievajú aj pracovníci archívu, nielen autorsky, ale i jazykovými korektúrami. V roku 2015 bol vydaný prvý *Sprievodca po Archíve Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva*. Múzeum vydáva v ostatnom čase svoje edičné tituly najmä s podporou Envirofondu Ministerstva životného prostredia SR.

Po zriadení špecializovaného Archívu Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva[2] 1. júla 2005 začalo múzeum organizovať medzinárodné vedecké podujatia zamerané na spoločenské vedy a históriu. Výstupom z každej konferencie, ktorú archív organizoval, bol zborník. *Zborník Spoločnosti slovenských archivárov z 19. archívnych dní v Slovenskej republike* bol prvým zborníkom, na ktorom sa autorsky aj editorsky pracovníci archívu podieľali.

V roku 2017 sa konala v priestoroch múzea medzinárodná konferencia *Príroda a jej ochrana v priereze času,* popri výstave a katalógu bol ďalším z výstupov rovnomenný zborník. Odborná verejnosť kladne ocenila veľký prínos konferencie *Tatry v dokumentoch* (2018). Zborník z nej obsahuje viac ako 20 príspevkov prinášajúcich nové poznatky o histórii a živote vo Vysokých Tatrách, najmä v súvislosti so 70. výročím založenia prvého národného parku na území Slovenska. Aj v súčasnosti je dopyt po ňom nielen doma, ale aj v zahraničí. Pri príležitosti stého výročia vzniku prvej Československej republiky bola pripravená konferencia a vydaný zborník *Českí jaskyniari, ochranári a turisti na Slovensku v období 1. Československej republiky*.

Múzeum mohlo začať práve vďaka finančným príspevkom Ministerstva životného prostredia SR z Envirofondu aj s vydávaním monografií. Prvou odbornou publikáciou, na ktorej pracovníci archívu spolupracovali, bola práca *Vznik Tatranského národného parku* (Leonard Ambróz, Eva Greschová). Vyšla v roku 2018 k 70. výročiu vyhlásenia najstaršieho slovenského národného parku.

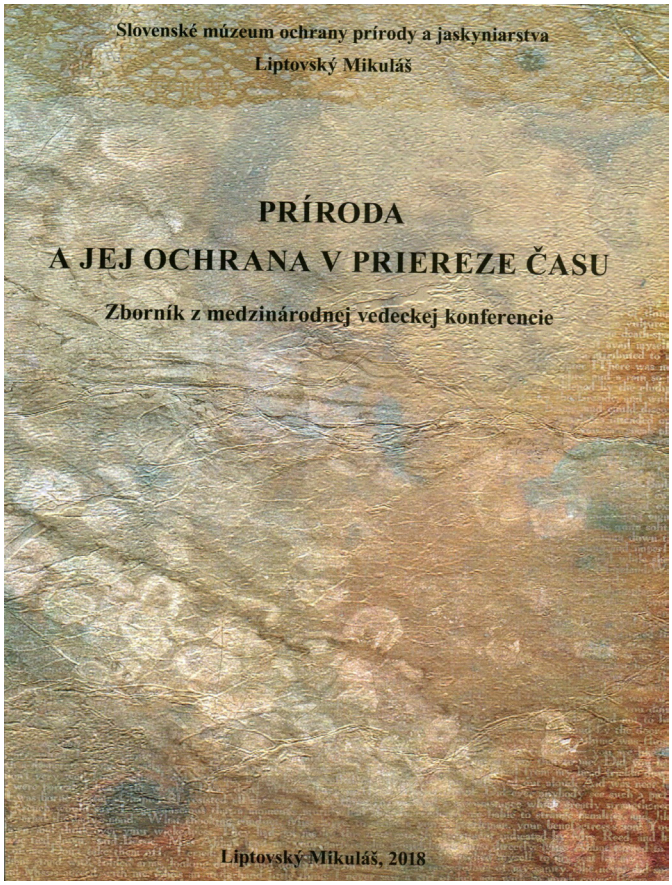

V roku 2019 si všetky organizácie envirorezortu pripomínali sté výročie štátnej ochrany prírody na Slovensku. Pri tejto príležitosti vyšlo mimoriadne číslo časopisu *Sinter* venované histórii ochrany prí-

[1] Súčasťou archívu je aj špecializovaná muzeálna knižnica.

[2] Od 1. septembra 2019 je názov archívu zmenený na Archív ochrany prírody a jaskyniarstva pri Slovenskom múzeu ochrany prírody a jaskyniarstva.

rody u nás a reprezentatívna 160-stranová obrazová publikácia *Prírodné klenoty Slovenska a história ich ochrany* (Leonard Ambróz, Eva Greschová, Daniel Kollár, Danka Šubová). Podáva základné informácie o vývoji ochrany prírody na našom území a prezentuje najvýznamnejšie chránené územia a prírodné zaujímavosti celého Slovenska, ich prírodné hodnoty a históriu ochrany.

V rámci osláv sa konal v októbri 2019 na pôde múzea 25. ročník *Stretnutia seniorov štátnej ochrany prírody na Slovensku*. V zborníku z podujatia bolo publikovaných 14 odborných referátov a dva koreferáty (zostavovateľ Eva Greschová), ktoré predstavujú v chronologickom poradí vývoj a formovanie štátnej ochrany prírody u nás od roku 1919 až dodnes.

Odborná publikácia *Národné parky Slovenska* (Leonard Ambróz, Eva Greschová, Jozef Klinda) z roku 2020 podáva nielen všeobecné informácie o histórii a vývoji ochrany prírody, sústavy národných parkov vo svete a na Slovensku, ale zameriava sa najmä na všetky naše národné parky ako najvýznamnejšie chránené územia Slovenska.

K 90. výročiu SMOPaJ, 30. výročiu vzniku rezortu starostlivosti o životné prostredie a začleneniu štátnej ochrany prírody do jeho pôsobnosti bola vydaná v roku 2020 spoločensko-vedná publikácia *100+1 medzníkov histórie ochrany prírody na Slovensku. Vývoj ochrany prírody a krajiny v rokoch 1848 – 2020* (Eva Greschová a Jozef Klinda). Približuje kultúrne, politické, environmentálne, právne, inštitucionálne a výchovno-vzdelávacie východiská a vplyvy na vývoj ochrany prírody a krajiny, základy ochrany prírody a krajiny od roku 1848 a chronologický vývoj ochrany prírody a krajiny od roku 1918. Obrazová príloha predstavuje všetky významné osobnosti zodpovedné za vývoj a formovanie ochrany prírody a krajiny na Slovensku za sledované obdobie.

Pracovníci archívu považujú za svoj najväčší úspech v oblasti edičnej činnosti vydávanie biografií v rámci novej edície monografií *Z galérie významných osobností ochrany prírody a jaskyniarstva*. Edícia nadväzuje na odborné práce vychádzajúce v období Kuratória Múzea slovenského krasu pod hlavičkou *Muzeálna knižnica*. Ako prvá bola v roku 2019 vydaná biografia prvého riaditeľa múzea, jaskyniara, ochranára a fotografa Vojtecha Benického. Jej autormi sú pracovníci útvaru archívu a knižnice (Eva Bartošová, Eva Greschová, Iveta Chomová, Miroslava Nekorancová). V tomto roku nasledovala publikácia venovaná spoluzakladateľovi a prvému kustódovi zbierok múzea, najdlhšie činnému konzervátorovi prírodných pamiatok na Slovensku, učiteľovi a geológovi Jánovi Volkovi-Starohorskému.

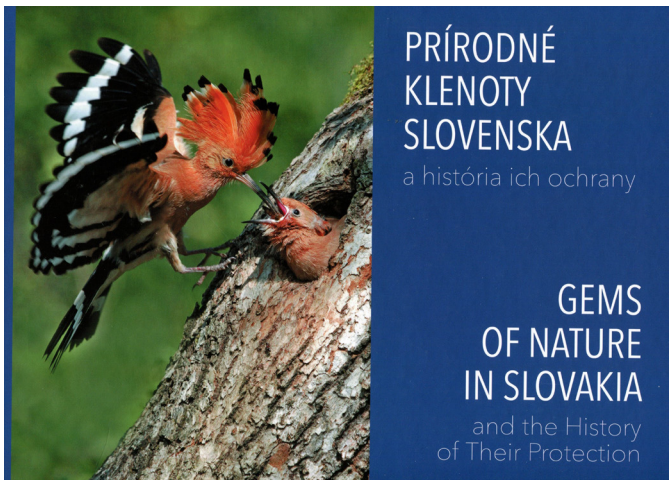

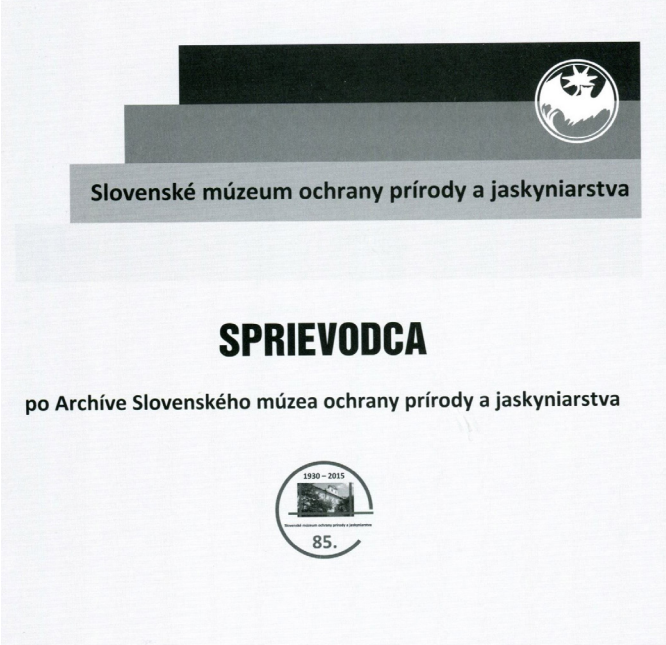

Edičná činnosť Archívu ochrany prírody a jaskyniarstva pri SMOPaJ je za ostatné roky pomerne rozsiahla a tematicky pestrá, o čom svedčia aj spomínané odborné publikácie, časopisy, zborníky, katalógy výstav a ostatné tlačoviny. Nebolo by to realizovateľné bez výraznej podpory zriaďovateľa, ako aj vedenia múzea. Mnohé zo spomínaných titulov boli vydané práve vďaka financiám získaným zo schválených projektov a sponzorských príspevkov. Avšak, je nepopierateľné, že najväčšiu zásluhu na tejto aktivite majú pracovníci archívu, bez ktorých zanietenosti a entuziazmu pre prácu by tieto diela nemohli vzniknúť. Všetky tituly, ktoré boli vydané vďaka projektom, sú nepredajné a nie sú dostupné v sieti kníhkupectiev, preto by sme radi dali do pozornosti kolegom – archivárom, že v prípade záujmu ich radi bezplatne poskytneme.

Eva Greschová – Miroslava Košťan Nekorancová
Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva,
Liptovský Mikuláš

Z minulosti našich archívov

DIECÉZNY ARCHÍV V NITRE

Diecézny archív v Nitre uchováva fondy Nitrianskej diecézy, Nitrianskej sídelnej kapituly a ďalších inštitúcií či osôb spojených so životom Katolíckej cirkvi v Nitre. Najskôr stručne predstavíme pôvodcov dvoch hlavných fondov, potom históriu archívu, aby sme sa následne mohli venovať jeho súčasnému stavu a možnostiam bádania v ňom.

Biskupská rezidencia v Nitre v pozadí s katedrálou, sídlo Diecézneho archívu v Nitre. Foto: Martin Bošanský.

Biskupský archív (Archivum privatum episcopi Nitriensis). Foto: Martin Bošanský.

Pôvodcovia hlavných fondov

Nitrianska diecéza prvý raz hodnoverne doložená v liste pápeža Jána VIII. Svätoplukovi z roku 880 je najstaršou diecézou v strednej a východnej Európe. Spolu s Veľkou Moravou dočasne zanikla, aby bola opäť obnovená na začiatku 12. storočia za vlády kráľa Kolomana. V roku 1776 k nej bolo pričlenených 13 farností z Ostrihomskej arcidiecézy, čím sa územne spojila jej južná a severná časť. Po úprave hraníc v roku 2008 stratila svoje severné, a naopak získala južné územia.

Nitrianska sídelná kapitula je komunitou kanonikov združenou okolo katedrálneho chrámu. Aj keď je najstaršia písomná zmienka o nej datovaná do roku 1006 falzom, väčšina odborníkov sa zhoduje, že v 11. storočí už existovala. Kapitula sa venovala katedrálnej liturgii a pomáhala biskupovi pri správe diecézy. V 13. – 18. storočí prostredníctvom hodnoverného miesta vykonávala činnosť notárskeho charakteru. V rokoch 1890 – 1954 prostredníctvom inštitúcie *Opatrovníctvo zbožných základín*, ľudovo nazývanej aj *Diecézna banka*, poskytovala služby ekonomického charakteru.

Ekonomické fungovanie diecézy i kapituly zabezpečovali rozsiahle majetky organizované v jednotlivých panstvách. Medzi tými diecéznymi treba spomenúť panstvá v Nitre, Močenku, Lukáčovciach, Radošine, Krakovanoch, Kostolnej (dnes súčasť obce Kostolná-Záriečie) a Bytči. Významnými kapitulskými panstvami zas boli Skačany, Šarlušky (súčasť obce Lužianky), Branč, Malanta (súčasť obce Nitrianske Hrnčiarovce).

História hlavných archívnych fondov

Sídlo diecézy i kapituly bolo na Nitrianskom hrade. Archívne fondy mali teda účasť na jeho krušnom osude. Diecéza i kapitula sa snažili chrániť svoje archívy okrem iného aj sťahovaním. Osobitnú zodpovednosť cítila kapitula voči svojmu verejnému archívu, teda písomnostiam hodnoverného miesta, pretože tie sa týkali práv iných osôb.

V roku 1273 spustošilo hrad vojsko Přemysla Otakara II. Ďalšou pohromou bolo plienenie Nitry Matúšom Čákom Trenčianskym v roku 1317. V 15. storočí bola Nitra viackrát napadnutá poľským vojskom a raz vypálená českými bratríkmi. Za Bočkajovho povstania v roku 1605 bol hrad dobytý, následkom čoho sa stratili protokoly hodnoverného miesta spred roku 1520. V rámci povstania Gabriela Betlena sa v rokoch 1620 – 1622 o hrad trikrát bojovalo. V rokoch 1663 – 1664 bol hrad obsadený osmanským vojskom, pričom kapitulský archív bol presťahovaný do Viedne. Počas povstania Imricha Tökölihо (1678 – 1686) bol kapitulský archív premiestnený v depozitoch bra-

Kapitulský archív (Archivum Capituli Nitriensis). Foto: Martin Bošanský.

tislavskej kapituly, kým v časoch posledného protihabsburgského povstania Františka II. Rákociho (1703 – 1711) našli kapitulské písomnosti útočisko opäť vo Viedni. Počas napoleonských vojen (1805 – 1806) bol kapitulský archív presťahovaný v Domaniži (o. Považská Bystrica). Isté škody spôsobil kapitulskému archívu blesk, ktorý v roku 1856 udrel do hradnej veže. Poslednou pohromou bol zásah veže delostreleckým granátom v roku 1945. V rokoch 1954 – 1990 bol diecézny archív pod správou štátu.

Podstatný vplyv na usporiadanie archívneho fondu diecézy mala inštrukcia ostrihomského arcibiskupa kardinála Jozefa Baťáňa (1776 – 1799) určená tak pre primaciálny archív, ako aj pre archívy sufragánnych diecéz ostrihomského metropolitného sídla. Celý archív sa mal rozdeliť na dve základné sekcie: starý a nový archív. Pre Nitriansku diecézu bol prelomovým rok 1780, teda začiatok episkopátu Antona Révaia. V rámci nového archívu mali byť písomnosti rozdelené do ďalších skupín: *Publico-ecclesiastica* (písomnosti týkajúce sa vzťahu diecézy k všeobecnej Cirkvi a k štátu), *Fundationalia* (písomnosti týkajúce sa základín), *Religionario-ecclesiastica* (písomná agenda vo vzťahu k nekatolíkom), *Intranea* (vnútorné záležitosti diecézy, predovšetkým kontakt s farnosťami) a napokon *Extranea* (písomnosti dotýkajúce sa diecézy len čiastočne). Roztriedenie archívneho materiálu dokončil roku 1791 kancelár Juraj Krpelec (1761 – 1825) za pomoci archivára Františka Fričovského (1766 – 1840). Ku Krpelcovmu usporiadaniu zachytenému v elenchu boli vytvorené dva indexy, pre starý a nový archív, ktoré v roku 1934 Jozef Mittuch, toho času už penzionovaný kňaz Nitrianskej diecézy, spojil do jednej archívnej pomôcky používanej dodnes. Hospodárske písomnosti diecézy sa uchovávali osobitne; boli organizované podľa jednotlivých panstiev. Zviazané písomnosti ako kanonické vizitácie, protokolárne knihy zas našli miesto v knižnici.

Písomnosti kapitulského archívneho fondu sa od počiatku členili do dvoch základných celkov. V tzv. súkromnom archíve sa ukladali spisy týkajúce sa vlastnej činnosti kapituly, kým tzv. verejný archív zhromažďoval dokumenty pochádzajúce z činnosti hodnoverného miesta. Prvé zmienky o usporiadaní archívu siahajú do 17. storočia. Notár Mikuláš Majláth začal v roku 1647 vytvárať indexy protokolov. V roku 1786 vypracoval notár Ján Palásthy súbornú správu o verejnom archíve. Súkromný archív kapituly prvýkrát spracoval veľprepošt Ladislav Kámánházy (1753 – 1817) v roku 1797. Toto usporiadanie bolo však neskôr vážne narušené, následkom čoho sa nedá rekonštruovať. Tento archívny materiál neskôr v roku 1861 usporiadal kanonik Ján Krajčík (1804 – 1890). Posledný väčší zásah do usporiadania archívu vykonal kanonik Jozef Mittuch v roku 1935. Istý nedostatok tohto usporiadania spočíva v skutočnosti, že v ňom boli zmiešané písomnosti súkromného a verejného archívu kapituly. Parciálne zásahy do usporiadania vykonal i kanonik Štefan Drozd (1907 – 1979).

Diecézny archív dnes

Fyzicky sa diecézny archív člení na tri samostatné jednotky. Sú nimi Biskupský archív (Archivum privatum episcopi Nitriensis), ktorý uchováva fond diecézy, Kapitulský archív (Archivum Capituli Nitriensis) uchovávajúci fond kapituly a tzv. Dolný archív. Prvé dva archívy sú umiestnené v hradnej veži, kým ten tretí na prízemí biskupskej rezidencie. Dolný archív vznikol v prvej tretine 19. storočia z praktickej potreby príručného archívu vyplývajúcej z masívneho pribúdania agendy, a to najmä korešpodencie s množstvom nových farností založených za vlády Jozefa II. Postupne doň pribúdal aj archívny materiál z kapitulskej proveniencie i všetky ostatné písomnosti, keďže cca od roku 1918 to už bol, kvôli preplnenosti prvých dvoch archívov, jediný voľný depozit. O jeho usporiadanie a vytvorenie viacerých archívnych pomôcok sa pričinili predovšetkým archivári Jaroslav Nemeš a Marek Ďurčo v rokoch 1996 – 2005.

Biskupský archív s rozsahom 130,62 bm sa rozdeľuje na tieto časti: Hospodárske písomnosti, Knižnica, Starý archív, Nový archív, Kópie matrík

Dolný archív (Archivum inferior).
Foto: Martin Bošanský.

a Rôzne. Kapitulský archív počítajúci 65,68 bm má zas tieto oddelenia: Hodnoverné miesto, Krajčíkovo usporiadanie, Mittuchovo usporiadanie a Rôzne. Všeobecný popis týchto archívov možno nájsť v sprievodcovi z roku 1963.

V Dolnom archíve pri celkovom rozahu 292,32 bm možno nájsť tieto sekcie: *Acta, Curia, Parochiae, Districtus, Personalia, Scholaria, Missiones, Cassa curatelalis, Seminarium, Slovenský úrad pre veci cirkevné, Farské fondy, Osobné fondy, Zbierka novín a časopisov* a *Varia*. *Acta* zhromažďujú všeobecnú agendu diecézy do roku 1937 delenú podľa 86 pertinenčných skupín. Z tejto všeobecnej agendy bola osobitne vyňatá korešpodencia s farnosťami (*Parochiae*), dekanátmi (*Districtus*) a kňazmi (*Personalia*). Od roku 1938 sa tieto oddelenia zlúčili do sekcie *Curia* a boli organizované už nie podľa skupín, ale výlučne podľa protokolárneho čísla, pričom k protokolárnej knihe sa priebežne písal index umožňujúci vyhľadávanie. Misijné aktivity tvoriace dôležitú súčasť agendy biskupa Karola Kmeťka sa koncentrujú v sekcii *Missiones*. Činnosť vyššie spomínaného Kapitulského opatrovníctva zbožných základín je obsiahnutá v sekcii *Cassa Curatelaris*. Torzo archívneho fondu kňazského seminára sv. Ladislava sa nachádza v sekcii *Seminarium*. Po Nežnej revolúcii sa do Nitry dostala aj väčšia časť fondu *Slovenského úradu pre veci cirkevné*, ktorý dovtedy vykonával štátny dozor nad cirkvami. Aj keď diecézny archív nie je priestorovo vybavený na prijímanie farských fondov, predsa sa tam nachádzajú torzá fondov dvoch farností (Trenčianske Mitice a Malá Hradná). Pozostalosťami zosnulých kňazov sa postupne napĺňa sekcia osobných fondov.

Istá časť písomností Diecézneho archívu je na mikrofilmoch v Slovenskom národnom archíve. Z Biskupského archívu sú to kanonické vizitácie a zopár ďalších kníh a z Kapitulského zas písomnosti hodnoverného miesta.

Diecézny archív je bádateľom otvorený dva dni v týždni. Jeho študovňa je naraz schopná prijať troch bádateľov. Pre bádanie v archíve je potrebné poslať písomnú žiadosť na ordinariát, ideálne aj s odporučením inštitúcie (školy či vedeckého pracoviska) zastrešujúcej výskum.

Štúdium v archívoch pomáha odkrývať pamäť a identitu komunity. Táto skutočnosť je tým zrejmejšia, čím je archív starobylejší. Kiež tomuto vznešenému cieľu vždy slúži aj Diecézny archív v Nitre.

Martin Bošanský
Diecézny archív v Nitre

Do vašej knižnice Anotácie

DUDEKOVÁ KOVÁČOVÁ, Gabriela. *Človek vo vojne. Stratégie prežitia a sociálne dôsledky prvej svetovej vojny na Slovensku*. Bratislava: Veda – Historický ústav SAV, 2019, 326 s., ISBN 978-80-224-1786-0.

Cieľom Gabriely Dudekovej Kováčovej bolo v anotovanej publikácii charakterizovať najdôležitejšie sociálne dôsledky prvej svetovej vojny, a to z pohľadu radových vojakov a civilov. V úvode vysvetlila pojem stratégia prežitia a priblížila vývoj jednotlivých národných historiografií vzhľadom na Veľkú vojnu. Jednotlivé koncepcie interpretácie Veľkej vojny sa spočiatku zameriavali na politicko-mocenské príčiny jej vzniku, neskôr prešli k výskumu vplyvu vojny na ekonomiku a jednotlivé vrstvy obyvateľstva, až dospeli k skúmaniu kultúrnych a sociálnych aspektov, dejín mentalít, kultúry vojny a jej pripomínania. Autorka priniesla pohľad aj na zameranie najnovších výskumov v tejto oblasti.

V prvej kapitole skúmala mýtus vojnovej hystérie na začiatku vojny. Upozornila na fakt, že pri hodnotení tohto fenoménu treba analyzovať dve roviny: 1. chronologický aspekt, keďže reakcie obyvateľov prešli v krátkom čase podstatnými zmenami, 2. špecifické postoje rôznych skupín obyvateľstva. Podľa autorky najnovšie výskumy popierajú všeobecnú vojnovú hystériu nemeckého a maďarského obyvateľstva na území Slovenska a spochybňujú tradovaný obraz o všeobecnom antimilitarizme a odpore Slovákov a Čechov voči habsburskej monarchii. Zaoberala sa tiež motiváciami vstupu mužov do armády a faktormi, ktoré vplývali na zmenu postojov radových vojakov v priebehu vojny, pričom za hlavný faktor ich radikalizácie označila pocit sociálnej nespravodlivosti.

V druhej kapitole sledovala charakter bezpečnostných opatrení v priebehu vojny na Slovensku. Legislatívny rámec na zabezpečenie vedenia vojny bol vytvorený prijatím tzv. zmocňovacích zákonov. Hneď po vyhlásení mobilizácie sa začali uplatňovať preventívne represívne opatrenia s cieľom zaistiť hladký priebeh mobilizácie a zdroje na vedenie vojny. Autorka opísala postupné stupňovanie kontroly a perzekúcií obyvateľstva, pričom analýza dokázala, že úrady v mnohých prípadoch zneužívali im zverené právomoci na zaistenie nariadení ministerstva vnútra a uplatňovali represívnejšie opatrenia často neprimerané situácii. Osobitný priestor je v kapitole venovaný vojenskej cenzúre (tlače, pošty) a propagande, ktorá v prvej svetovej vojne dosiahla masové rozmery a prvýkrát sa osvedčila ako efektívna zbraň. Novým prvkom propagandy bolo jej zameranie sa na civilné obyvateľstvo vlastnej krajiny. Autorka približuje jednotlivé prostriedky, ktoré propaganda využívala – fotografia, film, vojnové výstavy, odhaľovanie pamätníkov, kultúrne a divadelné predstavenia, tlač. Pri svojom výskume dospela k záveru, že perzekúcie a cenzúra splnili zamýšľaný účel len krátkodobo pre nedôslednosť a nefunkčnosť režimu a jeho opatrení.

V nasledujúcej tretej kapitole opísala stratégie prežitia v zázemí. Priblížila dôsledky mobilizácie v každodennom živote zázemia. Veľká koncentrácia osôb v sídlach posádok priniesla so sebou okrem finančnej záťaže i šírenie infekčných chorôb. Po vypuknutí vojny bol narušený dovoz tovarov a surovín, odchod mužov na front spôsobil zatvorenie mnohých prevádzok a podnikov, keďže chýbala kvalifikovaná pracovná sila. Počas vojny nastalo všeobecné odriekanie z nutnosti (prídelový systém,

znižovanie dávok osobnej spotreby). Autorka sa zaoberala otázkou, aká bola realita stravovania počas vojny? Okrem potravinových lístkov boli zavedené i „bezmäsité“ dni alebo dni bez masti, bežnou súčasťou stravy sa stali rôzne surogáty. Frustrácia obyvateľstva z nedostatku potravín sa stala dôležitým činiteľom rozkladu politického režimu a radikalizácie obyvateľstva. Symbolický význam jedla bol posilnený vojnou ako výraz sociálnej diferenciácie obyvateľstva.

V štvrtej kapitole cez svedectvá jednotlivcov skúmala osobnú reflexiu vojny a jej vplyv na ich mentálny svet a jej bezprostredné vnímanie. V spomienkach, denníkoch a korešpondencii dominuje jednoznačná túžba vrátiť sa domov. Tieto svedectvá sprítomňujú prežité udalosti, avšak do veľkej miery sú protirečivé. Zároveň tiež sledovala vplyv vojnových udalostí na postavenie žien a veľmi zaujímavou časťou kapitoly je pohľad na deti vo vojne. V tejto oblasti sa zamerala na tri body: 1. vplyv mimoriadneho vojnového režimu na každodennú realitu detí, 2. prostriedky propagandy zamerané na deti (obrázkové knižky, stolové hry, vlastenecká výchova) a 3. reakcie detí na vojnu a ich postoje k nej.

V závere pomenovala a rozobrala sociálne dôsledky Veľkej vojny, medzi ktoré patrili straty na životoch a poškodenie zdravia, dosahy na každodenné praktiky, vplyv na dlhodobejší demografický vývoj, početná prevaha žien v populácii, psychologické a morálne dôsledky vojny a premena sociálnych rolí v rodine.

G. Dudeková Kováčová v anotovanej publikácii priniesla najnovšie výsledky výskumov v oblasti sociálnych dejín prvej svetovej vojny, preukázala vysokú erudovanosť a znalosť výsledkov výskumov zahraničných kolegov. Jediným mínusom knihy je, že v nej nenájdeme jediný obrázok.

Ivana Červenková
Slovenský národný archív

NAGY, SÁNDOR. „Nezmieriteľná nenávisť.“ Rozvod v Budapešti (1850 – 1914). *„Engesztelhetetlen gyűlölet.” Válás Budapesten (1850 – 1914)*. Budapešť: Budapest Főváros Levéltára, MTA BTK TTI, 2018, 503 s., ISBN 978 -615-5635-09-0.

V slovenskom archivárskom prostredí je skôr raritou, aby z pera archivára vznikla monografia väčších rozmerov, ktorá si vyžadovala rozsiahlejšie bádanie aj v zahraničných archívoch. Nie je to tak u našich južných susedov. Dobrým príkladom toho je publikácia kolegu Sándora Nagya z Archívu hlavného mesta Budapešti o problematike rozvodových konaní v 19. storočí v Budapešti. Titul vyšiel v rámci série Doktorandské práce Archívu hlavného mesta Budapešť (Doktori disszertációk Budapest Főváros Levéltárából). Knižka vznikla ako prepracovaná doktorandská práca autora z roku 2012. Ak čitateľ čaká len nahliadnutie do búrlivých každodenností manželstva, bude asi sklamaný. Sándor Nagy si stanovil za cieľ oboznámiť čitateľa s úlohou právneho systému pri regulácii manželstva a pri riešení manželských konfliktov, počnúc od štátneho aparátu až po súdy (súdne stolice). Na prvý pohľad možno pôsobí takýto spôsob spracovania témy nezaujímavo, ale analýza spoločenských pomerov na príklade konkrétnych prípadov umožňuje pochopiť premenu rodinného života v hlavnom meste Budapešť.

Autor pracoval predovšetkým s naratívnymi prameňmi (žiadosti o rozvod, vypočúvania svedkov, korešpondencia a pod.). Určenie časovej hranice a štruktúry knihy ovplyvnil fakt, že nemal možnosť študovať manželské spory Svätej stolice uložené v Primaciálnom archíve v Ostrihome. Bádanie uľahčili digitálne bádateľské služby (elektronické pomôcky Archívu hlavného mesta Budapešť), digitálna databáza Arcanum a rôzne zahraničné databázy. Medzi zahraničnými archívmi uvádza bádanie v Rumunsku (Archív unitárskej cirkvi v Cluj Napoca), Rakúsku (Wiener Stadt-und Landesarchiv) a v ďalších cirkevných archívoch v Maďarsku (napríklad Krajinský archív evanjelickej cirkvi v Budapešti). Publikácia sa člení na tri nosné kapitoly, ktoré sa delia na ďalšie podkapitoly. Celkový obraz problematiky rozvodov je doplnený o rôzne štatistické tabuľky a diagramy.

Prvá kapitola približuje rozvod ako spoločenský fakt a hľadá dôvody jeho vzniku a rozšírenia v danej krajine, regióne a meste. Odvoláva sa na prácu Tivadara Széla (SZÉL, Tivadar. *A budapesti házasságok*. Budapešť, 1930.), ktorý sa medzi prvými zaoberal témou rozvodov v Budapešti. Sándor Nagy neza-

budol poukázať na rozdiely medzi veľkomestom a vidiekom. Oponuje staršiemu názoru, že nárast rozvodových konaní bol v Budapešti ovplyvnený modernizáciou. Podľa štatistických údajov zdôraznil, že ich počet rástol vo vidieckych mestách už pred prvou svetovou vojnou. Podrobne sa venoval rozvodom, respektíve ich rozšíreniu v jednotlivých historických cirkvách (katolíci, evanjelici, kalvíni a židovská náboženská obec). V prípade židovskej komunity boli rozvodové konania podnietené snahou o spoločenskú integráciu. Avšak treba podotknúť, že ukončenie manželstva sa vykonalo iba rituálne na pôde náboženskej obce, nie civilným spôsobom. Ďalej autor sledoval aj jednotlivé vrstvy spoločnosti, v ktorých sa rozvod preukázateľne najviac rozšíril a ako tento fakt ovplyvnili iné prvky, napríklad chápanie úlohy ženy a zánik lásky medzi manželmi.

V druhej kapitole nahliadol do oblasti štátneho a manželského práva. Skúmal zmeny v rozvodovom konaní a súdnej praxi. Do roku 1895 nejestvoval v Uhorsku „rozvodový zákon“ (tzv. *bontótörvény*). Od konca 18. storočia rozvody regulovali iba rôzne kráľovské (cisárske) a ministerské nariadenia a prax sa menila v závislosti od konfesie a územia. Panovník rozšíril právomoci svetských súdov, ale anulovanie manželstva umožnil iba pre nekatolíkov. Sándor Nagy príkladmi demonštroval aj niektoré nejasnosti, ktoré vznikali v prípade konfesionálne zmiešaných manželstiev. Osobitnú pozornosť venoval problematike rozvodu v židovskej náboženskej obci. Poukázal na problém integrácie židovskej komunity, ktorý videl v ich uzavretosti a oddanosti židovskému zákonu, tzv. *halache*. Síce cisársky patent z roku 1786 nariadil rozvod po spoločnom rozhodnutí oboch strán (manžela aj manželky), ale na protest židovských komunít sa po smrti Jozefa II. vrátil tzv. *get*, ktorý rešpektoval jednostranné anulovanie manželstva (výlučne na žiadosť manžela). Autor uvádza aj prípad, keď manžel prijal krst a o vydanie *get*-u už z pochopiteľných dôvodov nemal záujem. Takéto rozhodnutie malo horší dôsledok na život manželky, ktorá podľa židovského zákona ostávala naďalej v manželstve a nemohla sa znovu vydať. V závere kapitoly analyzoval aj niektoré veľmi zaujímavé rozvodové konania, pri ktorých uviedol rôzne dôvody začatia procesu. Pri tejto problematike pracoval najmä so štúdiami rozvodových právnikov uverejnenými v odborných zborníkoch z 19. a začiatku 20. storočia.

Tretia kapitola pokračuje v hľadaní dôvodov, ktoré mohli iniciovať rozvod. Je veľmi zaujímavé sledovať jednotlivé príčiny, ktoré k tomu smerovali. Medzi prvými uviedol tzv. *desertio*, teda opustenie spoločnej domácnosti manžela a manželky. V druhej polovici 19. storočia sa do tohto procesu zamiešali aj úrady, ako to bolo v prípade Georga Penza z Budína v roku 1855, keď po vyhnaní jeho žena hľadala zadosťučinenie u Svätej stolice a donútila tak manžela, aby ju prijal späť. Ďalšou príčinou mohlo byť aj spolužitie s inou osobou popri manželstve. Zákonné spolužitie takýchto dvojíc samozrejme umožňoval iba rozvod. Nevera znamenala zločin, ale nebolo možné vzniesť obvinenie v prípadoch mimomanželského spolužitia. Aj pramene mlčia o postupe administratívnych a policajných zložiek proti nezákonným „dobrodružstvám.“ Zaujímavosťou je, že Károly Kovics, hlavný kapitán Policajného zboru v Budíne, sám žil v mimomanželskom zväzku, okrem zákonného manželstva. Rozvodové konanie sa nakoniec nekonalo, súdny spor medzi manželmi ukončilo majetkové vyrovnanie. Mladá milenka Kovicsa aj napriek neoficiálnemu rozchodu prvého manželstva verejne vystupovala ako manželka hlavného kapitána Policajného zboru. „Pravá“ manželka tiež používala priezvisko svojho manžela a nezriekla sa ho ani ako vdova. Autor nezanedbal ani otázku mimomanželských detí. Upozornil však na fakt, že pred rokom 1880 plody

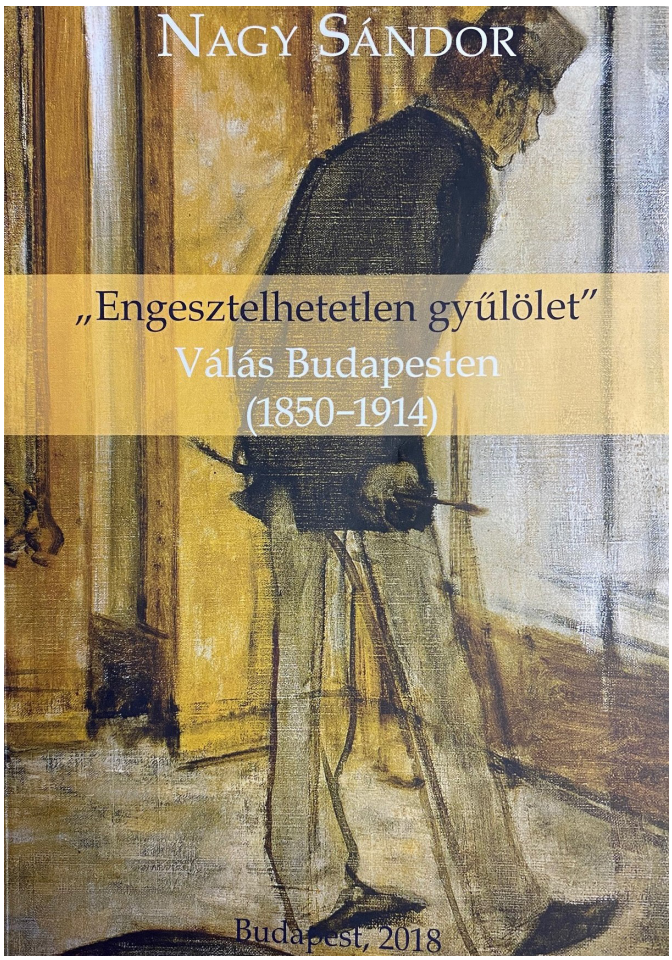

lásky z nemanželských vzťahov v období trvajúceho zákonného manželstva ostali v statuse nemanželské, manžel ich nemohol uznať za svoje legitímne potomstvo. Iná právna norma sa vzťahovala na mimomanželské deti, ak muž a žena boli slobodní, teda nežili v manželstve. V tomto prípade mal muž právo deti legitímne uznať.

Skúmal aj majetkové pomery manželov. Podrobne charakterizoval veno (maď. *hozomány,* lat. *allatura*), prejav spoločenského postavenia, ktoré znamenalo príspevok rodiny budúcej manželky na potreby spoločnej domácnosti manželského páru. Podobný charakter mal dar zo strany manžela (maď. *hitbér,* lat. *dos,* nem. *Wiederlage*), čo bol peňažný príspevok manžela na začiatku alebo počas manželstva na znak manželskej vernosti. Na území Uhorska sa to v praxi prejavilo v podobe podpory pre vdovu po smrti manžela. Čoraz častejšie súd prideľoval tento príspevok aj v prípadoch rozvodov.

V záverečných podkapitolách sa Sándor Nagy venoval otázkam života a umiestnenia spoločných detí po rozvode. V priebehu 19. storočia, po rozviazaní manželských zväzkov, sa starostlivosť o deti postupne stávala verejnou záležitosťou. Sirotská stolica, ktorá mala kompetenčné právo riešiť tieto záležitosti, v čase od separácie manželov do vyhlásenia rozvodu, len veľmi zriedkavo určila alimenty na podporu a výchovu detí. Mnohé súdne spory sa ťahali dlhé roky a skončili bez výsledku alebo uzmierením manželov. To bol i prípad Marianny Holzer, ktorá súdnou cestou žiadala svojho bývalého manžela o platenie alimentov. Nakoniec sa manželov podarilo uzmieriť a po dvoch rokoch trvania procesu sa im narodilo ďalšie dieťa.

Monografia kolegu z Archívu hlavného mesta Budapešti je odbornou prácou, v ktorej sa odzrkadľuje jeho znalosť obdobia a prameňov, z ktorých čerpal.

Petra Hagoňová
Slovenský národný archív

GYIMESI, EMESE. V rodine Júlie Szendrey očami detí. Listy, básne a hry Júlie Szendrey, Zoltána Petőfiho, Attilu, Arpáda a Heleny Horvát 1840 – 1870 *(Gyermekszemmel Szendey Júlia családjában. Szendrey Júlia, Petőfi Zoltán, Horvát Attila, Árpád és Ilona gyermekkori levelei, versei és játékai 1840 – 1870)*. Budapešť, 2019, 289 s., ISBN 978-615-00-6620-2.

Nikomu snáď netreba predstavovať maďarského básnika 19. storočia Sándora Petőfiho. Jeho manželku Júliu Szendrey však už pozná málokto. Maďarská kultúrna pamäť si ju dlhé storočie uchovávala ako neúctivú vdovu, ktorá sa necelý rok po smrti Sándora Petőfiho znovu vydala. Anotovaná publikácia má za cieľ upustiť od týchto stereotypov a snaží sa podať pravdivý obraz o manželke Petőfiho od dievčenských čias až po jej druhé manželstvo s historikom Arpádom Tóthom. Pre maďarsky nehovoriaceho čitateľa je málo známe, že Júlia Szendrey bola tiež poetkou, spisovateľkou a prekladateľkou. Do maďarčiny preložila rozprávky dánskeho spisovateľa Hansa Christiana Andersena, ktoré prvýkrát vyšli v roku 1856 v Budapešti.

Autorka, literárna historička Emese Gyimesi, sa venuje bádaniu osobnosti Júlie Szendrey od roku 2010, pričom vo svojich odborných prácach vykresľuje aj postupne sa meniacu spoločnosť, v ktorej jej „hlavná hrdinka“ žila a pôsobila. Veľmi dôležitým a zároveň cenným prameňom je doteraz nepublikovaná korešpondencia Júlie a jej detí, Zoltána, Attilu, Arpáda a Heleny. Monografia vznikla v rámci projektu výskumnej skupiny Maďarskej akadémie vied zameranému na bádanie dejín rodov a rodín *(MTA „Lendület“ Családtörténeti Kutatócsoport)*. Ťažiskom výskumu je sledovanie detstva a života detí v tzv. „mozaikových“ rodinách od 16. do 19. storočia. Publikácia je rozdelená do piatich kapitol. Prvé dve sa týkajú Júlie Szendrey a jej života pred smrťou Petőfiho, zvyšné tri sú založené na výpovedi dokumentov, ktoré zanechali jej deti (predovšetkým listy, básne a kresby). Osobitnú kapitolu predstavujú pramene, sú v nej uverejnené prepisy básní a korešpondencia Júlie a jej detí. Monografiu obohacujú rodinné fotografie.

V prvej kapitole sledujeme Júliu Szendrey ako študentku v Ústave Lilly Tänzer v Pešti (v rokoch 1840 – 1844), v jednej z najvýznamnejších vzdelávacích inštitúcií reformného obdobia v Uhorsku. Samotný ústav bol určený na výchovu dievčat zo šľachtických rodín. Vďaka Júliinej bohatej korešpondencii sa dozvedáme viac o fungovaní tohto

inštitútu. Študovali tu dcéry baróna Mikuláša Veseléniho (Miklós Wesselényi) i neter Františka Kölcseyho, autora maďarskej hymny. Vieme, že Júlia sa so svojou rodinou stretávala zriedkavo, aj vianočné sviatky trávila v priestoroch školy. V ústave kládli dôraz na výučbu nemeckého jazyka. Dokazujú to listy študentiek písané v nemčine. O starostlivosti a blízkom vzťahu učiteľského zboru so svojimi zverenkyňami svedčia listy Júlie, v ktorých riaditeľku nazýva, veľmi milo, ako „Moja drahá Vychovávateľka“. Je pravda, že aj Lilla Tänzer pravidelne podávala správu rodičom o prospechu ich detí. Dievčatá v ústave získali širokospektrálne vzdelanie, napríklad Júlia Szendrey sa učila hrať na klavíri a absolvovala aj hodiny tanca.

Na základe svedectva dvoch listov nás autorka v druhej kapitole oboznamuje so životom Júlie po návrate domov z Ústavu Lilly Tänzer. Táto korešpondencia poukazuje na rozdiely vidieckeho a mestského života vnímané očami mladej dámy v polovici 19. storočia. Júlia, ešte ako slobodná (roku 1845), sa sťažuje svojej kamarátke, že ju rodičia zriedkavo púšťajú do Pešti a život na vidieku je pre ňu nudný a jednotvárny. V druhom liste (z roku 1848) naopak zdôrazňuje, že plesy jej už nechýbajú, prechádzky s manželom a návštevy divadla jej robia najväčšiu radosť.

V tretej kapitole môžeme nahliadnuť do kultúry bývania budapeštianskej mestskej inteligencie v druhej polovici 19. storočia. Júlia Szendrey sa totiž po smrti Petőfiho presťahovala s druhým manželom do bytového domu v Budapešti. V roku 2012 Emese Gyimesi objavila v pozostalosti rodiny Szendrey-Horvát pôdorysy bytu a blízkeho okolia, kde rodina bývala. Z týchto podrobných nákresov syna Attilu vieme, že súčasťou bytu rodiny bola aj detská izba, čo bolo v tom období veľmi zriedkavé. Pomerne málo rozšírená bola i zariadená pracovňa pre ženu, matku a manželku v jednej osobe, v ktorej sa Júlia ako prekladateľka a spisovateľka mohla naplno venovať svojej práci.

Na analýze skutočných prameňov je postavená predposledná kapitola, v ktorej je zachytené rozprávanie detí o živote vo veľkomeste. V prvej časti si všímali dominantné prvky hlavného mesta, najmä budovy, ktoré boli alebo sa v tom období stali súčasťou mestskej aglomerácie (Lánchíd, budova Maďarskej akadémie vied, Palác Vigadó). Pozornosti detí, v druhej časti, neunikli kaviarne, čoraz farebnejšie výklady obchodov, ktoré mali možnosť vnímať počas každodennej rutiny (prechádzky s vychovávateľkou popri Dunaji). Inú perspektívu sledoval cestopis staršieho brata Attilu o Kluži (Kolozsvár), v ktorom porovnával toto historické mesto Sedmohradska s Budapešťou. Tretia časť dáva priestor aj utopistickým detským víziám týkajúcim sa Budapešti (ako napríklad, že v roku 2000 dosiahne Budapešť veľkosť Paríža), ktoré sú výsledkom ich vlastných zážitkov. Na druhej strane však naozaj dôveryhodne reflektujú pohľad detí na mesto v druhej polovici 19. storočia.

Motívom piatej kapitoly je korešpondencia detí Júlie Szendrey. Listová komunikácia slúžila na udržiavanie vzťahu medzi súrodencami kvôli študijným povinnostiam najstaršieho syna Zoltána, ktorý počas štúdií na piaristickom gymnáziu býval u strýka, neskôr svojim bratom písal aj z pôdy evanjelického gymnázia v Sarvaši. Správy o profesoroch, výučbe boli pre mladších súrodencov veľmi cenné a poučné. Zoltán mohol okúsiť pre neho dovtedy neznámy vidiecky život, o ktorom tiež, veľmi realisticky, podával správu (zabíjačkové slávnosti, „sedliacka“ svadba). V korešpondencii súrodencov dominovali aj témy verejnej mienky, ako napríklad stavba sídelnej budovy Maďarskej akadémie vied, ktorá bola postavená z verejných zbierok a darov. Mladší bratia, Arpád a Attila, takisto referovali o návšteve cisárskeho páru v Budapešti roku 1866. Do ich pamäte sa vryla predovšetkým vysvietená a vyzdobená Vacovská ulica (Váci utca). Záverečné časti poslednej kapitoly sú venované rodinnému životu (prežívanie sviatkov v rodinnom kruhu, obdarúvanie).

Historička Emese Gyimesi spracovala tému veľmi pútavo. Pri výskume si zvolila nový postup, za-

merala sa na výpovede detí, čo sa jej v konečnom dôsledku veľmi osvedčilo. Detský uhol pohľadu je na rozdiel od sveta dospelých vnímavejší, viac zameraný na detaily a maličkosti. Pre mňa osobne to bol zážitok byť dieťaťom v 19. storočí v Budapešti.

Petra Hagoňová
Slovenský národný archív

MACHAJDÍKOVÁ, Elena – MARETTA, Robert Gregor – POHANIČOVÁ, Jana. *Staviteľ múzeí Michal Milan Harminc.* Bratislava: Slovenské národné múzeum, 2020, 300 s., ISBN 978-80-8060-480-6.

Slovenské národné múzeum (ďalej len SNM) vydalo monografiu – katalóg *Staviteľ múzeí Michal Milan Harminc* vychádzajúcu z rovnomennej výstavy, ktorú pri príležitosti 150. výročia narodenia významného architekta Michala Milana Harminca pripravilo SNM v spolupráci s Fakultou architektúry Slovenskej technickej univerzity v Bratislave. Výstava bola inštalovaná v sídelnej budove SNM v Bratislave a jej derniéra bola plánovaná na 15. januára 2021. Autorkou katalógu je Elena Machajdíkova a spoluautorsky sa na jeho tvorbe podieľali Robert Gregor Maretta a Jana Pohaničová. Grafickú úpravu publikácie realizovala Margaréta Hernando.

Dvojjazyčný slovensko-anglický katalóg na 300 stranách približuje čitateľovi životnú púť a dielo výnimočnej osobnosti stredoeurópskej architektonickej scény od konca 19. do prvej polovice 20. storočia. Michal Milan Harminc bol jediným Slovákom, ktorý projektoval stavby po celom bývalom Uhorsku, od jeho hlavného mesta cez Balkán, po dnešné Slovensko a dokonca aj v cárskom Rusku. Postavil či zrekonštruoval vyše 300 budov, kostoly pre všetky konfesie, prvé peňažné ústavy so slovenským kapitálom, obytné nájomné domy a vilové sídla, tri múzejné budovy, sanatóriá, nemocnice, školy, internáty, sirotince, hotely, reduty, kiná, administratívne budovy, priemyselné a ďalšie objekty. Približne 170 z nich stojí na území dnešného Slovenska. Viac ako 30 objektov je zapísaných v Ústrednom zozname národných kultúrnych pamiatok Slovenskej republiky.

Publikácia sa člení na dve časti. Prvá, textová časť pojednáva o osobnom a rodinnom živote Michala Milana Harminca, jeho staviteľských začiatkoch a architektonickej tvorbe na základe archívnych prameňov, dejinných súvislostí, komplexne s využitím všetkých doterajších poznatkov. Najväčší dôraz sa v katalógu kladie na účelové múzejné budovy Slovenského národného múzea. V období troch desaťročí sa Michal Milan Harminc stal autorom návrhov až troch účelových múzejných budov v Martine a Bratislave. Harmincove múzeá sú architektonicky a stavebne vyspelými monumentálnymi stavbami. V čase ich vzniku patrili k špičkovým múzejným stavbám v strednej Európe. Sídelné budovy Slovenského národného múzea v Bratislave i Martine sa zaraďujú k prelomovým dielam jeho

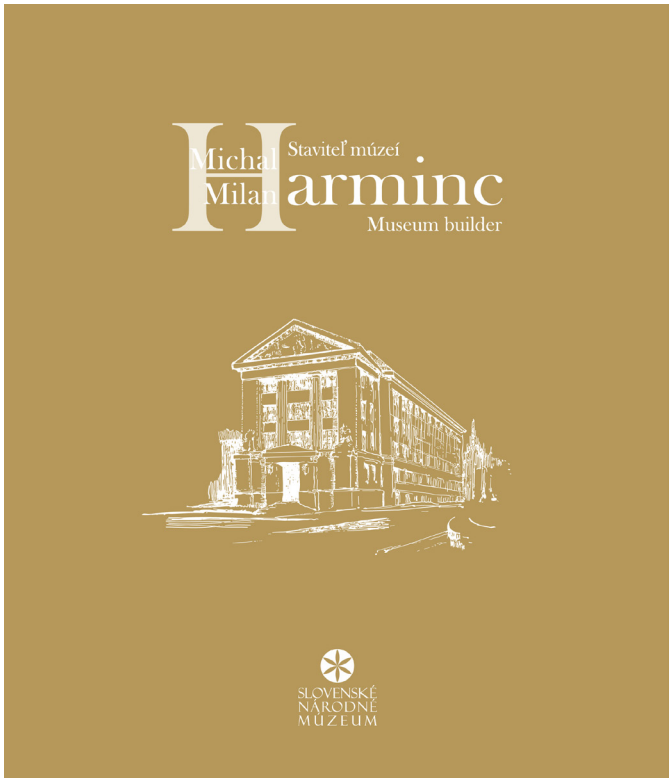

architektonickej a staviteľskej kariéry. Premietajú sa v nich priekopnícke prvky slovenskej architektúry, ktorá vychádzala z novej interpretácie klasických princípov, eklektických variácií historických štýlov a siahala až k funkcionalizmu. Katalóg s cieľom komplexne priblížiť čitateľovi architekta a jeho dielo je koncipovaný o čosi širšie. Podáva nielen architektonické hodnotenie každej stavby, ale vychádzajúc z dostupných prameňov približuje celý proces výstavby od stavebného rozhodnutia až po sprístupnenie budov verejnosti prostredníctvom prvých expozícií.

Posledná kapitola textovej časti katalógu je venovaná rozsiahlej a rozmanitej tvorbe architekta. Členenie podľa druhov stavieb umožnilo podať prehľad nielen typologický, ale i zvýrazniť tie oblasti slovenského územia, v ktorých Michal Milan Har-

minc zanechal svoju urbanistickú stopu. K jednotlivým typom stavieb sú vyhotovené zoznamy zoradené abecedne podľa miest.

Druhú časť publikácie tvorí vlastný katalóg s obrazovou prílohou unikátnych vystavených artefaktov, medzi ktoré patria doposiaľ nepublikované archívne dokumenty, architektonické plány, výkresy, fotografie, pohľadnice či zbierkové predmety z pôvodných expozícií. Súčasťou sú aj modely významnejších budov M. M. Harminca, ktoré vyhotovili študenti Fakulty architektúry Slovenskej technickej univerzity v Bratislave.

Vizuálnu stránku katalógu výtvarne dopĺňa litografia s budovami troch múzeí, ktorú pri príležitosti výročia narodenia Michala Milana Harminca vydalo Slovenské národné múzeum. Nesie názov *Hommage à M. M. Harminc* a jej autorom je Arnold Fekete.

Katalóg výstavy *Staviteľ múzeí Michal Milan Harminc*, určený nielen muzeológom a archivárom, ale i architektom, či každému záujemcovi o architektúru 19. a 20. storočia, je k dispozícii v Slovenskom národnom múzeu v predajni na Vajanského nábreží, prípadne v e-shope SNM.

Príjemné čítanie!

Adriána Klincová
Archív Slovenského národného múzea v Bratislave

Naši jubilanti

OSLÁVENEC MIROSLAV ŠMALO

Tento rok sa pripojí k oslávencom aj náš kolega Ing. Miroslav Šmalo. Narodil sa 13. marca 1961 v Považskej Bystrici, ale celý život žije v obci Horná Mariková v časti Pagaňov. Základné vzdelanie absolvoval na škole v Dolnej Marikovej, kde patril medzi veľmi dobrých žiakov. Po absolvovaní ôsmeho ročníka a zvládnutí prijímacích skúšok bol prijatý v školskom roku 1975/1976 na Gymnázium v Považskej Bystrici. V rokoch 1979 – 1983 študoval na Vysokej škole ekonomickej v Bratislave, Obchodnej fakulte odbor ekonomika zahraničného obchodu. Po ukončení vysokej školy v roku 1983 začal pracovať v Považských strojárňach v Považskej Bystrici. V tom istom roku nastúpil na povinnú vojenskú službu, odišiel si teda *„plniť svoju vlasteneckú povinnosť brániť svoju vlasť“*. Po jej ukončení v roku 1984 sa vrátil späť do Považských strojární, prešiel viacerými funkciami až nakoniec pracoval v pozícii vedúceho plánu práce a miezd v rokoch 1991 – 1999. V tom čase bol podnikom vyslaný na stáž do Francúzska. V roku 1999, keď došlo k reorganizácii, v podniku skončil. Zaradil sa medzi uchádzačov o zamestnanie a cez úrad práce absolvoval viacero odborných kurzov. Neskôr sa zamestnal na obecnom úrade, kde bol plnohodnotným pracovníkom v oblasti ekonomiky a tiež správy registratúry. Pri tejto práci zúročil svoje odborné, počítačové a jazykové znalosti.

K jeho záľubám patrila a patrí regionálna história a geografia, literatúra a turistika. Ako človek znalý viacerých jazykov prejavil veľký záujem o genealógiu, ktorá ho nasmerovala do archívu v Bytči a následne do archívu v Považskej Bystrici. Vďaka týmto návštevám vytvoril podrobné rodokmene svojich predkov. V našom archíve ako bádateľ prebádal sprístupnené archívne fondy, v ktorých mohol nájsť informácie týkajúce sa svojej rodiny a marikovskej doliny. V jeho rodnej obci je známy ako znalec miestnej histórie a pomerov, a tak ho ľudia častokrát v týchto súvislostiach oslovia s prosbou o pomoc a radu.

Od októbra 2013 sa napokon z bádateľa stal náš kolega. Najskôr zastupoval kolegyňu počas materskej dovolenky. V priebehu tohto obdobia sa osvedčil a odchodom kolegu do starobného dôchodku získal stále pracovné miesto. Spočiatku mal na starosti bádateľskú agendu, v súčasnosti má v pracovnej náplni správnu agendu, vytváranie indexov, informačné systémy.

Napriek tomu, že vyštudoval ekonómiu, o túto prácu prejavil veľký záujem, uplatňuje v nej svoje schopnosti a prirodzenú inteligenciu. Toho času je jediným mužom v kolektíve, ku svojim kolegyniam je pozorný, vždy ochotný im pomôcť a poradiť. Rôzne pracovné či osobné situácie rieši s humorom jemu vlastným. Do našej archivárskej rodiny veľmi dobre zapadol a s kolektívom sa veľmi rýchlo zosúladil. Nášmu oslávencovi Mirkovi k jeho narodeninám prajeme hlavne veľa zdravia.

Helena Hollá
Štátny archív v Trenčíne,
pracovisko Archív Považská Bystrica

SPOMÍNAME

SPOMIENKA NA PROFESORA JOZEFA ŠIMONČIČA

Profesor Šimončič bol mojím vysokoškolským pedagógom od prvého ročníka štúdia histórie na Trnavskej univerzite v Trnave v roku 1997. Prvé dva semestre prednášal pomocné vedy historické. V ďalších ročníkoch som sa s ním stretávala na prednáškach o novovekých slovenských dejinách a na voliteľnom seminári o dejinách historickej Trnavskej univerzity. Jeho prednášky boli pútavé, ale preňho namáhavé, pretože mal problémy s hlasivkami a miestami hovoril pološepky. Vedel mňa i mojich spolužiakov zaujať a podnietiť premýšľanie. Keď v decembri 1997 prišiel na poslednú prednášku z chronológie, povedal, že si nemusíme zapisovať a stačí, keď budeme iba počúvať. Prednáška s hlavným mottom: „Láska ruší čas" bola tak trochu homíliou. Skĺbil v nej životnú múdrosť kresťana a vedomosti historika. Urobila na mňa hlboký dojem. Spolu s profesormi Vincentom Sedlákom a Richardom Marsinom patril k odborným pilierom vtedajšej katedry.

Prof. Šimončič neprednášal anonymnej mase študentov. V čase, keď univerzita nemala dostavaný svoj vlastný študentský domov a na jeseň 1997 prepukla kríza s nedostatkom miest na rôznych zmluvných internátoch či ubytovniach, sa zaujímal, kde sme si našli ubytovanie. Keďže nás v ročníku bolo ledva 20, mohol si nás lepšie zapamätať. V takej komornej zostave v posluchárni sa niekedy podelil o dôvernejšie informácie zo súkromia. Prezradil nám, že sa chcel stať jezuitom. Jeho plány prekazil nástup komunistickej moci v roku 1948 a najmä zásah proti reholiam v roku 1950. Bol vtedy na začiatku rehoľnej formácie a jezuitský páter, ktorý ho mal na starosti, mu poradil, aby sa radšej oženil. On to aj urobil, ale s väčším časovým odstupom. Iste mu trvalo, kým sa so zmenou vyrovnal. Oženil sa až po tridsiatke v roku 1962. Ironiou bolo, že okresný archív, ktorému šéfoval vyše 30 rokov, sídlil v skonfiškovanej budove jezuitského kláštora. Takže trávil život v kláštore, ale úplne inak, ako by si bol pomyslel. K areálu archívu patrila i bývalá kláštorná záhrada. Po reštitúcii cirkevných majetkov v 90. rokoch mu jezuiti dovolili jej časť obrábať. Z bytu na Vajanského ulici v Trnave to do záhrady mal takmer na skok. Považoval ju za unikát pre jej polohu v centre mesta.

Neviem, či publikoval všetky svoje hypotézy, ktoré nám hovoril na prednáškach. Pri výklade o pôvode trnavskému mestského erbu vyjadril názor, že hlava Krista v erbe môže súvisieť s pobytom križiakov v meste, ktorí pri návrate zo Svätej zeme niesli so sebou Kristovo pohrebné plátno, známe ako Turínske plátno. Táto myšlienka nie je nereálna, hoci nijako ju nemožno dokázať. K práci historika však patrí pokúsiť sa vysvetliť súvislosti, ktoré sa nedajú doložiť prameňmi. Po križiackych johanitoch zostalo v Trnave patrocínium sv. Jána Krstiteľa, ktoré má dnešná katedrála, a aj názvy ulíc Jeruzalemská a Jerichova. Aj časovo by to bolo možné, pretože ich príchod do Trnavy treba položiť ešte pred dominikánov v polovici 13. storočia, ktorí prevzali zrejme už opustený johanitský kláštor s kostolom.

Podobne vzrušujúca bola poznámka prof. Šimončiča počas výletu do jeho rodných Dechtíc, kde nám ukázal starobylý kostolík Všetkých svätých stojaci na kopci nad dedinou. K datovaniu stavby kostola sú rôzne názory, ale prof. Šimončič sa vyslovil za jeho existenciu už v 11. storočí, keď mohol byť postavený ako farský kostol pre 10 obcí na základe dekrétov sv. kráľa Štefana I. Ten výlet, počas ktorého nás zobral aj do Naháča a na Katarínku, si pamätám aj pre galantnosť, ktorú prejavoval dievčatám. Keď sme zdolávali nejakú terénnu prekážku, podal ruku, aby pomohol prejsť. K tomu vyzýval aj našich spolužiakov, ak sa mu zdalo, že sú pasívni.

Od jesene 2002 po nástupe na katedru histórie ako interná doktorandka som prichádzala do kontaktu s prof. Šimončičom z inej pozície. On bol vedúcim katedry a ja začínajúca kolegyňa. Dostávala som štipendium a staršia doktorandka Monika mi odovzdala vedenie knižnice katedry. Katedra sídlila na 3. poschodí, dnes je už presťahovaná. V jednej miestnosti bola veľká pracovňa pre všetkých členov katedry a v druhej spoločný sekretariát s katedrou psychológie, kde pracovali dve sekretárky. Medzi oboma miestnosťami boli vnútorné spojovacie dvere. Prof. Šimončič ich zamykal, ak odchádzal posledný. Tým komplikoval život doktorandom, ktorí nedisponovali vlastným kľúčom od pracovne. Museli sa prispôsobiť konzultačným hodinám členov katedry alebo jednoducho vystihnúť ich prítomnosť v pracovni. Keď som sa nemohla viackrát dostať do pracovne, skúšala som zistiť, čo sa s tým dá robiť. Starší doktorand problém vyriešil tak, že si tajne nechal urobiť kópiu kľúča od vonkajších dverí pracovne. Na to som nemala odvahu, tak som sa jednoducho opýtala prof. Šimončiča, prečo tie dvere zamyká a vysvetlila mu, že mi to robí ťažkosti. Na to odpovedal niečo v tom zmysle, že si musíme

chrániť svoj poklad a vec bola z jeho strany uzavretá. Premýšľala som nad jeho reakciou a napadlo mi, či sa do nej nepremietol strach ukrytý kdesi na dne duše. Tento pocit museli zažiť generácie žijúce v komunizme, najmä v 50. rokoch 20. storočia, keď režim najtvrdším spôsobom ukázal svoju represívnu tvár. Z rozprávania iných viem, že podobný strach pri navonok banálnych veciach prejavoval aj mladší kolega a blízky priateľ prof. Šimončiča Ján Milan Dubovský. Tiež sa chcel stať kňazom a barbarská noc ho zastihla ako študenta na internáte v saleziánskom gymnáziu v Šaštíne.

Na rozdiel od priateľa J. Dubovského prof. Šimončič bol i napriek pokročilému veku otvorený novým technológiám. Mal zriadenú e-mailovú schránku, prostredníctvom ktorej aktívne komunikoval. Možnosť zväčšiť si elektronický dokument na počítači mu pomáhala prekonávať hendikep slabnúceho zraku. Moju elektronickú korešpondenciu s ním odštartovala finalizácia knihy *Archív na okraji mesta*, ktorej bol recenzentom. Pred dokončením publikácie som ho v júni 2015 s kolegom Števom Hrivňákom navštívila uňho doma. Obaja sme mali záujem o jeho spomienky týkajúce sa dejín archívnictva a jeho bývalých kolegov. K vydaniu knihy mne i spoluautorovi Jurajovi Turcsánymu úprimne blahoželal. Na slávnostnú prezentáciu v októbri 2015 však neprišiel pre ťažkosti s chôdzou. Pred Vianocami 2015 som mu domov doniesla jeden výtlačok. Spriadala som plány, že návštevu ešte niekedy zopakujem a podrobnejšie sa popýtam na osobnosť J. M. Dubovského, ak by bola aktuálna príprava monografie o jeho živote. Tempus fugit. Už som to nestihla.

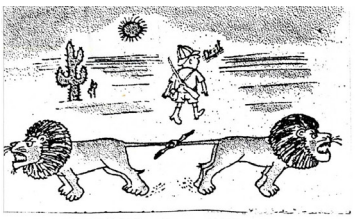

Trnava 19 XII 99

Milan,

čítal som Tvoje intervieu vo Forume archivára. Bude Ti ťažko odchádzať; bude to ako generálka na smrť.

Jezuiti mi nechali kúsok zeme v záhrade ŠOKA, vlastne už ich, a sobotami sa tam babrem. Keď som sa spočiatku pozrel na okná mojej pracovne, nebolo mi všetko jedno. Dnes už ma skameneli iné problémy.
Neplač, čas bolesť srdca zahojí... spievalo sa v 40. rokoch. To, čo napísal Miško Kušík, anticipoval som po prečítaní Tvojho intervieu. Si nezmar, ale...

Sekni s tým. Sufficit diei. Venuj sa viacej vnukovi, deťom a žene. Čo mali z nás?

Mne raz Lotka povedala: Myslíš, že tam hore sabudú pýtať: koľko si napísal štúdií, monografií...?

Tvoj milovaný Cicero kdesi napísal, že najväčšiu službu ľudstvu robia tí, čo vychovávajú mládež. /Bože, aby si to nevzťahoval na mňa. My totiž vôbec nevychovávame. Už som 3x dával písomnú výpoveď a 3x som musel zostať/.
Takže vlastne celé moje zdôvodňovanie je nezmysel.

Držím Ti palce, želám ešte raz lepší rok 2000. Nech Ťa ruka Pána chráni.

Srdečne

PS: Pod tou karikatúrou stálo /pri delbe ČSFR/: Hava odchází. To zauzlenie môže znamenať aj rodné Dechtice.

List J. Šimončiča J. M. Dubovskému z decembra 1999. Zdroj: Štátny archív v Bratislave, pracovisko Archív Modra, fond Ján Milan Dubovský.

Nijaký človek nie je iba dobrý, ani iba zlý. Každý v sebe skrýva kombináciu dobra aj zla, ide iba o to, čo prevažuje. Výborne to vystihuje príbeh o dvoch vlkoch, ktorý rozprával starý indián svojmu vnukovi večer po boji. Indián hovoril chlapcovi, že v každom človeku sa odohráva boj, ktorý sa dá prirovnať k zápasu dvoch vlkov. Zlý vlk predstavuje rôzne zlé vlastnosti či negatívne pocity a náklonnosti, ktoré má človek vo svojom vnútri. Druhý vlk, naopak, je zosobnením radosti, lásky, nádeje, pokory, pravdy a tak ďalej. Chlapec o tom uvažoval a opýtal sa starého otca, ktorý vlk nakoniec vyhrá. Starý indián povedal: „Ten, ktorého kŕmiš." Aj profesor Šimončič viedol takýto zápas. Niekedy prehrával, inokedy víťazil. Jeho prehry mohli mať korene v udalostiach z detstva, mladosti či produktívneho života, do ktorého zasiahol minulý režim a nedovolil mu sa naplno rozvinúť. Našiel však svoju cestu, svoje miesto, kde mohol napriek obmedzeným podmienkam uplatniť svoje nadanie a biblicky povedané zúročiť darované talenty. Na základe tých chvíľ, ktoré som s ním mohla stráviť, si myslím, že viem, ktorý vlk v ňom napokon vyhral.

Pán profesor, chýba mi Vaša prítomnosť na večerných svätých omšiach vo františkánskom kostole v Trnave.

Mária Feješová
Štátny archív v Trnave, pracovisko Archív Modra

ZOMREL MATIČNÝ LITERÁRNY ARCHIVÁR VILIAM SOKOLÍK

Dňa 24. januára 2021 zomrel v Martine v požehnanom veku nedožitých 94 rokov bývalý literárny archivár, kultúrny historik a odborný pracovník Matice slovenskej PhDr. Viliam Sokolík. V literárnom archívnictve sa prioritne zameral na oblasť obrazových dokumentov a pamiatok, čo čiastočne korešpondovalo s jeho výtvarnými záujmami. Bol popredným slovenským insitným maliarom. Okrem praktickej archívnej zbierkotvornej činnosti sa širšej ikonografickej problematike venoval aj teoreticky.

Po roku 1954, keď sa na základe zákona zlúčila Slovenská národná knižnica a Matica slovenská, pričom táto začala fungovať ako národná knižnica a knihovedný ústav, paralelne z iniciatívy Antona Augustína Baníka vznikal, formoval sa a budoval v rámci matičných knižničných pracovísk aj literárny archív. V tomto smere sa v literárno-archívnej činnosti v 50. a 60. rokoch vyprofilovali štyri špecializované archívne oddelenia, a to literárnych rukopisov, hudobných a fotodokumentačných pamiatok a administratívny archív Matice slovenskej. Viliam Sokolík, absolvent troch vysokoškolských odborov (politológia, evanjelická teológia, knihovníctvo), síce vstúpil do matičných služieb už roku 1958, ale až roku 1965 ho uviedli do funkcie vedúceho Archívu fotodokumentačných pamiatok Archívu literatúry a umenia (predtým Literárny archív) Matice slovenskej (LAMS). Toto archívne oddelenie zanietene a tvorivo viedol do roku 1986, ako odborný pracovník špecialista v ňom pôsobil až do svojho odchodu do dôchodku roku 1991. Základný historicko-teoretický príspevok Viliama Sokolíka k zložitej problematike ikonografie na matičnej pôde predstavovala jednak jeho monografia Nepísané pamiatky Matice slovenskej 1863 – 1969 (1972), na druhej strane to bolo zostavenie prvých dvoch rozsiahlych zväzkov zborníka Obrazový archív (1989, 1994), ktoré vyplnil viacerými štúdiami, pramennými a metodickými materiálmi priekopníckeho ikonografického významu. V nich, okrem iného, bilancoval svoje pôsobenie na poli akvizície, identifikácie, spracovania a ochrany obrazových dokumentov (napr. roku 1966 zachránil odcudzené matičné filmy prof. Karola Plicku, roku 1976 zabezpečil reštaurovanie všetkých matičných dagerotypií u prof. Rudolfa Skopca v Prahe). Čo sa týkalo zbierkotvornej činnosti, vďaka systematickej akvizičnej práci Viliam Sokolík získal pre Maticu slovenskú okolo dvestotisíc fotodokumentov (ročne asi desaťtisíc), z ktorých vyše päťdesiattisíc jednotiek identifikoval, odborne popísal a skatalogizoval, pričom popri archívnych fondoch

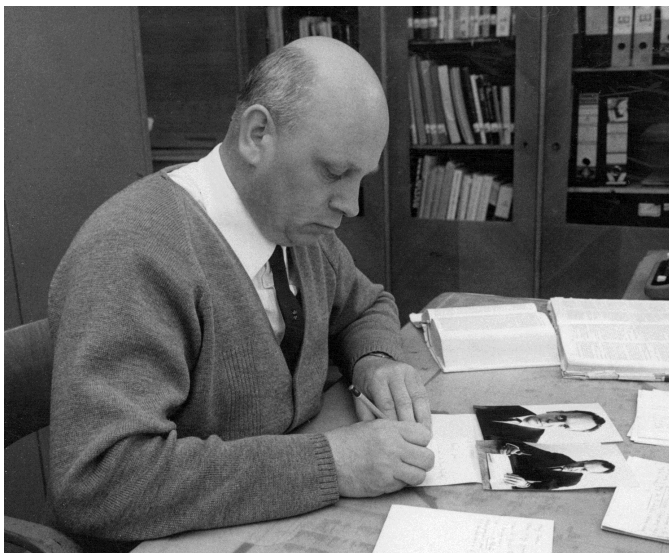

Viliam Sokolík. Zdroj: Archív Matice slovenskej.

vybudoval rozsiahly katalóg s tzv. „náhľadovkami“. Unikátnu zbierku tvorili vzácne dagerotypie a ferotypie, staré pohľadnice, ťažiskovo čiernobiele i farebné fotografie, diapozitívy, filmy a iné obrazové pamiatky. Tento výnimočný fond sa usiloval aj spracovať, systematizovať a prezentovať, aby bol živý a slúžil odbornej i širšej kultúrnej verejnosti doma aj v zahraničí. Časť tejto rozsiahlej zbierky mapuje jeho Súpis fondov v úseku fotodokumentačných pamiatok literárno-archívneho oddelenia Matice slovenskej 1954 – 1977 (1977), ako aj ďalšie inventáre. Ťažisko Sokolíkových literárno-archívnych organizačných, praktických i teoretických aktivít teda spočívalo v oblasti obrazového dokumentu a fotografie. Z tohto uhla pohľadu v Sokolíkovom ikonografickom životopise zvláštne miesto zaujíma rok 1970 a prvá svetová výstava pohľadníc *Orbis Pictus* v Brne, kde participoval na príprave jej scenára a libreta. Viliam Sokolík zostavovateľsky a autorsky na edukačno-didaktické účely pripravil fotosúbory, resp. komentované súbory pohľadníc s úvodnými štúdiami *Národná umelkyňa Ľudmila Riznerová-Podjavorinská*, *Revolučný štúrovský básnik Janko Kráľ*, *Slovenský dramatický spisovateľ Janko Palárik* (oba 1972), *Miloš Alexander Bazovský* (1975) a *Ľudovít Vladimír Rizner* (1983). Zostavil aj rozsiahle obrazové prílohy podobizní národných dejateľov v prvých troch zväzkoch monumentálneho *Slovenského biografického slovníka* (1986 – 1989). Ako editor prameňov edične pripravil a vydal s komentármi vzájomnú korešpondenciu Andreja Kmeťa a Ľudovíta Vladimíra Riznera (1970 a 1984).

I keď odborná verejnosť na Slovensku pozitívne prijala oba zväzky Sokolíkom zostaveného Obrazového archívu (recenzovali ich Anna Baranová, Ján Lofaj, Štefan Mruškovič, Ladislav Noel, Juraj Spiritza a iní), po roku 1991 v súvislosti s jeho odchodom do

penzie už tretí na vydanie pripravený zväzok zborníka zostal iba v rukopise. Podobne po roku 1990 Matica slovenská a od roku 2000 jej nástupkyňa Slovenská národná knižnica nielenže nedokázali zabezpečiť vydávanie Obrazového archívu, ale prestalo sa po desaťročiach aj s vydávaním erbových zborníkov Literárneho archívu a Hudobného archívu, čo i len v elektronickej podobe napriek tomu, že na týchto archívnych a zbierkotvorných pracoviskách dodnes pôsobí množstvo odborných pracovníkov, dokumentátorov a archivárov. Stále sa čaká i na digitalizáciu aj Sokolíkom nakumulovaných obrazových fondov dnes zo zbierok Slovenskej národnej knižnice v takej forme, aby boli, ako imanentná súčasť nášho duchovného kultúrneho dedičstva, zodpovedajúc podmienkam súčasnej informačnej a znalostnej spoločnosti, bežne prístupné širokej odbornej, školskej a kultúrnej verejnosti prostredníctvom internetu.

Na tieto perspektívy a digitalizáciu archívnych fondov aj obrazových dokumentov v oblasti literárneho archívnictva čakal jeho priekopník na Slovensku i v česko-slovenských reláciách Viliam Sokolík do ostatných dní svojho života.

Česť jeho práci a pamiatke!

Pavol Parenička
Slovenský literárny ústav Matice slovenskej

JOZEF CHREŇO (* 15. 4. 1927 – † 3. 4. 2021)

Odišiel a predsa v našich spomienkach zostáva, teda najmä u tých, ktorí ho dlhšie poznali. Mal som to šťastie, že som ho spoznal ešte v roku 1957. Vtedy riadil Slovenskú archívnu správu na Povereníctve vnútra sídliacu na Križkovej ulici. Dozvedel som sa, že sa v Štátnom slovenskom ústrednom archíve (ŠSÚA) nachádza konzervačná dielňa, a tak som ešte na konci tretieho ročníka štúdia reštaurovania poprosil, či môžem prísť na prázdninovú prax. V tom čase bolo v záujme spoločnosti potrebné vychovať dorast pre konzervovanie archívneho a knižničného materiálu. Prijal ma priam otcovsky a prejavil záujem, ako to je v tej pražskej škole, ktorá začala prvá na svete vzdelávať mladých ľudí pre archívy a knižnice. Prisľúbil mi, že až zmaturujem, budem môcť nastúpiť do ŠSÚA na Križkovu. Bol to úžasný pocit istoty a tešil som sa. Podarilo sa to a o rok som ho opäť stretol už ako náčelníka, ktorý s porozumením a ústretovo riadil všetko okolo seba. Ľudsky a s pochopením sa prišiel porozprávať a bol častým návštevníkom konzervačnej dielne. Vtedy sa mnohé technológie ešte len spoznávali a vyvíjali, ale každopádne bratislavská dielňa bola v popredí v rámci ČSR. Dr. Chreňo mal rozhodne na tom veľkú zásluhu. S ním sa dalo poradiť, snažil sa o všetkom vedieť a keď to bolo možné, dať tomu zelenú. Mnohé jeho rozhodnutia aj s odstupom času je možné chápať ako správne. Jeho vzťah k archívnictvu bol veľmi silný a celoživotný. Aj keď ho udalosti odviali z archívnictva do ešte vyšších pozícií, vzťah zostal a bez jeho pomoci by dnes budova Slovenského národného archívu nestála. Pamätám si jeho ľudské postoje voči pracovníkom v archívnictve, pre ktorých hľadal porozumenie a v rámci možností i pomoc. Bez

Jozef Chreňo. Foto: Erika Javošová.

toho, že by som chcel používať veľké slová, v mojich spomienkach sa vynára ako vlastenec, ktorému išlo o princíp, a ktorý chcel posúvať dianie vpred bez osobných a ziskuchtivých záujmov. Súčasníci ho mohli stretnúť aj v študovni Slovenského národného archívu, kde sa už ako senior venoval štúdiu archívnych dokumentov a zúčastnil sa i odborných archívnych konferencií. Skromný človek, človek, s ktorým sme sa vždy radi stretli a mali sa o čom pozhovárať. Dožil sa krásneho dlhého veku a tí, ktorí sme ho poznali a zažili, budeme na neho doživotne spomínať.

Ivan Galamboš
Slovenský národný archív

ZOMREL PROFESOR RICHARD MARSINA

Dňa 25. marca 2021 slovenskú historiografickú obec, ale vlastne celú kultúrnu a spoločenskú obec na Slovensku, zasiahla správa o úmrtí Dr. h. c. mult. prof. PhDr. Richarda Marsinu, DrSc. O rovnú quadragenu (40 dní) by sa dožil neobyčajného a úctyhodného veku 98 rokov. Napriek tomu to bola správa úplne nečakaná a prekvapivá pre všetkých, pretože profesor bol známy svojou neutíchajúcou vitalitou, a to aj pri zdravotných problémoch. A dlhovekosť patrila k znameniam jeho rodu. Veľmi pozorne a prakticky do posledných dní sledoval situáciu v slovenskej historiografii a usiloval sa aj pracovať. Ešte stále sa s ním počítalo i na výročnú konferenciu, venovanú Matúšovi Čákovi Trenčianskemu, a keby nenastali morové časy, bola by sa konala v deň 700. výročia jeho úmrtia. Ako je známe, aj to sa udialo v marci, dňa 18. marca 1321, čo treba pripomenúť, pretože každý, kto by chcel, azda môže vidieť viaceré súvislosti dvoch velikánov s nezmazateľným vplyvom na celú spoločnosť.

Richard Marsina. Foto: Erika Javošová.

Profesorove životopisné údaje sú v slovenskej historickej obci pomerne dostatočne známe, boli aj viackrát publikované. Stalo sa tak pri príležitosti jeho 60.[1], 70.[2], 75.[3], 80.[4], 88.[5] a 90.[6] narodenín. Ich pripomienka vždy bola, je a bude veľkým príkladom pracovitosti, akríbie, vytrvalosti, dôslednosti a múdrosti srdca, ako základu pre erudíciu neobyčajného vedca a ešte neobyčajnejšieho človeka.

Prof. PhDr. Richard Marsina, DrSc., Dr. h. c. sa narodil 4. mája 1923 v Šahách, ale jeho rodina pochádza zo Žiliny, pričom predkov jeho rodu je možné v archívnych prameňoch sledovať až do 16. storočia. Profesor patril do silnej generácie slovenských historikov, ktorá významnou mierou pôsobila na formovanie slovenskej historiografie, definovala ju po stránke tematického zamerania, pramenných východísk i metodologického prístupu, čo sú – ako mi často prízvukoval – tri základné piliere slovenskej historickej vedy. Vo všetkých týchto oblastiach bola prítomnosť osoby a diela pána profesora neprehliadnuteľná a zásadná.

Ešte ako vysokoškolský študent pracoval od 1. februára 1947 a riadne potom od 2. novembra 1949 do 31. januára 1950 v Archíve mesta Bratislavy. Naplno svoj vedecký potenciál uplatnil až na ďalšom pracovisku v Pôdohospodárskom archíve, kde pôsobil od 1. februára 1950 do 31. decembra 1955 ako archivár a vedúci oddelenia. Po včlenení Pôdohospodárskeho archívu do Štátneho slovenského ústredného archívu sa od 1. januára stal vedúcim pôdohospodárskeho oddelenia a neskôr vedúcim oddelenia starších dejín. Neskôr úspešne zastával aj funkciu zástupcu riaditeľa tohto archívu. Napokon od 1. augusta 1960 pracoval v Historickom ústave SAV, kde sa už naplno prejavil jeho vedecko-výskumný potenciál. V rokoch 1968 až 1970 vykonával funkciu tajomníka zástupcu riaditeľa tohto ústavu. Z ideologických dôvodov bol od 1. januára 1985 násilne daný do dôchodku, pričom mu bola priznaná len konzultantská činnosť na čiastočný úväzok. Späť do Historického ústavu sa opätovne dostal aj s plnou rehabilitáciou až v roku 1990 po celospoločenských zmenách, pričom mu bola zverená funkcia vedúceho vedeckého pracovníka oddelenia starších slovenských dejín, ktorú vykonával až do 31. mája 1995.

---

[1] *Historický časopis*, roč. 31, 1983, č. 4, s. 486-488; *Slovenská archivistika*, roč. XVIII, 1983, č. 1, s. 218-220.
[2] *Slovenská archivistika*, roč. XXVIII, 1993, č. 1, s. 176-179.
[3] *Zborník príspevkov k slovenským dejinám*. Zost. Vincent Sedlák. Bratislava : Slovenský historický ústav Matice slovenskej, 1998, s. 9-14; *Slovenská archivistika*, roč. XXXIII, 1998, č. 2, s. 239-240.
[4] *Studia historica Tyrnaviensia III*. Trnava : Katedra histórie FF TU, 2003, s. 9-12.
[5] *Studia historica Tyrnaviensia XIII*. Historiae vestigia sequentes. Kraków, 2011, s. 13-16.
[6] *Studia historica Tyrnaviensia XVI*. Litteris ac moribus imbutus. Trnava, 2014, s. 14-18.

Bohatá vedecká činnosť umožnila prof. Marsinovi uplatnenie aj v početných domácich a medzinárodných vedeckých inštitúciach. Od roku 1954 bol nepretržite členom Vedeckej archívnej rady, od roku 1971 jej podpredsedom a od roku 1990 jej predsedom. Od roku 1957 bol členom Diplomatickej komisie pri Historickom ústave ČSAV v Prahe, v rokoch 1960 – 1965 a 1971 – 1972 vykonával funkciu tajomníka Československo-maďarskej zmiešanej historickej komisie, v rokoch 1968 – 1969 bol jej podpredsedom. Od 30. januára 1990 do júna 1996 predsedom Slovenskej historickej spoločnosti. Od vzniku Heraldickej kominsie pri Ministerstve vnútra Slovenskej republiky bol jej členom a začas aj jej podpredsedom. Od vzniku Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti (1990) bol členom spoločnosti, a do roku 1997 i členom jej výboru. Od augusta 1990 do augusta 1996 a od septembra 1997 členom Výboru Matice slovenskej a aj jej prezídia. V roku 1991 inicioval obnovenie Historického odboru Matice slovenskej, ktorého sa stal predsedom. Na čiastočný úväzok pracoval od 1. júla 1997 v Slovenskom historickom ústave Matice slovenskej.

Na medzinárodnom poli sa stal už v roku 1976 členom medzinárodnej vedeckej inštitúcie zameranej na výskum dejín miest s názvom Commission international pour l´histore des villes pri Conseil national CISH, od roku 1991 bol jej čestným členom. Bol tiež členom Enzyklopädie zur Frühgeschichte Europas a Lexikon des Mittelalters München.

Významnú zložku pôsobnosti prof. Marsinu tvorí jeho pedagogická činnosť. Od letného semestra školského roku 1961 – 1962 externe prednášal na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave stredovekú diplomatiku, paralelne od 1. októbra 1969 do 31. decembra 1978 vykonával aj funkciu externého riaditeľa Ústredného archívu SAV. Jeho ďalšia pedagogická činnosť sa ale najvýraznejšie prejavila na pôde obnovenej Trnavskej univerzity v Trnave, kde patril k jej zakladajúcim členom a od roku 1992 do roku 1998 zastával aj funkciu vedúceho katedry histórie. Za jeho celoživotné dielo a prínos vo výskume slovenských dejín mu bola v roku 1999 na Prešovskej univerzite v Prešove udelená vedecká hodnosť „Doctor honoris causa“, dňa 7. mája 2001 pri príležitosti 620. výročia vydania privilégia pre žilinských Slovákov mu bolo z rúk primátora mesta udelené ocenenie „Čestný občan mesta Žiliny“. Z rúk prezidenta Slovenskej republiky prevzal v roku 2004 štátne vyznamenanie Pribinov kríž III. triedy za celoživotné dielo. V roku 2013 bol na návrh Vedeckej rady Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave menovaný Vedeckou radou Trnavskej univerzity do čestnej hodnosti emeritného profesora a tá istá univerzita mu v roku 2017 udelila najvýznamnejšiu vedeckú hodnosť „doctor honoris causa“.

Profesor Richard Marsina svojim dielom významne zasiahol do formovania teórie slovenských dejín ako samostatného vedeckého odboru, ktorú rozpracoval do súčasnej vedeckou obcou plne akceptovanej podoby. Nezmazateľne sa zapísal do histórie slovenskej vedy najmä dielom *Slovenský diplomatár* pod názvom „Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae I.-II. (Bratislava 1971, 1987), ktorého potreba vychádza z nutnosti systematickým spôsobom realizovať výskum slovenských dejín a kritickým spôsobom spracovať ich pramenné východiská. Vydané diplomatiká zahŕňajú veľmi dôležité obdobie, pretože práve v ňom sa slovenské etnikum stabilizovalo jazykovo, teritoriálne, sídliskovo a kultúrne. Pramenný materiál profesor Marsina publikoval po analýze diplomaticko-paleografickou metódou v širokom interdisciplinárnom zábere, čo bolo nevyhnutné predovšetkým pre kritiku prameňov a ich hodnovernú výpoveď. Metodologicky sa Slovenský diplomatár stal vzorovým pre podobné edičné práce a aj v ostatných európskych (ba i západoeurópskych) krajinách vyvolal veľký a pozitívny ohlas.

Okrem kritického vydávania prameňov sa profesor veľmi intenzívne venoval aj dejinám stredovekých miest (osobitne mal v láske svoju Žilinu a Trenčín), dejinám slovenskej historiografie a teoretickým otázkam slovenských dejín.

Svojim odborným profilom prof. Richard Marsina aktívne pomáhal utvárať všetky základné vedecké a vedecko-pedagogické inštitúcie slovenskej historickej vedy, ba pri mnohých z nich stál v pozícii spoluzakladajúceho člena. Boli nimi Archív mesta Bratislavy, Pôdohospodársky archív, Štátny slovenský ústredný archív, Historický ústav SAV, Univerzita Komenského v Bratislave, Matica slovenská a Trnavská univerzita v Trnave. Všade zostala po jeho pôsobení trvalá stopa a inšpirácia vo vedeckej a organizačnej práci. Dielo profesora Marsinu, ktoré nám zanecháva naozaj monumentálne, má svoj metodologický, materiálový, tematický, ale aj inštitucionálny dosah na formovanie slovenskej historiografie, čo z neho robí skutočného zakladateľa modernej slovenskej historickej vedy.

Requiescat in pace!

Vladimír Rábik
Katedra histórie FiF Trnavskej univerzity v Trnave

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky
Štátny archív v Bratislave
v koprodukcii s Univerzitnou knižnicou v Bratislave

Vás pozývajú

na výstavu archívnych dokumentov

Za oponou času

bratislavské divadlá v archívnych dokumentoch

Miesto a čas konania:

Výstavná sála Univerzitnej knižnice v Bratislave
Michalská 11, Bratislava

december 2020 – január 2021

VÝSTAVA PREDĺŽENÁ DO 31. MÁJA 2021

univerzitná knižnica v bratislave

Réžia:
Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky
Štátny archív v Bratislave

Scéna:
Univerzitná knižnica v Bratislave

Obsadenie:

archívne fondy Štátneho archívu v Bratislave

Divadlo Aréna

Divadlo Nová scéna

Štúdio „S“

Konzervatórium v Bratislave

Západoslovenský krajský národný výbor v Bratislave – odbor školstva a kultúry

Bratislavská župa I.

Bratislavské bábkové divadlo

Jela Krčméry – Vrteľová